

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ**

**TİCARİ BANKALADA AKTİF PASİF YÖNETİMİ
VE
BİR UYGULAMA**

96059
BERNA İŞLEK

S.B.E. İşletme Anabilim Dalı
İşletme Yönetimi Programında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Y.Doç.Dr.Güler ARAS

**Ü.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İSTANBUL, 2000

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KULLANILAN FİNANSAL TABLOLAR

1.1.TİCARİ BANKA BİLANÇOSU	4
1.1.1.Ticari Banka Bilançosunun Alt Kalemleri	5
1.1.1.1.Nakit Değerler ve Bankalar Hesabı	5
1.1.1.2.Diğer Mali Kuruluşlar	5
1.1.1.3.Mevduat Munzam Karşılıkları	5
1.1.1.4.Menkul Kıymetler Cüzdanı	6
1.1.1.5.Interbank'a Satılan Fonlar	6
1.1.1.6. Krediler	7
1.1.1.7.Takipteki Alacaklar	7
1.1.1.8.Faiz, Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	7
1.1.1.9.İştirakler	8
1.1.1.10.Sabit Kıymetler	8
1.1.1.11.Diğer Aktifler	8
1.1.1.12.Mevduat	8
1.1.1.13.Borçlanılan Fonlar	9
1.1.1.14.Faiz, Gider Tahakkuk ve Reeskontları	9
1.1.1.15.Muhtelif Borçlar	9
1.1.1.16.Diğer Pasifler	9
1.1.1.17.Özkaynaklar	9
1.1.1.18.Kar	11
1.1.2.Faize Duyarlılık Açısından Banka Bilançosunu Yapısı	13
1.2.GELİR TABLOSU	14
1.3.FON AKIM TABLOSU	15

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA AKTİF PASİF YÖNETİMİ

2.1.TİCARİ BANKALARDA FON KAYNAK VE FON KULLANIMI	16
2.1.1.BANKALARIN FON KAYNAKLARI	16
2.1.1.1.Özkaynaklar	17
2.1.1.2.Yabancı Kaynaklar	20

2.1.2.BANKALARIN FON KULLANIMI	21
2.1.2.1.Krediler	21
2.1.2.2.Menkul Değerler	21
2.1.2.3.İştirakler	22
2.2.TİCARİ BANKALARDA FON YÖNETİMİ	22
2.3.TİCARİ BANKALARDA AKTİF PASİF YÖNETİMİ	24
2.3.1.AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN TANIMI	24
2.3.2.AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN UNSURLARI	25
2.3.3.AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN GENEL TARİHSEL SÜRECİ	27
2.3.4.AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ	30
2.3.5.AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE PLANLAMA	32
2.3.6.AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE GEREKLİ BİLGİLER	33
2.3.7.AKTİF PASİF YÖNETİMİ RAPORLARI	34
2.3.8.AKTİF PASİF YÖNETİM KOMİTELERİ	35
2.3.9.AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN AMAÇLARI	39
2.3.9.1.Karlılık	40
2.3.9.1.1.Fiyatlama Amacı ve Yönetimi	41
2.3.9.1.1.1.Maliyet ve Kar Marjı	42
2.3.9.1.1.2.Başabaş Noktası Yöntemi	42
2.3.9.1.1.3.Kullanım Değeri Yönetimi	43
2.3.9.1.1.4.Pazara Girme Fiyatlaması	43
2.3.9.1.1.5.Pazarın Kaymağını Alma Yöntemi	44
2.3.9.1.1.6.Pazar Fiyatı	44
2.3.9.1.1.7.Özel İlişki Fiyatlaması	44
2.3.9.1.2.Bankaların Hedefleri için Fiyatlama Amacı	45
2.3.9.1.2.1.Mevduat Fiyatlaması	45
2.3.9.1.2.2.Kredi Fiyatlaması	46
2.3.9.2.Likidite Yeterliliği	46
2.3.9.3.Esneklik	47
2.3.9.4.Kanuni Zorunluluklar	48
2.3.9.5.Risk	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE RİSK YÖNETİMİ

3.1.AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE ANALİTİK YAKLAŞIM	50
3.1.1. FAİZ MARJİ	50
3.1.2.GENEL RASYOLAR VE DU PONT ANALİZİ	51
3.1.3.CAMEL YAKLAŞIMI	55
3.1.3.1.Sermaye Yeterliliği	55
3.1.3.2.Aktif Kalitesi	56
3.1.3.3.Yönetim Kalitesi	57
3.1.3.4.Getiri Durumu	57
3.1.3.5.Likidite	59

3.2.AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE RİSK YÖNETİMİ	62
3.2.1.Likidite Riski Yönetimi	65
3.2.1.1.Likidite Riski Ölçümü ve Yönetimi	66
3.2.1.1.1.Stok Yaklaşımı	67
3.2.1.1.2.Akış Yaklaşımı	68
3.2.1.1.3.Likidite Farkı Analizi	68
3.2.2.Faiz Oranı Riski Yönetimi	69
3.2.2.1.Faiz Oranı Riski Unsurları	71
3.2.2.1.1.Yeniden Fiyatlandırma Riski	71
3.2.2.1.2.Gelir Eğrisi Riski	72
3.2.2.1.3.Temel Risk	73
3.2.2.1.4.Opsiyon Riski	73
3.2.2.2.Faiz Oranı Riski Ölçümü ve Yönetimi	73
3.2.2.2.1.Vade Boşluğu (GAP) Analizi	74
3.2.2.2.2.Süre(Durasyon) Analizi	78
3.2.2.2.3.Varyans Analizi	84
3.2.2.2.4.Simülasyon Analizi	86
3.2.3.Kredi Riski Yönetimi	88
3.2.4.Bilanço-Dışı İşlemler Riski Yönetimi	91
3.2.4.1.Forward	92
3.2.4.2.Futures	92
3.2.4.3.Swaplar	93
3.2.5.Diğer Riskler	94
3.2.5.1.Ülke Riski	94
3.2.5.2.Operasyon Riski	94
3.2.5.3.Yasal Risk	95
3.3.GAP ANALİZİNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA	96
3.3.1.X TİCARİ BANKA'SININ GAP ANALİZİ	102
3.3.2.GAP ANALİZİ UYGULAMASINA İLİŞKİN VARILAN SONUÇLAR	109
SONUÇ	111
KAYNAKLAR	115

TABLolar LİSTESİ	<u>Sayfa No</u>
TABLO 3-1:Likidite Analizi Örneği	60
TABLO 3.2:Likidite Farkı Analizi Örneği	69
TABLO 3.3: Gap Pozisyonları	77
TABLO 3.4:X Banka Bilançosu	81
TABLO 3.5: X Bankasının Gelir ve Gideri	81
TABLO 3.6: X Bankasının Bilançosu	82
TABLO 3.7: X Bankasının Gelir ve Gideri	82
TABLO 3.8:X Bankasının Planlanan ve Fiili Karşılaştırılması	85
TABLO 3.9: Faiz Oranı Varyansı	85
TABLO 3.10:Miktar Varyansı	86
TABLO 3.11: X 1998 –1997 Ticari Banka Bilançosu Karşılaştırması	97
TABLO 3.12:X Banka Kredilerinin 1998-1997 Karşılaştırması	99
TABLO 3.13: X Bankasının Faiz ve Faiz Dışı Gelirleri	100
TABLO 3.14: X Bankasının Faiz ve Faiz Dışı Giderleri	101
TABLO 3.15: X Bankasının Gap Analizi	103
TABLO 3.16: Faiz Oranlarına %5’lik Artışın Etkisi	104
TABLO 3.17: Faiz Oranlarına %5’lik Azalışın Etkisi	105
TABLO 3.18: Gap Pozisyonları	106
TABLO 3.19: Faize Duyarlı Aktiflerde Artış,Faize Duyarlı Pasiflerde Azalışın Etkisi	107
TABLO 3.20:Hacimdeki Artışın Etkisi	108

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

ŞEKİL 1.1: Bilanço Örneği	12
ŞEKİL 2.1: Türk Bankalarında Sermaye Yeterliliği	19
ŞEKİL 2.2: Dünya’da Aktif Pasif Yönetiminin Gelişimi	29
ŞEKİL 2.3: APY için Gerekli Bilgiler	34
ŞEKİL 2.4: Kar/Zarar Raporları	34
ŞEKİL 2.5: APY’inde Raporlar	35
ŞEKİL 2.6: Aktif Pasif Yönetim Komitesi ve Aktif Pasif Yönetim Çalışması	38
ŞEKİL 3.1: Du Pont Analizi Bölümleri	54

GİRİŞ

1980’li yıllardan itibaren sürekli bir değişim içerisinde bulunan bankacılık sistemi bir yandan güncel sorunlar ve bunlara ilişkin çözümler üzerinde odaklanırken, diğer yandan 2000’li yıllarda sektörde beklenen değişimleri öngörebilmek ve yeni binli yıllarda finans sektöründen beklenen hizmetleri en iyi şekilde karşılayabilmek için gerekli stratejileri bugünden tespit edebilmeye çalışmaktadır.

2000’li yıllara girerken yaşanan değişim etkenlerinin başında küreselleşme akımı ve teknolojik gelişmeler gelmektedir. Piyasaların liberalizasyonu küreselleşmeyi arttırmakta ve dünya tek bir piyasa olgusuna doğru gitmektedir. Küreselleşme, finansal kuruluşlara beraberinde artan rekabeti ve daralan kar marjlarını getirmiş, bu da finansal kuruluşların yapılarını gözden geçirmelerini gerekli kılmıştır. Teknolojik gelişmeler bu değişime önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bununla beraber teknolojinin gerektirdiği büyük yatırım maliyeti finans sektöründe konsolidasyona yönelmeye neden olmuştur. Yapılan araştırmalara göre 1988 ve 1995 yılları arasında teknolojiye yapılan yatırımlar Avrupa’daki bankacılık maliyetlerini yıllık %3 azaltmıştır. Teknolojik gelişmeler yoluyla maliyetlerde sağlanan kazancın daha düşük maliyetli donanım ve yazılımların piyasaya çıkmasıyla daha da artması beklenmektedir.

Tüm bu gelişmeler finansal kuruluşları, verimliliklerini arttırmaya, sermaye ve diğer kaynaklarını en doğru şekilde kullanmaya, risk yönetimi sistemleri geliştirmeye, karlılıklarını arttırmaya odaklanmaya itmiştir. Ticari büyük ölçekli bankalar 2000’li yıllarda teknolojinin en etkin olacağı alan olarak müşteriye sunulan hizmet kalitesinin artırılması belirtilirken, orta-küçük ölçekli bankalar ve yabancı bankalar teknolojinin en etkin olacağı alanı risk kontrolü olarak belirlemişlerdir. Bu görüş dünyada son yıllarda risk kontrolüne verilen önemin bankacılık sistemi

tarafından da algılandığını göstermektedir. Ayrıca bankaların yönetim bilgi sistemlerinin 2000’li yıllarda risk yönetimi, maliyet ve bütçe kontrolü, verimliliğin takibi, ürün karlılığı, yönetim bilgisinin kalitesi, müşteriye sunulan hizmetlerin takibi gibi konularda vazgeçilmez bir öneme sahip olacağı görülmektedir.

Bankalar etkin bir risk yönetiminin sağlanabilmesi için iyi bir yönetici kadrosu, yüksek bilgi düzeyine sahip personel ve etkin iç denetim işlevini en önemli üç faktör olarak görmektedirler.

Günümüzde dünyanın gelişmiş finansal piyasalarında, gerek piyasaları düzenleyici kurumlar, gerekse bu piyasalarda yer alan kurumlarca en çok üzerinde durulan ve önem verilen konulardan biri risk yönetimidir. 1980’li yıllarda finansal risklerin anlaşılması, ölçülmesi ve takibine gereken önemin verilmemesinin 1990’lı yıllarda birbiri ardına yüz üstüne çıkan problemlerin ve bazı dev finansal kuruluşların çöküşlerinin başlangıcını oluşturduğu görüşü büyük bir çoğunlukla paylaşılmaktadır. Ana sebepler yetersiz gözetim sistemleri, risk konsantrasyonunda dengesizlikler ve yetersiz politika ve prosedürler olarak sıralanmakta; aynı zamanda yetersiz yönetim kadrosu, teknik altyapı ve buna bağlı fiyatlama eksiklikleri de diğer sebepler olarak sıralanmaktadır. İşte bu nedenlerle ticari bankaların karşılaşılabileceği riskleri dikkate alarak kar hedeflerine ulaşabilmesi için aktiflerinin ve pasiflerinin oluşturulması ve yönetilmesi olan Aktif Pasif Yönetimi büyük önem kazanmıştır.

Tüm bunların ışığında temel amacı kar olan ticari bankalar aktif pasif yönetimi ile kredi, likidite, faiz risklerini gözüne alarak, karın ençoklama hedefini gerçekleştirmeye çalışarak sektörde daha kuvvetli olmayı hedeflemektedirler. Bu hedefe ulaşmada izlenecek olan sistemli yol ise Aktif Pasif Yönetimi’nden geçmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı günümüzde bankacılık sektöründe değişen dünya şartları, artan rekabet nedeniyle her geçen gün zorlaşan ticari banka yönetiminin en canalı yönetim tekniklerinden biri haline gelen Aktif Pasif Yönetimi’ne ışık tutmaktır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde ticari bankalarda kullanılan finansal tablolar, ikinci bölümünde ticari bankalarda Aktif Pasif Yönetimi’nin amacı,

unsurları, bankalarda kurulan Aktif Pasif Yönetimi Komitelerinin işlevleri ele alınmıştır. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise, ticari bankaların karşılaştıkları riskler, bunların yönetimi, ölçümü ve son olarak da bir bankaya ilişkin gap analizi uygulaması yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KULLANILAN FİNANSAL TABLOLAR

Bankalar belirli dönemlerde finansal durumlarını gösteren raporlar düzenlerler. Düzenlenen finansal tablolar; Bilanço, Gelir Tablosu, Fon Akım Tablosu'dur. Yasal olarak üçer aylık dönemlerde bilanço ve gelir tablosunun düzenlenmesi gereklidir.

1.1.TİCARİ BANKA BİLANÇOSU

Bankalar her faaliyet dönemi sonunda denetlenmiş bilanço düzenlemek zorundadırlar. Ayrıca üçer aylık dönemlerde bilançolarını kamuoyuna ve yetkili mercilere açıklama zorunlulukları vardır. Etkin bir yönetim, günlük ve haftalık bilanço düzenlenmesine, süratli değişimlerden bankanın olumsuz etkilenmemesi için önem vermektedir. Günümüz bankacılığının geniş bilgisayar ağına sahip olması günlük raporları mümkün kılmaktadır.

Banka bilançosu, şirket bilançosu gibi aktifler, yabancı kaynaklar ve özkaynaklardan oluşan ve bankanın herhangi bir andaki durumunu gösteren finansal tablodur. Her ne kadar bir banka bilançosu ile bir şirket bilançosu yapısal olarak aynı olsa dahi, aktiflerin ve pasiflerin içeriği (alt kalemleri) itibarıyla farklılıklar gösterir. Bu farklılığı ortaya koyabilmek ve bilanço alt kalemlerini yakından tanıyabilmek için aktif ve pasif kalemlerinin incelenmesi gereklidir.

Bilanço alt kalemlerini anlatırken, göz önünde bulundurulması gerekli iki husus vardır. Bunlardan birincisi, bankanın yapısına ve faaliyet alanına göre bilanço alt kalemlerinde farklılık olacağıdır. İkinci husus ise, açıklamalarda Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların bilançolarının örnek oluşturduğudur. Gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerinde -A.B.D, İngiltere, Japonya vs.- farklı finansal araçların olması ve her ülkenin sistemine özgü farklılıklar bulunması, bilançolarda yeknesaklık sağlayamamaktadır.¹

Bankalar hesaplarını ve yıllık bilançoları ile kar zarar cetvellerini hazırlayıp, Hazine ve Dış Ticaret müsteşarlığının onayı ile Tek Düzen Hesap Planı, Bilanço ve Kar

¹ Arman Tevfik-Gürman Tevfik, **Bankalarda Finansal Yönetime Giriş**, İstanbul, TBB, Yayın No 203, 1997, s.190

Zarar Cetveli ile bunların uygulama ve düzenlenmelerine ilişkin izahnameye uygun olarak tutmak ve düzenlemek zorundadır.²

1.1.1.Ticari Banka Bilançosunun Alt Kalemleri

Ticari banka bilançosunun alt kalemlerini birer birer inceleyelim.

1.1.1.1.Nakit Değerler ve Bankalar Hesabı

Nakit değerler, kasa, yabancı paraların sabit fiyat üzerinden kaydedildiği efektif deposu kalemlerinden oluşur.

Bankalar hesabı ise TC Merkez Bankası ve diğer bankalara yatırdığı TL ve yabancı para mevduatı ve bu mevduata ilişkin hareketlerin izlendiği hesap grubudur.

Bu hesaplar banka için getirisi olmayan hesaplardır.Yalnız, yurtdışı muhbir hesaplarındaki depolarda bir gecelik libor faizi getirisi bulunmaktadır.

Bankalar, günlük nakit ihtiyaçlarını ve yasal disponitelerini yerine getirebilmek için nakit değer tutarlarken, döviz yükümlülükleri ve ödemeleri için yurtdışı muhabirlerinde döviz bulundurmaktadırlar.

1.1.1.2.Diğer Mali Kuruluşlar

Bankaların özel finans kurumlarına yatırdığı TL ve yabancı para mevduatı ve bu mevduata ilişkin hareketlerin izlendiği hesap grubudur.

1.1.1.3.Mevduat Munzam Karşılıkları

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 40. Maddesi uyarınca TCMB'ınca esas ve oranlar içinde bankalarca kabul edilen TP ve YP üzerinden hesaplanarak TCMB nezdindeki özel bloke hesaba yatırılan TL ve YP para karşılıkları, bu hesabı oluşturur.

² Mustafa Uçar,Banka Muhasebesi, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Yayınları, 1992,s.50

1.1.1.4.Menkul Kıymetler Cüzdanı

Bankalar ellerindeki fonların bir kısmını yasal zorunluluk ve/ veya yatırım amacıyla menkul kıymetlere yatırmaktadırlar. Menkul kıymetler hazine bonusu, devlet tahvili, özel sektör finansman bonusu veya tahvili ve hisse senetlerinden oluşmaktadır.

Bankalar hazine bonusu ve devlet tahvili almalarının üç temel nedeni vardır.

- Bankalar taahhütleri karşılığında belirli bir oranda disonibilite ayırmak zorundadırlar. Yasa bankalara mevduatlarının % 30'unu devlet tahvili veya hazine bonusu olarak tutma zorunluluğu getirmiştir. Bu nedenle bankalar mevduat toplamının %30'unu, getirisi olan devlet iç borçlanma araçlarına yatırmaktadır.
- Bankalar kaynak ihtiyaçlarını TCMB nezlinde oluşturulan Interbank piyasasından karşılama imkanları bulunmaktadır. Ancak Interbank piyasasından borçlanabilmek için bankalar Merkez Bankası'na borçlanma limitlerinin %10'unu fazlası tutarında hazine bonusu veya devlet tahvili yatırımları gerekmektedir.
- Bankalar yatırım amacıyla hazine bonusu ve devlet tahvili alırlar. Özellikle devlet iç borçlanma aracı olan menkul kıymetlerin getirisinin yüksek olması, risksiz olması, kolayca nakte çevirebilmesi ve vergi avantajı olması nedeniyle, bankalar tarafından en fazla yatırım yapılan finansal araçlardır.

1.1.1.5.Interbank'a Satılan Fonlar

Fon fazlası olan bankalar, fazla fonlarını kısa sürede değerlendirmek için Interbank piyasasında fon açığı bulunan bankalara satarlar. Belirli vadeler için- genelde gecelik- bankalara verilen borç şeklinde çalışan Interbank hesabı, bir çeşit kredi özelliği taşır.

1.1.1.6. Krediler

Krediler bankaların müşterilerine kullandırdığı kredilerin izlediği ve borç kalanı veren bir hesap grubudur. Kısa ve uzun vadeli olmak üzere ikiye ayrılır. Bankaların en fazla gelir elde etikleri gelir kalemidir. Aktifler içinde en büyük paya sahip bir kalemdir.³

1.1.1.7. Takipteki Alacaklar

Takipteki alacaklar, brüt adını taşıyan grup özel takipteki alacaklar, idari takipteki alacaklar ve kanuni takipteki alacaklar olmak üzere üçe ayrılır. 8/12937 sayılı Bankalar Kurulu Kararında belirtildiği biçimde, özel olarak takibe alınan ve borç kalanı veren krediler, özel takipteki alacaklar hesabına, yukarıda belirtilen Karara uygun olarak idari takibe alınan ve borç kalanı veren TP ve YP kredileri idari takipteki alacaklar grubuna ve son olarak kanuni takibe alınmış TP ve YP kredileri bu hesap grubunda izlenir. Tüm bu üç hesap grubu takipteki alacaklar, brüt'ün kalanını verir.

Takitepi krediler karşılığı, 3182 sayılı Bankalar Kanunun 32/3. Maddesi gereğince TP ve YP kredileri üzerinden ayrılan karşılıkların izlendiği aktifi düzenleyici bir hesap grubudur. Kredi hesaplarında doğrudan düşme yerine bu hesap kullanılır. Dolayısıyla bu hesap bir özsermaye hesabı değildir. Takipteki alacaklar, brüt ile krediler karşılığı arasındaki fark takipteki alacakların, netini oluşturur.

Türk bankalarında bu hesap bilançoların içinde dikkat çeken kalemlerden biridir. Bankanın aktif kalitesi ile ters ilişkide olan bir hesaptır.

1.1.1.8. Faiz, Gelir Tahakkuk ve Reeskontları

Kısa ve orta-uzun vadeli krediler ile faiz getirirli diğer aktiflerin dönem karlarını ilgilendirdiği halde henüz tasil edilememiş faizlerin tahakkuk yöntemiyle ilgili gelir hesabına alacak, faiz tahakkuk hesabına borç yazılır.

³ Arman Tevfik-Gürman Tevfik, a.g.e,s.190

1.1.1.9.İştirakler

Bankaların doğrudan ya da dolaylı olarak sermayesinde ya da oy hakkında en az %10 ile en fazla %50 paya ya da bu oranda oy hakkına sahip olduğu ortaklıklara sermaye olarak yatırdıkları paraların kaydına özgü aktif nitelikli bir hesap grubudur. Mali ve mali olmayan olmak üzere ikiye ayrılır. Hisse senetleri alışlarıyla işlem görür. Ayrılan değer azalma karşılıkları bu hesap grubundan düşülerek bu grubun net değeri bulunur. Genelde holding bankalarının bilançolarında ağırlığı olan bir kalemdir.

1.1.1.10.Sabit Kıymetler

Menkuller, gayrimenkuller ve özel maliyet bedellerinden oluşur. Bankaların faaliyetlerinde kullanmak üzere satın aldıkları kullanım süreleri 1 yıldan çok olan kasalar, büro makinaları, mobilya ve meşrufa, taşıt araçları gibi kalemler menkuller içinde sınıflandırılır. Bankaların faaliyetlerinde kullanılmak üzere satın aldıkları bina, arsa ve araziler, gayrimenkuller grubuna girer. Yeniden değerlendirme artışları bu iki gruba borç yazılarak muhasebeleştirilir. Kira ile tutulmuş gayrimenkulleri genişletmek ve ekonomik değerleri artırmak için yapılan harcamalarda özel maliyet bedeli olarak bu grupta muhasebeleştirilir. Bu sabit kıymetlere ilişkin yazılan amortisman giderleri, sabit kıymetlerin düzenleyici bir hesabı olan birikmiş amortisman hesaplarına alacak verilerek kaydedilir.

1.1.1.11.Diğer Aktifler

Bu grupta toplanan aktifler faiz ve gelir reeskontu, peşin ödenmiş vergiler, TCMB özel hesapları, peşin ödenmiş giderler ve borçlu geçici hesaplardan oluşmaktadır.

1.1.1.12.Mevduat

Bankalara gerçek ve tüzel kişilerin faiz yada herhangi bir bedel karşılığında ve istenildiği anda ya da belli bir süre sonra ya da belli ihbar süresine uyarak, geri almak

üzere yatırdıkları TP ve YP'lara mevduat denir. Mevduat; taasaruf mevduatı, mevduat sertifikası, resmi mevduat, ticari mevduat, bankalar mevduatı, gibi değişik hesaplarda izlenir. Mevduatlar bankaların birincil kaynaklarıdır. Pasifler içinde en büyük paya sahip olan kalem mevduattır.

1.1.1.13.Borçlanılan Fonlar

Bankaların, yurtdışından sağladıkları döviz kredileri, yurtiçi bankalardan veya Interbank piyasasından borçlandıkları kaynaklardan oluşan bir hesaptır.

1.1.1.14.Faiz, Gider Tahakkuk ve Reeskontları

Dönem sonu itibarıyla TP ve YP mevduat, TP ve YP olarak alınan krediler, çıkarılan TP ve YP menkul kıymetlerin ve gider yaratıcı pasif nitelikli hesaplar üzerinden içinde bulunan döneme ilişkin faiz giderleri bu hesaba alacak ilgili gider hesabına borç verilerek muhasebeleştirilir.

1.1.1.15.Muhtelif Borçlar

Bankalarda borçlu ve alacaklı cari hesabı bulunmayan müşteri ya da üçüncü kişilerin bankalardan olan alacakları ile bankalarca açılan nakdi ve gayrinakdi kredilerin, nakdi teminatı olarak alınan paraların izlediği pasif nitelikli bir hesaptır.

1.1.1.16.Diğer Pasifler

Yukardaki sınıfa girmeyen pasif nitelikli hesaplardır.

1.1.1.17.Özkaynaklar

Özkaynaklar, bankaların bilançosundaki en önemli kalemlerinden biridir. Bankalar Kanunu, bankaların vereceği kredileri özkaynakların belirli oranları ile sınırlamaktadır. Bunun yanında, bankaların kabul edilebilir risk düzeyleri

özkaynakların büyüklüğüne göre belirlenmektedir. Bu nedenlerden ötürü büyümek ve daha çok gelir elde etmek isteyen bankaların özkaynaklarını artırmaları gerekmektedir.

Özkaynaklar, sermaye, ödenmiş sermaye, yedek akçeler, muhtemel zarar karşılıkları ve yeniden değerlendirme fonu alt hesaplarından oluşmaktadır.

i. Sermaye

TP ve YP olarak belirtilen nominal sermayenin kaydına özgü bir hesaptır.

ii. Ödenmiş Sermaye

TP ve YP olarak taaahüt edilen sermayenin kaydedildiği bir hesap olup; sermaye ile ödenmemiş sermayenin farkı ödenmiş sermayeyi oluşturur.

iii. Yedek Akçeler

Kanuni yedek akçeler, ihtiyari yedek akçeler olmak üzere ikiye ayrılır. Kanuni yedek akçeler, TTK 464, 467 maddeleri ile 233 sayılı KHK'nin 36. Maddesi gereğince yıllık kardan ayrılan yedek akçelerin kaydedildiği pasif nitelikli bir hesaptır. İhtiyari yedek akçeler, yıllık vergi sonrası kar üzerinden kanuni yedek akçelerin ayrılmasından sonra genel kurul kararıyla ayrılan yedek akçelerdir. Birikmiş zararlar bu hesaptan mahsup edilebilir.

iv. Yeniden Değerleme Fonu

VUK'un 3094 sayılı kanunla değişik geçici maddesi gereğince yeniden değerlemeye tabi tutulan sabit kıymetlerin net defter değerinde ortaya çıkan artışların kaydedildiği pasif nitelikli bir hesaptır. Yine aynı hükme göre iştirak ve kuruluşların yaptıkları yeniden değerlendirme sonucunda bedelsiz hisse senedi vermeleri nedeniyle aktiflerde ortaya çıkan artışlar da bu gruba kaydedilir. Ayrıca gayrimenkul ve menkul kıymetlerin satışında maliyet bedelinin yeniden değerlendirme oranında artırılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan ve vergi kapsamı dışında tutulan tutar(KAR) maliyet artış fonu hesabına alacak yazılır. Bu hesap, yeniden değerlendirme hesap fonu içinde yer alır.

v. Değerleme Farkları

Menkul değerler ile iştiraklerin borsa değerinin maliyet bedelini aşması durumunda oluşan olumlu fark, menkul değerler artış hesabına borç bu hesaba alacak yazılır.

vi. Zarar

Bankaların geçmiş yıl zararı ile dönem zararı bu hesaba yazılır.

1.1.1.18.Kar

Vergi öncesi kardan vergi karşılığı düşüldükten sonra kalan, dönemin karını gösterir. Bu karın bir bölümünü yedek akçelere tahsis edilir, bir bölümü de ya temettü olarak dağıtılır ya da bankada bırakılır. Bankada kalan karlar da geçmiş yıllar karları hesabında izlenir.

Şimdi bilanço dışı yükümlülükleri inceliyelim. Bu yükümlülükler üç grupta toplanır; Nakdi olamayan krediler(garanti ve kefalet), taahhütler ve döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemler.

Nakdi olmayan krediler, dört grupta toplanır; teminat mektupları(kefalet), garantiler, aval kabul ve ciro kredileri ve son olarak diğer kefalet mektupları. Teminat mektupları; müşterilere imzalatılan kontragarantilere dayanılarak verilmektedir. Ayrıca ek teminat mektuplarında istenebilmektedir. Aval, bankanın müşterisi lehine bir poliçe işleminde kefil olması demektir. Kabul, müşteri lehine ya muhatap olarak ya da müşteri ile birlikte poliçeyi kabul etmektir. Ciro ise müşteri ile birlikte ya da onun düzenlediği bono ve poliçelerin ciranto olarak imzalanmasıdır.

Taahhütler; akreditif taahhütleri, cirantalarımız, menkul kıymet ihracında satın alma garantileri, repo ve ters repo taahhütleri ve diğer garantilerden oluşur.

Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemler; Vadeli döviz alım satım işlemleri, para ve faiz swap'ları, future sözleşmeleri, para ve faiz opsiyonlarından oluşur.

BİLANÇO ÖRNEĞİ

- I. Nakit Değerler
- II. Bankalar
- III. Diğer Mali Kuruluşlar
- IV. Menkul Kıymet Cüzdanı
- V. Mevduat Munzam Karşılıkları
- VI. Krediler
- VII. Takipteki Alacaklar
- VIII. Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı
- IX. Faiz ve Gelir Tahakkukları
- X. Çeşitli Alacaklar
- XI. İştirakler
- XII. Sabit Kıymetler
- XIII. Birikmiş Amortismanlar
- XIV. Diğer Aktifler

TOPLAM AKTİFLER

- I. Mevduat
- II. Kullanılan Krediler
- III. Faiz, Gider ve Tahakkukları
- IV. Fonlar
- V. Diğer Borçlar
- VI. Diğer Pasifler
- VII. Özkaynaklar
 - a. Ödenmiş Sermaye
 - b. Yedek Akçeler
 - c. Yeniden Değerleme Fonları
 - d. Zarar
- VIII. Kar

TOPLAM PASİFLER

ŞEKİL 1.1: Bilanço Örneği

1.1.2. Faize Duyarlılık Açısından Banka Bilançosunun Yapısı

Banka bilançoları incelendiğinde, bilançoıu oluşturan aktif ve pasif kalemlerini şu şekilde gruplandırmak mümkün olabilecektir;⁴

AKTİFLER

Likit ve Likite Yakın Değerler
Ticari Krediler
Mali Sektör Kredileri
Sabit Kıymetler

PASİFLER

Mevduat
Alınan Krediler
Merkez Bankası Hesapları
Özsermaye

Banka bilançosunu en çok etkileyen unsurlardan birisi olan faiz unsuru dikkate alındığında ise, aktif pasif kalemlerini faizsiz, sabit faizli ve değişken faizli olarak üç ana gruba ayırmak mümkün olacaktır.

- Sabit faizliler; Faiz oranı belli bir kontrat veya vade sözleşmesi süresince sabit kalan aktif veya pasiflerdir.
- Değişken faizliler;Faiz oranı belli aralıklarla yapılan sözleşmelerle ayarlanabilen aktif veya pasiflerdir.
- Faizsizler ise; Sabit kıymetler, nakit varlıklar ve Merkez Bankası hesapları gibi geliri ve gideri söz konusu olmayan aktif ve pasiflerdir.

Faiz unsuru ile ilgili diğer bir ayırım da aktif ve pasifleri faize duyarlı ve duyarsız olarak 2 grupta incelenmesidir.

- Faize Duyarlı Aktif/Pasifler: Bellirli bir zaman dilimi içersinde yeniden fiyatlandırılabilen (faiz oranı değiştirilebilen) aktif ve pasiflerdir. Faize duyarlılık

⁴ Bülent Günceler, **Aktif Pasif Yönetimi**, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, Ankara, 1997

analizinin zaman dilimi 30, 90, 180, 270 veya 360 gün olabilir. Burada önemli olan unsur faiz oranının vade tarihinden önce değiştirilebilmesidir.

- Değişken Faiz Oranlı
- Sabit faiz oranlı olup vadesi analiz dönemi içerisinde dolan aktif ve pasifler bu grupta incelenir.

➤ Faize Duyarsız Aktif/Pasifler: Belirli bir zaman dilimi içerisinde faiz oranları değiştirilemeyen aktif ve pasif kalemlerdir.

- Sabit Faiz oranlı olup vadesi analiz dönemi içerisinde dolmayan
- Ve faizsiz aktif/pasif kalemleri bu grup içinde yer alır.

Faize duyarlılık farkı, faize duyarlı aktifler ile faize duyarlı pasifler arasındaki farktır. Faiz duyarlılık oranı ise faize duyarlı aktiflerin faize duyarlı pasiflere oranıdır.

Bilanço üzerinde aktif ve pasif kalemlerinin sadece miktarları gözüktür. Bankanın aktif ve pasif kaleminin miktar dağılımı kadar önemli olan fakat bilançoda görünmeyen bir unsur olan aktif ve pasiflerin vade boyutu, bankanın uzun vadeli strateji ve hedeflerini etkileyici niteliktedir.

1.2.GELİR TABLOSU

Gelir tablosu, bankanın belli bir hesap döneminde elde ettiği tüm hasılat ve gelirler ile yaptığı tüm maliyet ve giderleri sınıflandırılmış bir biçimde gösteren dönemin sonuçlarını kar ya da zarar olarak özetleyen bir tablodur.⁵

Bankalarda gelir tablosu dokuz ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde faiz gelirleri yer alır. Faiz gelirleri bankanın faiz içeren aktiflerinden -krediler, menkul kıymet, mevduat munzam karşılığı alınan faizler gibi- elde ettikleri gelirlerdir. İkinci bölümde ise faiz giderleri yer alır. Faiz giderleri, bankanın

⁵ Arman Tefik-Gürman Tefik, a.g.e.,s.190

kullandığı kredilere ödediği faizler, mevduata verilen faizler gibi giderlerden oluşur. Gelir tablosunun bir başka bölümü olan net faiz geliri ise, faiz geliri ve gideri arasındaki farka eşittir. Dördüncü ana bölüm ise faiz dışı gelirlerdir. Bu gelirler bankacılık hizmetleri karşılığında sağlanan komisyonlar, hizmet ücretleri, kur farkı gelirleri ve diğer muhtelif gelirlerden oluşmaktadır. Faiz dışı gelirlere bilanço dışı gelirler de denilmektedir. Bunun nedeni; bilanço dışında bulunan nazım hesapları oluşturan garantilerden taahhütlerden ve dövizle ilgili işlemlerden sağlanması nedeniyle bilanço dışı gelirler olarak adlandırılmaktadır. Beşinci ana bölüm faiz dışı giderleri; personel giderleri, amortismanlar, kiralar ve diğer harcamalar oluşturmaktadır. Net faiz dışı giderler, faiz dışı gelirler ve faiz dışı giderler arasındaki farktır. Gelir tablosunda yer alan diğer bölümler sırasıyla; net faiz dışı gelirler, vergi öncesi kar, vergi karşılığı, net kar'dır.

1.1.3.FON AKIM TABLOSU

Bankaların belirli bir dönemdeki fon girişini ve fon çıkışını gösteren bir tablodur. Yasal olarak düzenlenmesi zorunluluğu bulunmamakla birlikte, likidite planlanmasında kullanılan önemli bir rapordur. Belirli periodlarla düzenlenmesinde yarar vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA AKTİF PASİF YÖNETİMİ

2.1. TİCARİ BANKALARDA FON KAYNAK VE FON KULLANIMI

1980 öncesi Türkiye’de bankacılık sektöründe fon kaynağı ve kullanımı açısından baskın olan ekonomik birim, kamu kesimidir. Bu da hiç şüphesiz finansal baskının artmasına ve sektörün rekabetten uzak bir yapılanmada çalışmasına neden oluyordu. Sektörün bu yapısının yanında, kamunun vergi vb. araçlar ile fon maliyetini artırıcı düzenlemeler yapması, hem fon kaynağı hem de fon kullanımının büyümesini engellemiştir.

1980 yılında yürürlüğe giren faiz kararnamesinin ardından 1983 yılında 28 sayılı KHK ile Türk Parasını Koruma Kanununda yapılan değişiklikler, bankalara döviz alım satım yetkisinin verilmesi ve bu kararın sonrasından 1985 yılında bankaların döviz kurlarını belirlenmesinde serbestlik tanınması, sistemi rekabetçi bir yapıya kavuşturmada öncü adımlar olmuştur. 1989 yılında yürürlüğe giren 32 sayılı KHK ile Türkiye’de resmi finansal serbestlik konusunda en önemli adım atılmış ve Türk Lirasına konvertibl paralar statüsüne sokma yönünde ilk ön anlaşma gerçekleşmiştir. KHK’ye dayanarak daha sonra döviz alım-satım ve sermaye transferi konusunda yeni serbestliklere gidilmiş, resmi olarak Şubat 1990’da tam konvertibl paraların sınıfına girmiştir.⁶

Türkiye’de bankacılık sektörü yaşanan finansal liberalizasyon sürecinde, daha önceki dönemdeki sermaye yapısı nedeni ile bankalar öncelikle fon kaynağı açısından etkilenmiştir. Bankaların yeterli sermaye ile çalışmaları finansal kaldıraç katsayılarının düşüklüğü gibi nedenler, finansal serbestleşme ile görülen fon bulma ve kullandırmaya yönelik rekabet, bankaların fon kaynak maliyetini artırmış ve dolayısıyla faaliyet risklerini yükseltmiştir.⁷

⁶ Ömer Faruk Çolak, Tezer Öçal, Selahattin Togay, Kadir Eser, Para ve Banka Teori ve Politika, Ankara, Gazi Kitapevi Yayıncılık, 1994, s.175

⁷ Ömer Faruk Çolak, a.g.e. ,s.176

2.1.1.BANKALARIN FON KAYNAKLARI

Bankalar topladıkları kaynakları getirili kullanıma dönüştürme açısından ekonominin sağlıklı işleyişi için vazgeçilmez kurumlardır. Tasarruf edecek birimlerle yatırım yapacak birimleri bir araya getirmesi ve karşılıklı gereksinimleri karşılaması tasarruf sahiplerinin getiri kazanmasını, kredi müşterilerinin üretim sağlayan yatırımlar yapmasını sağlar.⁸

2.1.1.1.Özkaynaklar

Bankalar büyük ölçüde yabancı kaynak kullanan ve diğer işletmelere kıyasla toplam kaynakları içerisinde özkaynakları düşük bir yapıya sahiptir. Ancak hem yasal düzenleyiciler hem banka yönetimi tarafından yakından takip edilen bir konudur. Çünkü banka sermayesi, banka tarafından kullanılan fonların özünü veya temelini yansıtan ve organizasyona finansal açıdan güçlülük hissini veren, karşılaşılan güçlüklerin yenilmesine yardımcı bir araçtır. Sahip olunan sermayenin büyüklüğü, genellikle finansal gücün bir ölçüsü olarak görülmektedir.⁹

Bankalar için özkaynak, ödenmiş sermayeleri ile yedek akçeleri ve dağıtılmayan kar toplamıdır. Ödenmiş sermaye, bankaların üç aylık hesap özetlerindeki fiilen ödenmiş veya Türkiye'ye ayrılmış ve ödenmiş sermayelerinden, bilançoda görülen zararın yedek akçelerle karşılanamayan kısmı ile yabancı ülkelerdeki şubelerine ayırdığı sermaye düşüldükten sonra kalan bakiyedir. Henüz kurulmakta olan bir bankada, ne yedek akçe, ne de bilanço zararı söz konusu olmayacağından özkaynak esasında taahhüt edilen sermayenin fiilen ödenmiş kısmından oluşacaktır.

Bankaların faaliyetleri büyük ölçüde borç vermeye dayanır. Bankaları mal ve hizmet üreten diğer işletmelerden ayıran en önemli fark, bilançolarının pasif tarafında mevduat ve diğer alacaklılar hesabının banka sermayesine; aktif tarafında ise banka kredi ve plasmanlarının sabit değerlere göre çok büyük olmasıdır.

Ticari işletmeler için sermaye kısmen bir alternatif finansman kaynağı, kısmen de işletmeden alacaklı olanları koruyan bir unsurdur. Herhangi bir zamanda bir

⁸ Meltem Yaşar Kandıralı, **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti Hesaplama Yöntemleri**,Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları No 9,1998,s. 11

⁹ Salih Durer,**Türkiye’de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği**, İstanbul,Yapı Kredi Bankası İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü,Bankacılık Araştırmalar Dizisi No8, 1998,s.64

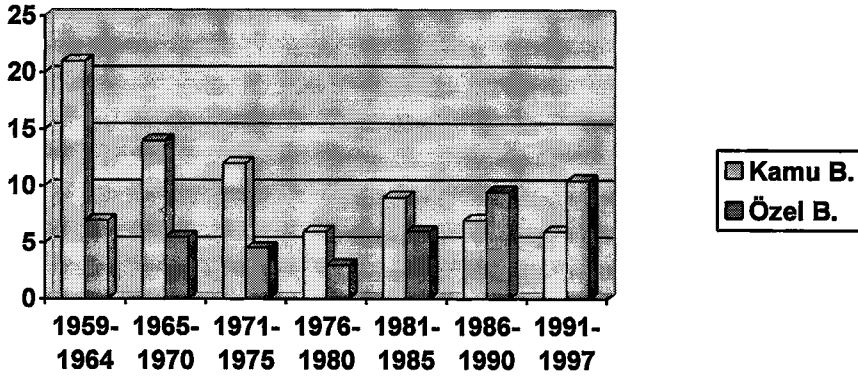
işletme için uygun sermaye miktarını piyasa koşulları belirlemektedir. Ancak aynı sonuca bankalar için ulaşmak olasılığı azdır. Bunun nedeni, bankaların ulusal, hatta uluslararası ekonomide oynadıkları kilit rol ve uğraşlarında kamunun güvenine dayanmalarının önemli bir etken oluşudur. Gerçekten de, dünyanın hemen her yerinde ticaret bankaları uğraşlarını kamudan topladıkları fonlara dayanarak sürdürürler; dolayısıyla özkaynakların bankacılık faaliyetlerindeki işlevi oldukça azdır. Ancak bankacılık uğraşlarının diğer bir önemli özelliğini de, banka kaynaklarının kullanıldığı yerler ve kullanım şeklinin bir sonucu olarak büyük ölçüde risk ögesinin egemen oluşu oluşturmaktadır. Bu açıdan bir bankanın gereksinme duyduğu sermaye miktarı, bankanın hem aktifinin hem de pasifinin kompozisyonuna, nakit akımlarının istikrarına, yönetimin niteliğine ve bankanın uğraşında bulunduğu ortamın (özellikle rekabet açısından) yapısına bağlıdır.¹⁰

Özsermaye; Ticari Bankalarda daha çok faaliyete başlarken özsermayelerini kullanırlar. Sonra mevduatlarını artırmaya gayret ederler. Ticari bankaların özsermayeleri daha önce de belirtildiği gibi mudilere ve diğer alacaklılar karşı teminat fonksiyonu niteliğindedir. Bu durum bazı ticari bankaların özsermayeleri ile mevduatları arasındaki oranın ne olması gerektiği sorunu üzerinde düşünmeye yöneltir. Mevduata oranla büyük bir özsermaye, mudilerin garantisini artırır. Çünkü, özsermaye hesabı banka aktifinin likit değeri oranında mevduat sahiplerine teminat teşkil eder. Ancak, özsermaye – mevduat oranı hakkında kesin bir rakam verilmeye olanak yoktur. Sermaye yeterliliğini belirleyen oranlar her ülkede yasalar ve yönetsel kararlarla ya da mesleki eğilime göre saptanmaktadır. Ne şekilde saptanırsa saptansın sermaye yeterliliğini gösteren oranın banka yönetimine belli bir disiplin getirdiği ve bir bankanın sağlamlılığı ile bilançosu değerlendirilirken yararlanılabilecek bir ölçüt olduğu söylenebilir. Ayrıca, sermayenin banka zararlarını karşılayabilmesine yönelik sermaye alt kalemlerinin tanımlanması gerekmektedir.

Türkiye’de özkaynaklar ve karın toplam aktife oranı ve özkaynaklar ve karın mevduat ve mevduat dışı kaynaklara oranına bakarsak, 1959-1980 döneminde azalma eğilimi gösterdikten sonra 1981-1985 döneminde önemli oranda artmıştır. 1981-1997 döneminde yabancı sermayeli bankaların sermaye yeterliliği diğer banka gruplarına göre daha ileri düzeydedir. Bu oran özel bankalarda sektör ortalamasının üstünde, kamusal sermayeli bankalarda ise sektör ortalamasının altında yer almıştır.¹¹

¹⁰ Ekonomi Ansiklopedisi, CD-Rom, 1 Numara ve Hearst Yayıncılık – Paymaş Yayınları, 1997, s.143

¹¹ 40. Yılda TBB ve Türk Bankacılık Sistemi ‘1958-1997’, Yayın No 207/Ekim 1998, s. 55

ŞEKİL 2.1:Türk Bankalar'ında Sermaye Yeterliliği

Kaynak:40. Yılda TBB ve Türk Bankacılık Sistemi '1958-1997', TBB,Ekim 1998,Yayın No 207,s 55

Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için standart, Basle Komite'nin belirlediği Sermaye Yeterliliği Rasyosu'nun altında olmamalıdır. 1998 yılında, Basle Bankacılık Gözetim Komitesi üyeleri banka sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına ilişkin bir metot üzerinde de anlaşmışlardır. Diğer bir çok ülke Sermaye Uyum Anlaşması'nı (Capital Accord) ya da ona yakın bir düzenlemeyi benimsemiştir. Sermaye Uyum Anlaşması'nda bankacılık faaliyetleriyle ilgili iki önemli konuya dikkat çekilmiştir; (1) banka bilançosunda yer alan farklı kredi risklerine ilişkin seviyeler, (2) önemli risklerin taşındığı bilanço dışı işlemler.¹²

Bankalar genelde yabancı kaynak kullanan, başka bir deyişle toplam kaynakları içinde özkaynakları küçük bir yer tutan kuruluşlardır. Bununla birlikte özkaynakların ve bu arada sermayenin bankalar açısından taşıdığı önem büyüktür. Banka sermayesinin taşıdığı bu önem, kuşkusuz banka sermayesinin işlevleri ile sermaye yeterliliği sorunu arasında zorunlu ilişki vardır. Bu işlevlerin önemi ve türü çoğaldığı ölçüde daha büyük banka sermayesine ihtiyaç duyulacaktır.

Banka sermayesinin ilk işlevi, kuruluş ve faaliyete geçiş için gereken tüm giderleri karşılamak ve sabit değerlere sonradan yapılacak ilavelerin mali kaynağını

¹²Core Principles for Effective Banking, Basle Committee on Banking Supervision, September,1997,s. 23-24

oluşturmaktır. Bir başka işlev ise alacaklılara, mudilere, öteki bankalara yeterli güveni verebilmektir.

Sermayenin bir başka işlevi, banka için fon kaynağı olmasıdır. Gerçekten, sermaye bankadan borç olarak alınmak istenen fonlarla, bankanın borç olarak verebileceği fonlar arasındaki farkı kazanmaya yarayan kaynaktır. Sermayenin fon kaynağı olma işlevi özellikle sıkı para politikası uygulanan dönemlerde önem kazanır. Sıkı para politikasının izlendiği dönemlerde, yabancı kaynak/sermaye oranı büyük olan bankalar, merkez bankasından yeterince borç alamayacakları için likiditesi yüksek olmayan plasmanlarını azaltma yoluna gidebilirler. Bu da karlılığı etkiler. Böyle bir durumla karşılaşmamak için bankalar sıkı para politikasının izlendiği dönemlerde, sermayeyi artırmak istemeleri doğaldır. Buna karşın ucuz para politikasının izlendiği dönemlerde gereğinden fazla sermayeye sahip olmaları karlılığı azaltabilir. Bu nedenle bankaların izlenen para politikasına en uygun sermaye tutarını araştırıp bulmaları gerekir.

Bankalar tarafından bir emniyet fonu olarak ve olası zararlarını karşılamak amacıyla kardan ayrılan ihtiyati akçeler, bankaların diğer bir kaynağını teşkil eder. TTK ve esas mukavelenin zorunlu kıldığı ihtiyaçlardan başka, yıllık karlarının belli bir kısmını ilerde olması muhtemel zarar karşılığı olarak ayırmaya zorunlu tutmuştur.

2.1.1.2.Yabancı Kaynaklar

Bankaların fon kaynakları arasında yer alan yabancı kaynaklar, günümüzün ticari bankacılığında, banka için birincil öneme sahiptir. Bankalar fon kaynakları yapılarının hangi oranda yabancı kaynağa dayanacağı faaliyet gösterdiği ülkeye ve ekonomiye göre değişmektedir.

Mevduat, bankaların en önemli yabancı fon kaynağının mevduattır.

Tahvil ihracı, bankaların bir başka fon kaynağını oluşturur. Bankalarımızın toplam kaynakları içinde tahvil ihracı suretiyle sağlanan fonlar büyük önem taşımaz.

Merkez bankası kredileri, bankaların geçici likidite ihtiyacını karşılamak üzere merkez bankasının bankalara reeskont avans şeklinde açtığı kısa vadeli kredidir.

Bankalar yurtiçi ve yurtdışı bankalardan kısa ve orta vadeli kredi alarak, kredilerine kaynak yaratabilir. Son yıllarda izlenen kur ve faiz politikası nedeniyle

Türkiye’deki Ticari bankalar, kısa vadeli yabancı para cinsinden kredi kullanımına hız vermiştir.

2.1.2.BANKALARIN FON KULLANIMI

Bankaların, çeşitli şekillerde elde ettikleri fonların kullanımını yine değişik araçlar ile yaparlar. Fon kullanımının başında yer alan kredileri türlerine göre ayırmak gerekir. Bankalar genel olarak bu kredileri çeşitlendirirken, uzmanlaştıkları alanlara ağırlık verirler.

2.1.2.1.Krediler

Bankacılıkta herşeyden önce kredilerin korunması ve geri dönmesi esastır. Bunun için bankalar istihbarat işlerine önem verirler. Özellikle kredi verdikleri birey ve kuruluşların mali, ticari ve iktisadi durumları ile faaliyetlerini yakından izlerler. Buna rağmen yine de geri dönmeyen krediler olabilir. Banka bilançolarındaki tahsili geciken alacaklar ve diğer aktifler kalemleri geri dönmeyen kredi miktarlarını gösterir. Bu gibi sorunların önlenmesi için, çeşitli kredilerin güvenliğinin sağlanması amacıyla başka kaynaklara da ihtiyaç vardır. Kredilerin kullandırılmasında izlenecek yöntemler, bu önlemlerin bir kısmını oluşturur. Örneğin çok ve tek imzalı krediler ile kefalet karşılığı kredilerin tahsis ve kullanımında müşterilerin varlıklı ve güvenli kişiler olmasına dikkat edilir. Bu kredilerin hacmi mümkün olduğu kadar dar tutulur ve en kısa zamanda kapatılmaya çalışılır.

2.1.2.2. Menkul Değerler

Menkul değer denilince genellikle tahvil ve hisse senedi anlaşılır. Batı Avrupa’daki endüstrileşme ile birlikte gelişen bu senetler çeşitli banka işlemlerine konu olurlar. Yani, bankalar kaynaklarının bir kısmını tahvillere ve hisse senetlerine plase edebilirler; şirketlerin tahvil ve hisse senedi alıp satarlar; müşterilerin tahvil ve hisse senetlerini muhafaza ve idare ederler; tahvil ve hisse senetlerine açtıkları kredilere teminat olarak kabul edebilirler.

2.1.2.3.İştirakler

Modern bankalar birer güven kurumlarıdır. Parasal sermayenin oluşumuna hizmet ederler; kendilerine yapılan tevdiatın vadesinden daha uzun vadede kredi verme olanağına sahiptirler. Bankalar, para arz ve talebinin büyük bir kısmının karşılandığı kurumlardır. Bankalar hem yatırılabilir fonları artırmak, hem yatırım kararlarının gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak, hem de tüketimi arttırarak ekonomiye dinamizm katmaktadırlar.

Bankaların bilançolarında iştirakler adı altında gösterilen bu yatırım faaliyeti birçok alanı kapsamaktadır.

2.2.TİCARİ BANKALARDA FON YÖNETİMİ

Bankaların fon yönetimi, özkaynak ve yabancı kaynaklarda fon sağlanması ve bunların kredi ve yatırıma dönüştürülmesi için yaratılmış piyasa ve yaklaşımları kapsamaktadır. Daha somut olarak fon yönetiminde asıl önemli nokta, yönetimin mali piyasalarda alınıp satılabilen temel varlıklar ve borçlara yönlendirilmesidir. Son yıllarda fon yönetimi ile ilgili yaklaşımları tanımlayan bir çok terim kullanılmıştır. Bu terim genellikle (örneğin bilanço yönetimi ve aktif pasif vb) fon yönetimi terimi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bunlar arasında kesin farklar ortaya koyabilmek için esas kullanımlara uygun olarak tanımlamak gerekir. Böylece fon yönetimi kavramı;

- Dinamik Bilanço yönetimi; fon yönetiminde çok dönemli bilimsel modellerini uygulama,
- Aktif Pasif yönetimi; kısa dönemde fon yönetimi için belirleyici bilgisayar temeline dayalı finansal planlama modelini uygulama,

olmak üzere iki temel yaklaşımın birleştirilmesi olarak düşünülebilir.¹³

¹³ Güler Aras, **Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi**, Ankara, SPK; Yayın No 30, 1996, s112

Fon yönetiminin değişen koşullar ve bankacılığın yapısına uygun olarak geçmiş yıllarda bankalarda fon yönetimi konusunda çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan başlıcaları;

- Ticari Kredi Kuramı
- Değiştirilebilirlik Kuramı
- Beklenen Gelir Kuramı
- Pasif Yönetim Kuramı

olarak özetlenebilir.¹⁴

Bankada fon yönetimi işlevi, aktif pasif dahilinde birçok işlevi yerine getirmektir. Fon yönetimi birimi bu nedenle kaynakları getirisi yüksek alanlara yönlendirerek karın maksimizasyonunu sağlamasının yanısıra, bankalardan kredi kullanan müşterilerin bulunduğu ülkenin ekonomik durumu ve/veya politik koşullarından kaynaklanan ülke riski, faizlerdeki anlık değişimlerden ortaya çıkabilecek faiz riski, döviz kurundaki değişimlerden ortaya çıkabilecek kur riski, anlık para gereksinimlerinden ortaya çıkabilecek likidite riski ve borçlunun vade sonunda anapara ve faizini geri ödenmemesinden kaynaklanabilecek kredi riski gibi bankacılık risklerini de minimize etme işlevini yerine getirir.¹⁵ Ancak bankanın fon yönetimi biriminden bu işlevleri yerine getirmesi değil, bu işlevlerin kordinasyonunu sağlayarak optimum sonucu elde edilmesini sağlaması beklenmelidir. Fon yönetimi bir taraftan optimum kar amacına yönelik planları kapsarken, diğer taraftan talep ve değişiklikleri karşılayabilecek esnekliğe sahip olması gereklidir.

Topladıkları fonları ulusal bankacılık nezlinde yatırım ve daha çok bölgesel kredi ve mevduat taleplerine cevap vermek için kurulan bölgesel çaptaki bankalar, fon kaynak ve kullanımlarını ulusal piyasalarla sınırlı çerçevede bankacılık yapan ulusal bankalar ve gerek şube bazında gerekse işlem bazında uluslararası çapta çalışan bankalar olmak üzere fon yönetimi açısından üçe ayırabileceğimiz ticari bankaların fon yönetiminde esas olan, aktif ve pasiflerinin birbirine vade ve miktar yönünden banka yönetimi tarafından belirtilen politikalar çerçevesinde uyumlu bir şekilde yönetilmesidir. Bu açıdan fon yönetimini incelediğimizde karşımız yönetim tekniği olarak sadece Aktif Pasif Yönetimi çıkmaktadır.

¹⁴ Ömer Faruk Çolak, Tezer Öçal, Selahattin Togay, Kadir Eser, a.g.e., s.217

¹⁵ Sadi Uzunoğlu, **Bankacılık**, Ankara, Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları No2, 1996, s.16

2.3.TİCARİ BANKALARDA AKTİF PASİF YÖNETİMİ

2.3.1. AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN TANIMI

Aktif pasif yönetimi konusunda çeşitli uzmanlar tarafından yapılmış tanımlar vardır. Bunlardan ilki finansal kuruluş fonksiyonlarının daha geniş bakış açısıyla, ihtiyatın daha derin ve geniş anlaşılabilmesini sağlayan esnekliğin uygulandığı bir alan olarak tanımlanabilir. Aktif pasif yönetimi, karlı ve güvenilir bir finansal kuruluş kurmak için yönetime yardımcı bir çok yapısal yaklaşımı içerir. Bu yönetimde önemli olan net faiz geliri üzerindeki tüm faktörlerin incelenmesidir.¹⁶

Aktif pasif yönetimi, finansal kuruluşun stratejik amaçlara ulaşabilmesi için üzerinde odaklaşan sürecin, planlanması, test edilmesi, uygulanması ve kontrolüdür.¹⁷ Aktif pasif yönetiminin faiz oranı riskini kontrol etmeye yönelik bir yaklaşım olduğu düşünülür, ancak aktif pasif yönetimi, aktiflerin ve pasiflerin birleşiminin, yönetimle riski-getiri arasındaki değişimi sağlamaktır.¹⁸

Aktif pasif yönetimi fonksiyonu, finansal kuruluşun konsolide fon akışının, düzeyinin, karışımının, maliyetinin ve getirisinin planlanması, yönlendirilmesi ve kontrolünü gerektirmektedir. Bu sorumluluklar, kuruluşun finansal amaçlara ulaşma ve finansal riskleri, kontrol etme genel hedefleriyle iç içe girmiştir.¹⁹ Bir finansal kuruluşun 1 yıldan 5 yıla kadar ki alternatif likidite, karlılık, faiz oranı senaryoları oluşturmaları, stratejik planlama kapsamına girer. Aktif pasif yönetimi 12 aylık bir zaman dilimini kapsar ki finansal kuruluşun uzun vadeli hedeflerine götürmekte ilk adım sayılır.

Ayrıca diğerlerinin paralellinde bir tanımlamaya göre aktif pasif yönetimi, kısa dönemli finansal planlama ve kar almada fon kaynakları ve kullanımları arasındaki ilişkinin düzenlenmesidir. Aktif pasif yönetimi kararları ile ortaya çıkan kısa ve orta vadeli sonuçların bankanın stratejik (uzun dönemli) planlarında belirlenen hedeflerle uyumlu olması gerekir.²⁰

¹⁶ Timothy W.Koch,**Bank Management**,University of South Carolina,The Dryden Press,1995,s.249

¹⁷ A Financial Information System,Part7,**Asset-Liability Management**,Bank Administration Institute,1986,s.1

¹⁸ Edward W.Reed&Edward K.Gill,**Commercial Banking**,4th ed,Pretice-Hall International Inc.,1989,s.153

¹⁹ John W.Bitner&Robert A.Goddard,**Successful Bank Asset/Liability Management**,John Wiley&Sons Inc.,1992,s57

²⁰ Bülent Şenver,**Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi**, İstanbul, TBB Seminer Notları, 1985,s.2

Ticari bankaların aktif pasif yönetimi, gerçekte bankaların fon kaynak ve kullanımı irdelemektir diyebiliriz. Çünkü bir ticari bankanın bilançosunun aktif tarafı fon kullanımını, pasif tarafı ise fon kaynaklarını göstermektedir. Bundan dolayı aktif, pasif yöntem, bankanın bilançosunun her iki tarafını karlılık, güvenilirlik ve likidite düzeyini öne çıkararak ele alınması olarak algılanmalıdır. Aktif pasif yönetim ile banka, kredi döviz, faiz risklerini gözönüne alarak, karın ençoklama hedefini gerçekleştirmeye çalışır. Bankanın bu hedefini irdelerken, gelir tablosundan çok, bilançoya bakmak gerekmektedir.²¹

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi bankaların aktif pasif yönetimiyle amaçladıkları, karlarını maksimize etmektir. Bu da finans teorisine göre sermayenin getiri oranını en çoklamak ve sermayenin getiri oranındaki dalgalanmayı en aza indirmekle olur. Kısa vadede bu amaca ulaşmak için ise, net faiz marjının maksimumuma çıkarılması ve net faiz marjındaki dalgalanmaların minimuma indirilmesi gerekmektedir. Bunu yaparken özellikle ticari bankalar likidite ve faiz oranı riskini göz önüne almalıdırlar.

Ticari banka bazında ilerde ayrıntılı olarak değinilecek olan bu riskleri, kontrol altına almaya çalışırken aynı zamanda bilançodaki aktif ve pasifteki kalemlerin hangi ekonomik olaylar sonucunda birbirlerine paralel ya da ters yönde hareket ettiğini, aktiflerin niteliğini, özkaynakların yeterli olup olmadığının iyi bilinmesi gerekir.

2.3.2. AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN UNSURLARI

Aktif pasif yönetimi başarılı olabilmesi, ancak belirli unsurlar yerine getirilirse gerçekleşecektir. Ancak banka bütün oyuncularıyla birlikte bir amacı gerçekleştirmeye çalışan bir takımdır ve etkin bir takımdır ve etkin bir APY'nin banka içersinde başarılı hale gelebilmesi için sağlanması gereken faktörler vardır. Bu faktörlerin bazıları aktif pasif yönetiminin başarılı olması için gerekli olmakla birlikte bazıları da bu başarının tüm bankada etkin hale gelebilmesi için gerekli faktörlerdir.²² Birinci şart Aktif Pasif Yönetim Komitesi kurulması görülebilir. Bu komite, amaçları net bir şekilde tespit etmeli spesifik oranları belirlemeli ve sonuçları

²¹ Ömer Faruk Çolak, Tezer Öçal, Selahattin Togay, Kadir Eser, a.g.e, s.215

²² Bülent Şenver, a.g.e., s.19

devamlı değerlendirmelidir. Faiz oranlarının tahmini ve buna uygun bir şekilde aktif-pasif yapısının analizi yapılmalıdır. Ekonominin, bankacılık sektörünün, iş yapılan sektörlerin analizi, anlatılan teknikleri uygulamada önemli bir unsurdur. Bu yapıya uygun olarak iç organizasyonun düzenlenmesi Aktif Pasif Yönetiminin verimli olarak uygulanmasını sağlar. Tüm bunların gerçekleştirilmesi için üst yönetimin eğitimi tam bir katalizör görevi görecekler. Bu yönetime, doğru bilgilerin iletileceği raporlama sisteminin geliştirilmesi gereklidir. Alınan kararların ilgili personele mümkünse herkese iletilmesi tüm verimliliği artıracaktır.

Bir bankanın iyi yönetiliyor denilebilmesi için aşağıdaki unsurlara bakılmalıdır.

- i. Açık olarak tanımlanmış ve formüle edilmiş Aktif Pasif Yönetim politikalarının olması,
- ii. İyi organize edilmiş ve iyi işleyen Aktif Pasif Yönetim Komitelerinin olması,
- iii. Bankaların farklı fonksiyonlarının karşılıklı etkileşimini gözönüne alarak, faiz oranı riski, likidite riski ve diğerlerinin yönetimi için planlama modellerinin(stratejilerinin) yaratılması,
- iv. Alt yapıyı sağlayacak bir destek birim oluşturulması(ki bu birim verileri toplayarak, planlanan modelleri uygulayacak, muhtemel gelişmelere ilişkin senaryolar ve projeksiyonlar hazırlayacaktır),
- v. Planlama modellerinin yine planlı bir şekilde uygulanması,
- vi. Koordineli fon yönetimi,
- vii. Faiz oranı riski için fiyatlama mekanizması,²³
- viii. Sonuçların takip edilmesi ve değerlendirilmesi.²⁴

²³ Koray Tulgar, *Ticari Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi*, İstanbul, TBB Yayın No:177, 1993,s.15

²⁴ Gonca Kılınç, *Aktif Pasif Yönetimi*, Bankacılar Dergisi, Sayı 6, 1991, s. 59

2.3.3.AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN GENEL TARİHSEL SÜRECİ

APY 1970'lere kadar yavaş bir gelişme göstermiştir. 1940'lardan önceki yıllara bakıldığında 'bankacılık' olayının çok pasif konumlarda olduğu görülebilir. Bu dönemlerde bankalar, sadece mevduat akışına göre bilançolarını yönetiyorlardı. Mevduat ve kredi türleri, vadeleri ve faiz oranları yasal sınırlamalar çerçevesinde ayarlanıyordu. Kısacası o yıllarda bankacılıkta en önemli unsur mevduat olduğu için bankalar bütün dikkatlerini bu konuda yoğunlaştırmışlardı.

İkinci dünya savaşı sırasında ve sonrasında diğer bütün kuruluşlar gibi bankalar da savaşın şokunu yaşadılar. Varlıklarını sürdürebilmek için yeni arayışlara girdiler. Aynı zamanda yaşanan kalkınma sürecinde kendilerine de önemli bir rol düşmesi, bankaları ülke ekonomilerinde daha aktif bir konuma getirdi. Ulusal hükümetlerin, savaş sonrası imar hareketlerini hızlandırmak için çıkardıkları borç senetleri, o sırada bankaların en önemli yatırım kalemleri haline geldi. İmar hareketleri paralelinde, kredi taleplerinde de belirli bir canlanma yaşandı. Ancak bu canlanma bankaların bilanço yaklaşımlarını değiştirecek bir düzeyde olmadı.

1950'lerde kredi talebinin de bir ölçüde genişlemesiyle bankalar bu talebi topladıkları mevduat yanında devlet tahvili, borç senedi gibi varlıklara kolayca karşılayabilmekteydiler. Bu yıllarda bankaların aktif yapılarına önem vermeleri ile aktif yönetimi bankacılığın gündemine girdi.

1960'li yıllarda dünya ekonomisinin de ortaya çıkan hızlı büyüme döneminde pasif yönetimi önem kazandı. Kalkınmanın finansmanında fon kaynağının sağlanması bankalarının bilançolarında pasif yapısının belirlenişi ana uğraş haline geldi.²⁵ O sıralarda bankalara olan kredi talebi, eldeki varlıklarla karşılanamaz hale gelerek bankalar yeni kısa vadeli kaynaklar arayışına girdiler. Ciro edilebilir mevduat sertifikaları ve Euro-dollar bu dönemde ortaya çıkmış ve fon talebini büyük şirketlerden sağlamaya başlamışlardır. Bankaların büyümeleri, karlılıklarını artırmak istemeleri nedeniyle fon talebinin artması, para piyasalarındaki gelişmeler ve ortaya çıkan yeni enstrümanlar fon maliyetinde dalgalanmaya hedef olmaları sonucunu doğurmuştur.

²⁵ Ömer Faruk Çolak, Tezer Öçal, Selahattin Togay, Kadir Eser, a.g.e, s.216

Bilançonun baştan başa yönetim yaklaşımı olan aktif pasif yönetiminin, geniş kullanım alanı bulması 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında yüksek faiz oranlarının bir sonucudur.²⁶ Ticari bankaların kaynaklarını artırmak için uyguladıkları perakende bankacılık yerine toptancı bankacılık gelişmiş ve toptancı bankacılık sayesinde toplam yabancı kaynakların vadesi kısalmış, perakendeci bankacılıkta geçerli olan vadesiz ya da kısa vadeli mevduatın belli bir kısmının fiilen uzun vadeli olması olgusu elimine edilmiştir. Bu dönemde küçük mudilerin kısa vadede yüksek faiz arayışına girmelerine rağmen, bankaların yabancı kaynaklarını kolayca yenileyebilmelerine olanak veren enstrümanların artması sonucu orta ve uzun vadeli kredilerde artış meydana gelmiştir. Aynı dönemde likidite kavramında yeni bir boyut ortaya çıkmıştır. Ticari bankalarda likidite önceleri nakit ve nakte dönüştürülebilir varlıklardan oluşurken daha sonraları bankaların istenildiğinde yeni fon sağlama kabiliyetine göre oluşturulmaya başlanmıştır. Ancak likidite tanımının değişmesi faiz oranlarının yüksek olduğu ve sık değiştiği döneme rastlaması sonucu bankaların faiz oranı riski yükselmiştir. Banka aktiflerinin getirisi sabit kalırken faiz oranlarının artması fon maliyetlerinin yükselmesi ticari bankaları zarara uğratmıştır. Bankalar buna karşı önlem olarak kredilere değişken fon uygulamaya başlamıştır. Böylelikle aktif pasif yönetimi kavramında çok önemli bir aşamaya gelinmiştir. Diğer taraftan ise, faiz oranı riskinin kredi müşterilerine aktarılması ile kredi riski gündeme gelmiştir.

Bu gelişmelere bağlı olarak uluslararası bankacılığın gelişmesiyle banka bilançolarının dövizle bağlı kalemleri artmıştır. 1970'li yılların ikinci yarısında özellikle 1973 petrol krizi sonrasında Euro-dollar piyasasının ortaya çıkması ve banka bilançolarının Arap ülkelerinden kaynaklanan Petro-dollar ile şişmesi, bu defa bankaları aktif tarafın nasıl belirleneceği sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır. Arabistana'a akan paralar yatırıma dönüşmemiş aksine petro dollar olarak Avrupa ve Amerika'ya geri dönmüştür. Böylelikle bankaların pasifleri şişerken kredi verebilecekleri firmalar bulmaları çok zorlaşmıştır. Bu banka yöneticilerinin gözlerini aktife dikmelerine neden olmuştur. Bu dönemlerde bankaların pasiflerini şişeren diğer bir etken ise savaş sonrası zenginleşen bireylerin paralarını bankalara yatırmalarıydı. Bankalar şişen pasiflerini aktif yaratmada yöneldikleri yol kendi ülkelerindeki sanayiye kredi olarak veremeyince, 3.Dünya ülkelerine yönelmişlerdir.

²⁶ Edward W.Reed&Edward K.Gill, a.g.e.,s.152-153

Sonralar bu krediler alanların dünya standartlarında üretim yapmamaları nedeniyle çok zor geri alınacak hatta batacaktır.²⁷

Bankaların aktif ve pasif yapısındaki kalemlerin vade uyumunun bozulması APY'nin gelişme sürecini hızlandırmıştır. Vade yapısı bozulan bankalar uyumu tekrar sağlamak için yabancı kaynakların vadesi uzatma ve aktiflerinin kalitesini artırmak için ciro edilebilir menkul kıymetlere yatırım yapma yani bilanço büyüklüğünü artırmadan bilanço dışı işlemlere yönelme yoluna gitmişlerdir. Aktif pasif yönetiminin itici gücünü oluşturan gelişmeler birçok yeni araç ve tekniğin ortaya çıkmasına neden olurken bilgisayar teknolojisi sayesinde yeni araç ve tekniklerin kullanımı kolaylaşmıştır.²⁸

1970'li yılların başında başlayan kur dalgalanmalarının etkisiyle likidite ve faiz oranı riskinin yanı sıra, kur riskide gündeme gelmiştir. Risklerin çoğalması risk yönetiminin bütün olarak ele alınması ve bu risklere aktif ve pasif yönetimi içinde sistemli yaklaşılması gerekliliği gündeme gelmiştir. 1980-1982 arası ekonomik aktiviteler Avrupa ve Amerika'da oldukça yavaşlamıştır. Karlar düşerek ve iflaslar çoğalmıştır. Özellikle değişken faizli krediler ortaya çıkmıştır. Faizler hiç hesapta olmayan şekillerde oynamaya ve değişmeye başlamıştır. Bankaların pasiflerini fonlamaları ayrı, aktifleri yönetmeleri ayrı bir problem iken iki tarafın koordinasyonunu sağlayıp, kar ederek sahiplerine kar dağıtabilecek büyümeye çalışmak, ayrı bir problem olarak belirlemiştir.²⁹ İşte o zaman bankacılar zaten fikirlerde var olan aktif pasif yönetimi kavramını bankalarında kullanma ihtiyacı hissettmişlerdir.

ŞEKİL 2.2:Dünya’da Aktif Pasif Yönetiminin Gelişimi

²⁷ Koray Tulgar,a.g.e.,s.19

²⁸ Gonca Kılıç,a.g.m.,s52

²⁹ Koray Tulgar,a.g.e.,s.20

Bankaların 1980 yılından günümüze gelişimini;

- Bankaların fon kaynakları sağlamak için gittikçe pazara daha bağımlı hale gelmesi,
- Bilanço analizinin ve kaldıraç oranlarının öneminin daha iyi kavranmış olması,
- Faiz oranları üzerindeki kontrollerin gevşemesi ve zamanla kaldırılarak faiz oranlarını belirleme yetkisinin bankalara bırakılması,³⁰
- Girdikleri yükümlülükleri zamanında yerine getirememekten dolayı Avrupa'daki ve Uzak Doğu'daki bazı bankaların iflas etmiş olması,
- Faizlerdeki ve kur fiyatlarındaki değişmelerin daha kuvvetli ve daha tahmin edilemez düzeye ulaşması,
- Piyasalardaki rekabetten dolayı kar marjlarının düşmesine bağlayabiliriz.³¹

2.3.4.AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

1980 öncesinde Türk bankaları belirsizliğin çok fazla bulunmadığı statik bir ortamda faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Faiz oranlarının resmi otoritelerce belirlenmesi, kaynak maliyetlerinin karlılık açısından herhangi bir sorun yaratmaması, para ve sermaye piyasaları ile banka dışı finans kuruluşlarının etkin bir varlığının bulunmaması gibi nedenlerle bankalar rekabetten uzak pasif bir konumda bulunuyorlardı.

³⁰ Rıfat Esen, *Ticari Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi*, Bankacılar Dergisi, Sayı 7, 1992, s.43

³¹ Koray Tulgar, a.g.e., s.9

1980 yılı öncesinde aktif yönetiminden anlaşılan kredilendirme, pasif yönetiminden anlaşılan ise sadece mevduat toplama idi. Aslında bu dönemlerde bankaların aktif yönetimine fazla ilgi göstermedikleri de söylenebilir. Kuşkusuz bunun en önemli nedeni genellikle faiz oranlarının üstünde seyreden enflasyondur. Kaynak maliyetlerine göre ucuz olduğu dönemlerde kredi fiyatlarının çok yüksek olmaması, enflasyonunda etkisinden kredilerin geri ödenmemesinde önemli sorunlar yaşanmaması, ülkenin içinde bulunduğu kalkınma sürecinde kredi taleplerinin yeterli düzeyde bulunması, diğer taraftan çok fazla yatırım alternatiflerinin de bulunmayışı, bilanço yönetiminde sadece pasiflerin yönetilmesini yeterli kılıyordu.

Böyle bir tabloda Türk bankalarının birbirleriyle rekabet edebilmek için tek şansları olabildiğince fazla miktarda mevduat toplayabilmektir. Bunun da, şube sayısını olabildiğince artırıp Türkiye'nin her tarafına yayılmakla yaptılar. Sabit faizli, düşük maliyetli fon sağlayarak bunları kolayca plase edebildiler. Böylece bilançolarının pasif yönüne, aktiflere nazaran daha çok ilgi göstermiş oldular.

1973-1980 yıllarındaki ekonomik krizden Türk bankaları da büyük ölçüde etkilendiler. Enflasyonun çok hızlı artıyor olması, maliyetler üzerinde önemli bir baskı yaratırken bankalar gerek mevduat toplamada, gerekse bunları plase etmede ciddi sorunlar yaşadılar. Bu da sektörün karlılığını olumsuz yönde etkiledi.

1980'den sonra ise Türk Bankacılık tarihinde büyük gelişmeler ve değişimler kaydedildi. Uygulanan ekonomik istikrar programları ve dışa açılma stratejileri çerçevesinde, banka sistemi rekabete, dış ticarete, menkul kıymet işlemlerine açıldı, bu da ister istemez bankaların bilançolarına olan yaklaşımlarını değiştirdi.

Ülkemizde aktif pasif yönetiminin gerekliliğini ortaya koyan birçok faktörden belki de en önemlisi 80'li yıllarda para ve sermaye piyasalarının ortaya çıkmasıyla bankacılık sektöründe başlayan rekabettir. Kredi müşterilerinin para ve sermaye piyasalarından doğrudan kaynak sağlamaya yönelmeleri, diğer taraftan kurumsal ve bireysel yatırımcıların da birikimleri için mevduatın yanısıra bu piyasalardaki yatırım alternatiflerini değerlendirmeleri, mali sektörde eskiden var olan dengeleri önemli ölçüde sarstı. Böyle olunca bankalar fiyat bazında rekabet etmeye başladılar ki bu da artık kaynaklarını çok düşük maliyetlerde elde edemeyeceklerini gösteriyordu. İkinci olarak ise toplanan fonların plase edilmesinde de önemli zorluklar yaşanmaya başlandı.

Ayrıca toptancı bankacılığın gelişmesi, yatırım bankalarının artması, yabancı bankaların Türkiye'de şube açma girişimlerinin çoğalması ve Türk bankalarının

faaliyetlerini uluslararası platformda da sürdürmeye başlamaları önceden birkaç banka hakimiyeti olan Türk bankacılık sektöründe rekabettin şiddetini daha da artırdı. Mali sektör derinleştikçe ortaya çıkan yeni finansal kuruluşlar ise sektördeki rekabete yeni bir boyut getirdi.

Rekabetin yönü değişince para ve sermaye piyasalarında yeni araçlar ortaya çıktı, önceden tek yönde yapılan rekabet şimdilerde daha değişik ve ilgi çekici alanlarda yapılmaya başlandı. Kredi türleri ve kaynakları değişti, hem yeni kredi imkanları bulundu, hem de kaynakları plase edecek yeni verimli alanlar ortaya çıktı ve en önemlisi bankalar mevduat ya da kredi miktarlarıyla değil, verdikleri servislerle da rekabet etmeye başladılar.

Bütün gelişmeler ve değişimler sonucu, önceden önem taşımayan birçok bilanço kalemi hareketlilik gösterirken, bankaların hem aktif hem de pasiflerinde çeşitlenmeler gözlemlendi ve bankalar aktif pasif yönetimine eşit ağırlık verecek, bilanço'ya 'bütün' olarak yaklaşacak bir sisteme ihtiyaç duymaya başladı.

Türkiye'de son dönemlerde yaşanan ekonomik gelişmeler, enflasyonu düşürmeye yönelik stand-by anlaşması ile aktif pasif yönetiminin önemini artırmıştır. Bankacılık sektörünün yoğun rekabet ortamının beklediği bu dönemde aktif pasif yönetimine öncekinden daha fazla önem verilmelidir.

Türkiye'de hem mevzuatın bu konudaki yetersizliğin giderilmesi, hem de 'back office' elemanlarının muhasebe teknikleri konusunda dünyadaki uygulamalar konusunda bilgilendirilmeleri, ürün çeşitliliği sağlayarak aktif pasif yönetiminin kapsamını da genişletecektir.

Bu şartlar altında bankalar Aktif Pasif Yönetimini sağlayabilmek için bir üst yönetim ve karar organına ihtiyaç duyulmaktadırlar. Buda Aktif Pasif Yönetim Komitesidir.³²

2.3.5. AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE PLANLAMA

Aktif pasif yönetimi birbirini iyi takip eden ve iyi planlanmış adımlardan oluşacaktır. Bu adımların her birinde etkin sonuçlar alınması, aktif pasif yönetiminin başarılı sonuçlar vermesine doğrudan etki edecektir.³³ Ancak planlama için bazı bilgiler gereklidir.

³² Koray Tulgar, a.g.e., s.21

³³ Bülent Şenver, a.g.e., s.10-11

2.3.6. AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE GEREKLİ BİLGİLER

APY için gerekli bilgilerin toplanmasında ilk aşama aktif ve pasif yapısı ile gelir ve giderlerini gösterir bir şekilde banka profilinin çıkarılmasıdır. İkinci aşama bu detaylı profil ile bankanın yaklaşık günlük bilanço ve gelir durumunun elde edilmesidir. Üçüncü önemli faktör ise gelir ve giderlerini gösterecek tam muhasabe sisteminin geliştirilmesidir.³⁴

Banka profilinin oluşturulmasında ilk aşama, bankanın aktif ve pasifindeki tüm bilanço kalemleri ile ilgili olarak geçmiş ve cari döneme ilişkin tüm rakamların toplanması ve gelecek dönemin rakamlarının tahmin edilmesini içerir. Geçmiş ve cari dönemin bilgilerine dayanarak yapılacak regresyon analizleri ve kullanılacak lineer istatistiksel yöntemler gelecek dönemin rakamlarının önceden tahmin edilmesinde büyük ölçüde kullanılmakla beraber mevsimsel dalgalanmalar gibi özelliklerin de bu tahminlerde göz önünde bulundurulması gereklidir. Ayrıca ülkedeki ve dünyadaki ekonomik gelişmeler, ekonomik göstergedeki değişimlerin analizi ile iş yapılan sektörlerin analizi ve bankacılık sektörlerinin analizi de geleceğe ilişkin tahminlerin yapılması aşamasında önem kazanmaktadır. Bankanın kendi analiz birimlerinin yanı sıra çeşitli araştırma merkezlerinden ve yayınlardan da faydalanılması sağlıklı ve geniş açılı tahminler yapılmasını mümkün kılar.

Banka profilinin çıkarılmasında ikinci aşama yine geçmiş, cari ve gelecek döneme ait, bilançonun aktif ve pasif kalemlerinin vade analizi ve faize duyarlı aktif ve pasiflerle ilgili bilgilerin toplanması ve tahminidir.

Geçmiş ve cari döneme ilişkin bilgilerin ışığında gelecek dönemin bilançosu oluşturulduktan sonraki aşama, bankanın gelecekteki gelir tablosunun tahminidir. APY esas olarak net faiz gelirinin istenilen seviyede tutulması amaçlandığından, burada gelir getiren aktiflerden kazanılacak faiz oranları ile faiz gideri yaratan pasiflere ödenecek faiz oranlarının tahmini önem kazanmaktadır. Sabit ve değişken faizli olup vadesi analiz dönemi içinde dolmayan aktif ve pasiflerden elde edilecek ve ödenecek faiz oranları önceden bilindiğinden bu kalemlerle ilgili gelir ve giderlerin tahmini önceden mümkündür. Ancak değişken faizli krediler, bankalar arası borçlanmalar ve ödünç vermeler ve hazine bonoları gibi değişken faizli aktif pasif kalemleriyle ilgili faiz oranları dışsal faktörlerce belirlendiğinden önceden

³⁴ James V.Baker, *Asset /Liability Management*, Banking, September 1978, s.1-6

bilinmesi en az mümkün olan kalemdir. Burada ülke ekonomisinin dönemsel dalgalanmaları, MB uygulayacağı reeskont oranları gibi birçok faktör devreye girmekle beraber, sağlıklı tahminlerde bulunmak önem kazanmaktadır.

GEÇMİŞ DÖNEM	* Toplam Bakiye * Vadeler Analizi
CARİ DÖNEM	* Faize Duyarlı Aktifler/Pasifler * Faiz oranları
GELECEK DÖNEM	* Faiz Gelirleri/Giderleri * Faiz Dışı Gelirler/Giderler * Stratejik Faktörler

ŞEKİL 2.3:APY için Gerekli Bilgiler

2.3.7 AKTİF PASİF YÖNETİMİ RAPORLARI

Bir bankanın düzenli ve yüksek karlar elde edebilmesine yardımcı olacak, banka yönetimine bu konuda kararlar almalarını kolaylaştıracak raporlama sistemine ihtiyaç vardır. Yönetimin kontrol etmek isteyeceği gelir ve gider kalemleri ile bunu yapabilmek için kullanacağı raporların isimleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.³⁵

<u>KAR/ZARAR KALEMİ</u>	<u>RAPOR ADI</u>
1.Faiz Geliri Faiz Gideri	1.APY Raporları
2.HizmetGelirleri	1.Hizmet Karlılığı Raporları 2.Müşteri Karlılığı Raporları
3.Faaliyet Giderleri	1.Maliyet Sorumluluk Merkezi Raporları 2.Defteri Kebir Raporları

ŞEKİL 2.4:Kar/Zarar Raporları

³⁵ Bülent Şenver,a.g.e. ,s 9

APY kar zarar kalemlerinde esas olarak faiz gelir ve giderleri üzerinde durduğu ve net faiz gelirinin istenen seviyede tutulması amaçlandığı için burada APY raporları üzerinde durulacaktır. APY komitesinin APY planlaması, değerlendirmesi ve kontrolüne yardımcı olabilecek yedi APY raporu kullanılabilir.

<u>RİSK ALANI</u>	<u>RAPOR</u>	
	<u>NO</u>	<u>ADI</u>
Sermaye Yeterliliği	APY/1	Performans Endikatörleri
Likidite	APY/2	Nakit Akımı Tahmini
	APY/3	Vadeler Analizi
Faiz Oranı	APY/4	Faiz Farkı Analizi
	APY/5	Faize Duyarlı Aktif Pasif Analizi
	APY/6	Faiz Oranı Değişikliğinin Etkisi
	APY/7	Net Faiz Marjı Analizi

ŞEKİL 2.5:APY’nde Raporlar

2.3.8. AKTİF PASİF YÖNETİM KOMİTELERİ

Aktif pasif yönetiminin bankada etkinlik kazanması için bir Aktif Pasif Yönetim Komitesi oluşturulmalıdır. Bankalar aktif pasif yapısının oluşturulmasında kararlar Aktif Pasif Yönetimi Komitesi’nce alınır. APYK, bilanço yapısı için politikalar oluşturur, stratejiler geliştirir, bu stratejileri uygular ve sonuçlarının politikalara ve hedeflere uygunluğunu kontrol eder. APYK’nin etkin görev yapabilmesi için komiteye yetki ve sorumluluk verilmesi gerekmektedir.³⁶

APYK fonların piyasalarda nasıl değerlendirileceği, fonların kredi mi olarak verileceği, bankalararası para piyasalarında mı satılacağı, açık pozisyonun(yabancı para durumu)ne kadar olacağı gibi sorunları yanıtlayabilmesi için piyasaları yakından takip edilmesi, değişimleri tahmin edilmesi gereklidir.³⁷ Komite bankanın ana stratejilerini, bankanın hedeflerini, bankanın misyonunu, riske olan bakış açısını iyi anlamış olmalıdır.

³⁶ Bülent Şenver,a.g.e. ,s.14

³⁷ Sadi Uzunoğlu,a.g.e.,s.38-39

APYK, bankanın tüm işleriyle ilgilenir. Bankaların işlemleri birçok konuya dağılmıştır. Hazine yönetimi, nakit ve gayrinakli kredi yönetimi, ihracat ve ithalat yönetimi, menkul kıymet yönetimi, vbg. konular ana konulardır. Bankaların iç yönetimleri bu konulara göre ayrılmış ve sorumluluklar dağıtılmıştır. Bir bankanın Aktif Pasif Yönetim Komitesinde görev alacak üyeler şunlardır;

- Bankanın Genel Müdürü,
- Bankanın Krediler Genel Müdürü veya Yardımcılarından biri,
- Fon Yönetimi Genel Müdürü veya Yardımcılarından biri,
- Bireysel Bankacılık Bölümünden Genel Müdür Yardımcısı,
- Bankanın Halka İlişkiler Müdürü.

Genel yaklaşım olarak, Aktif Pasif Yönetim Komitesinin 6 ile 8 kişi arasında olması, en uygun ölçü olarak kabul edilmektedir. Daha çok kişinin katılması konuların fazla dağılmasına neden olacaktır. Banka genel müdürü komiteye katılır ancak başkanlık eden kişiler hazine yöneticisi ve finansman yöneticisidir.³⁸ Bu yöneticilerin başkanlığında toplanan komite hazırlanmış formatta çalışmalıdır. Belirli formatlara bağlanmış komite, her hafta ve her ay toplantılarda bankanın kısa vadeli hedeflerini, senelik toplantılarda uzun vadeli hedeflerini hazırlanan raporları inceleyerek belirlerler. Aktif Pasif Yönetim Komitesi'nin haftalık toplantılarında ekonomik değişimler aktif pasif yapısında oluşan dengesizlikler ele alınır. Aylık toplantılarda ele alınan konular haftalık toplantılarda ele alınan konular ile birlikte faiz oranı riskinin kontrol edilmesi, finansal yapıyı oluşturan oranların ele alınması, hazine ve yatırım işlemlerinden doğan risklerin kontrolü gibi temel konulardır. Ayrıca bu toplantılarda tüm aktifler ve pasifler yeniden gözden geçirilir. Ayrıca komitenin üç aylık toplantılarında kendi performanslarının değerlendirilmesi öngörülmektedir. Bu yolla komite, yıl sonu hedeflerine ulaşabilmek için, kredi

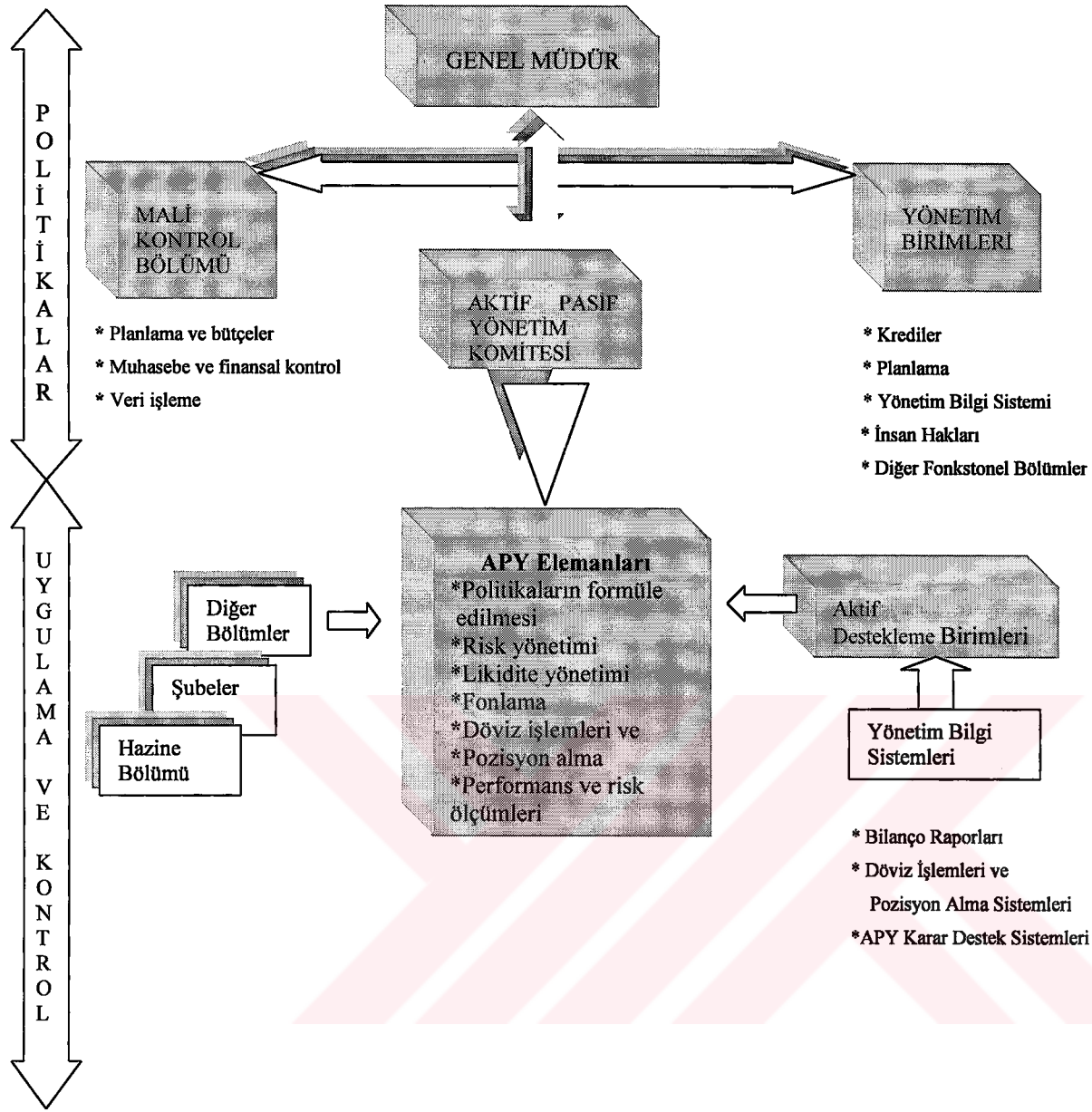
³⁸ John W.Bitner&Robert A.Goddard,a.g.e.,s.71

politikası, menkul kıymetler cüzdanı yapısı fon temini gibi konularda gerekli stratejik düzenlemeler yapabilir.³⁹

Aktif Pasif Komitesi, politikalar geliştirerek geliştirdiği stratejiler doğrultusunda bankanın aktif pasif yapısını oluşturmaya çalışır. En etkin aktif pasif yapısının oluşturulması için üst yönetimin bu konuya inanmış ve kendilerini adanmış olmaları, raporlama sisteminin kaliteli olması, komitedeki kişilerin kaliteli olması, fon yönetimi ile diğer birimlerin arasında kordinasyonun olması gereklidir. Şekil 7’de Aktif Pasif Yönetim Komitesinin nasıl çalıştığı görülmektedir.

³⁹ Gonca Kılıç,a.g.m.,s.61

ŞEKİL 2.6: Aktif Pasif Yönetim Komitesi ve Aktif Pasi Yönetim Çalışması

Kaynak; Christopher D.Bott "Measuring The Profitability of ALM Decision" Belgium, Management Centre Europe ALM Seminerinde Sunulan Bildiri, ,1991, s.82

2.3.9. AKTİF PASİF YÖNETİMİNİN AMAÇLARI

Aktif Pasif Yönetimi hedeflerin belirlenmesi, belirlenen hedefler için politikalar oluşturulması ve stratejilerin geliştirilmesi görevlerini üstlenerek, bankanın karlı ve güvenli bir şekilde faaliyetlerine devam etmesini sağlamaya çalışır. Aktif Pasif Yönetimi bankanın bu hedeflerini belirleyerek stratejiler geliştirirken, belirli bir çerçevede faaliyetlerine yerine getirmesi gerekmektedir. Aktif Pasif Yönetimi'nin temel amacı bankanın ulaşmaya çalıştığı kar doğrultusunda ve kabul edebileceği riskin sınırları içerisinde, net faiz marjını maksimize etmektir. Bu yüzden Aktif Pasif Yönetimi sırasında getiriler ve maliyetler, faizler ve vadeler arasında dengeli bir ilişki kurmaya çalışılır. Bunu yaparken bankalar aktifleri ve pasifleri ile ilgili çeşitli kararlar almak zorundadır. Bunları aşağıdaki gibidir;

Aktifler için;

- Nakit değerler, krediler ve sabit kıymetler için ne kadar fon ayrılacak?
- Hangi kredi çeşitleri için ne kadar fon ayrılacak?
- Aktiflerin vade yapısı nasıldır ve değişken faizli kredilerin miktarı nasıldır?
- Yatırımların vade yapısı ve miktarı nasıldır?
- Vergiden muaf ve vergiye tabi olan yatırımlar hangileridir ve ne kadardır?
- Uluslararası risk var mıdır? Var ise ölçüsü nedir?

Pasifler için;

- Mevduat ve diğer borçlanma yolu ile elde edilecek fon miktarı ne kadardır?
- Bu fonlar ne tür mevduat ve borçlarla elde edilecektir?
- Sermaye artırma yoluna gidebilir mi? Mevcut özkaynaklar artıralacaksa bu hangi yollardan nasıl olacaktır?
- Fonların vadesi ve döviz yapısı nasıldır?

Gerekli olan bu kararlar alındıktan sonra, kanun ve mevzuatın getirdiği sınırlamalar, ekonomik koşullar ve piyasadaki muhtemel rekabet gözönüne alınarak banka için en uygun Aktif Pasif Yönetimi stratejisi belirlenmelidir.

Aktif pasif yönetiminin en iyi şekilde uygulayabilmek için amacını ve kapsamını çok iyi bilmek ve anlamak gerekir. Aktif Pasif yönetiminin amacı beş ana başlık altında incelenebilir.⁴⁰Bunlar;

- Karlılık,
- Likidite yeterliliği,
- Risk,
- Esneklik,
- Kanuni zorunluluklardır.

2.3.9.1.Karlılık

Aktifler ve pasifler öyle dengelenmelidir ki, aktiflerden elde edilen gelir ile borçların faiz giderlerini karşıladıktan sonra geriye kalan miktar hisse senedi sahiplerini memnun edecek derecede iyi olmalıdır. Bunun olabilmesi için de faiz marjını yani faiz gelir giderleri arasındaki farkı maksimize etmeleri gereklidir. Aktiflerden elde edilen faiz geliri, risk ve vade faktörlerinden ayrıca faaliyet giderlerinden etkilenir. Aynı şekilde borçlanılan maliyet yada faiz giderleri de aynı faktörlerle etkileşim halindedir. Ancak önemli olan gerçek maliyet ve gerçek getirilerdir. Vadeler ve faiz oranları aynı olan kredi ve mevduat arasında bile işletme giderlerinin fazla olmasından ve bunun mevduata yansımından doğan bir fark olabilmektedir.⁴¹ Bankalar için en çok karı elde edebilmek için en hızlı ve en verimli yol, doğru fiyatlama yapmaktan geçer. Doğru fiyat hizmetleri artırmadan karları hızla artırırken, yanlış fiyat ve pazarlama uygulamaları aynı hızla düşürebilmektedir. Tüm banka ürünlerinin bir fiyatı vardır. Bu ürünler kredi gibi fon kullanımına yönelik veya mevduat gibi fon kaynağına yönelik olabilir. Bu açıdan bakıldığında fiyatlama stratejisi Aktif-Pasif Yönetim Komitesinin ilgilenmesi gereken en önemli konularda biri olacaktır. Bankalarda son zamanlara kadar fiyatlamalar üstünkörü yapılmaktaydı.⁴²

⁴⁰ Gonca Kılıç,a.g.m.,s.54

⁴¹ Gonca Kılıç,a.g.m.,s.54

⁴² Koray Tulgar,a.g.e.,s.79

Hiçbir şekilde bankanın ana stratejilerine pazara ve maliyet yapılarına bağlı olmaksızın saptanan fiyatlar, bankalara istedikleri sonuçları verememişlerdir. Yalnız değişen piyasa koşulları ve rekabet bankaları, aktif pasif yaklaşımında doğru analizlerin yapılarak belirli fiyat politikası izlemelerine zorlamıştır. Fiyatlamaların başarılı olarak yapan bankalar büyük ölçüde pazar paylarını artırmışlardır. Fiyat belirlemede banka üst yönetiminin ana hedefler doğrultusunda çalışması gereklidir. Belirlenen aktif getirisi baz alınarak yapılacak fiyat belirlemeleri bankanın aksiyonlarını değerlemede büyük kolaylık sağlayacaktır. Genelde aktif tarafın fiyatlamasında uygulanacak fiyat, maliyetin üzerine bindirilecek bir risk priminden ibarettir.⁴³ Bu prim şu durumlara göre belirlenir;

1. Kredi amacı,
2. Geri ödeme planı,durasyonu,
3. Borç alanın finansal yapısı, geçmiş dönemlerdeki gelirleri,
4. Teminat durumu

2.3.9.1.1.Fiyatlama Amacı ve Yönetimi

Bankalar belirli amaçlar doğrultusunda fiyatlama stratejilerini belirlerler. Bunların en başında kar maksimizasyonu gelmektedir. Bu stratejiyi benimseyen bankalar olabildiğince yüksek fiyatları müşterilerine yüklerler. Pazarın en yüksek fiyatları bile kaldıracabileceğine inanan bankalar bu stratejiyi uygulurlar. Örneğin vadesiz mevduat faizlerini hiç ödememeye çalışırlar. Her türlü komisyon Bankalar Birliğinin yayınladığı komisyon listelerindeki en yüksek oran olarak uygulanır. Bunun yanında Pazar payı ilişkisi yaklaşımı vardır. Bu yaklaşımda fiyatlama stratejisi, Pazar payını artırmak amacına dayanılarak yapılır. Ancak bankanın maliyetleri ile Pazar fiyatları arasında olabilecek fark üst yönetim tarafından değerlendirilmelidir. Üçüncü fiyatlama stratejisinin amacı olarak ürün kalite liderliği söylenebilir. Bankalar belirli bir ürün adı ya da ürün grubunda pazardaki lider konumunda olabilir ya da kendisini öyle tanıtabilir. Müşterilerinde böyle bir ürün

⁴³ Koray Tulgar,a.g.e.,s.79

için normalden fazla ücret ödemesi beklenebilir. Ürün farklılaşması üzerinde yoğunlaşan ticari bankalar bu yöntemi izleyebilmektedirler. Bu modellerin ayrıntısına aşağıda değinilecektir.

Fiyatlama etkileyen faktörler pek çok olmakla birlikte bunları üç başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan birincisi taleptir. Talep müşterilerin fiyat elastikiyetini oluşturur. Örneğin; kurumsal müşteriler bireysel müşterilerden fiyata karşı daha duyarlıdır. Bireysel müşteriler daha çok hizmet kalitesini göz önüne alır. İkinci faktör ise bankanın maliyet yapısıdır. Fon maliyetleri ile diğer giderlerin birleşmesiyle oluşan maliyetler bankanın minimum fiyatlarını belirler. Üçüncü faktör ise rakiplerin fiyatlarıdır. Talep fiyat tavanı, maliyetler tabanı belirlerken rakiplerin fiyatlarıyla, bankanın fiyatlarının arasındaki değişme miktarını belirlemektedir. Bankaların kullanacakları fiyatlama modelleri şunlardır.

2.3.9.1.1.1. Maliyet ve Kar Marjı

Tüm maliyetleri kapsayıp belli bir kar oranı sağlayan bir yüzde ilavesiyle yapılan fiyatlamadır. Bu şekilde elde edilen rakam, en azından pazar ve rekabet koşulları gibi hususlar önceki hedef bir rakamı ortaya koymaktadır.⁴⁴ Normal işletmelerde kullanılan bu yöntem aslında bankaların maliyetlerinin hesaplanabilme zorluğu yüzünden kullanılmaz. Ama özellikle bireysel hizmetler üzerinde çalışan bankalarda bu yöntem önem kazanmaktadır.

2.3.9.1.1.2. Başabaş Noktası Yöntemi

Bu yöntemde işlem miktarı analizin içine dahil edilmektedir. Tüm işlerin fiyatları ile kullanılabilecek başabaş noktası analizi herhangi bir servis ya da ürün için kullanılır. Bu yöntemle belirlenen fiyatla piyasa fiyatı arasında ilişki

⁴⁴ John R. Walker, Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler-Banka Hizmetlerinin Fiyatlamasında Maliyetleme Yöntemleri, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1984, (Çev: Feryal Orhon), s131

bulunmaması durumunda bankanın maliyet ve Pazar payı konusunda analizler yapması gerekir.⁴⁵

2.3.9.1.1.3.Kullanım Değeri Yönetimi

Bu yöntemle bankalar maliyet yapılarından değil verdikleri ürünlerin tüketicide yarattığı değeri fiyatlamalarını baz alırlar. Bu noktada yöneticilerin asıl planlamaya çalıştıkları ürünün adeti ve kalitesidir. Tam bir rekabet ortamı yöntemidir. Özellikle ürün paketi mantığı ile çalışan bankalar bu yöntemi kullanabilmektedirler. Örneğin bir banka, müşterisine çekli mevduat hizmetine ilave olarak, aynı hesaptan kredi kartı, bireysel kredi yatırım danışmanlığı hizmetleri vererek diğer bankalardan farklı hizmet vermesi sonucunda farklı bir fiyat politikası uygulayabilir. Bu yöntemin verimli uygulanması için bankanın maliyet yapısı kadar rakip banka maliyet yapısını da tanıması gerekir. İyi bir pazar araştırması, müşteri talepleriyle ilgili alternatif fiyatlama sistemlerinin etkilerinin kontrol edilmesini mümkün kılacaktır. Ortalama rekabet fiyatına tüm unsurların eklenmesiyle bulunan kullanım değeri fiyatı, genelde piyasa ortalamasının üzerinde bir rakama tekabül eder.⁴⁶

2.3.9.1.1.4.Pazara Girme Fiyatlaması

Eğer pazar fiyatlara duyarlıysa ve banka pazara yeni giriyorsa bilerek rakiplerden daha düşük fiyatlama yapılması bankalarca sık görülen bir fiyatlama yöntemidir. Burada mümkün olduğunca düşük fiyat saptamadaki amaç, mümkün olan en kısa zamanda pazarın büyük bölümünü ele geçirmektir. Büyük hacime ulaşılarak, birim maliyetler düşürülür. Pazar garantiye alındıktan sonra, fiyat yukarıya doğru ayarlanabilir.⁴⁷ Özellikle elektronik bankacılığın başlamasıyla bu tür

⁴⁵ Koray Tulgar,a.g.e.,s.81

⁴⁶ Güler Aras,a.g.e.,s.99-100

⁴⁷ John R.Walker,a.g.e.,s.138

fiyat ve servis savaşları başlamıştır. Gelişmeler bağlı olarak Türkiye’de birçok banka elektronik bankacılık konusunda geniş kapsamlı yatırımlar yapmışlardır.⁴⁸

2.3.9.1.1.5.Pazarın Kaymağını Alma Yöntemi

Bu yöntem pazara girme yönteminin tam tersi olarak kaliteli ve farklı ürün sunulduğu imajı verilerek müşteriye mümkün olduğu kadar yüksek fiyat uygulamaktadır. Mamul veya hizmetin yeni oluşundan yararlanılarak, rekabet gelişmeden önce mümkün olduğunca yüksek bir kar sağlanmak istenir. Fiyatın yüksek saptanması bankayı talep ve maliyet belirsizliklerinden korumuş olmaktadır. Ancak yüksek fiyat rakiplerin bu alana girmesini teşvik eder.⁴⁹

2.3.9.1.1.6.Pazar Fiyatı

Bu sistem dahilinde bankalar kendisinin seçtiği aynı tür bankaların uyguladıkları fiyatları kendi müşterilerine uygulamayı seçerler. Ya diğer bankaların fiyat liderliğini izlemekten memnundurlar veya rekabet nedeniyle onları izlemeye kendilerini mecbur hissederler. Umut edilen liderin elinde yeterli ve sağlıklı bir maliyet bilgisinin olduğu ve hizmetin akıllıca fiyatlandırıldığıdır. Ancak pek çok anlamda aynı olsa bile bankaların katlandıkları maliyetler farklı olabilir. Bu nedenle bankaların ellerinde sağlıklı ve tam bir maliyet bilgisinin olması önemlidir.⁵⁰

2.3.9.1.1.7.Özel İlişki Fiyatlaması

Bu yöntemde müşterilerinin genel verimliliği düşünülerek fiyatlama yapılmaktadır. Müşteri verimliliği analizi uygulanarak müşterinin bankayla yaptığı tüm işlemler bir paket olarak kabul edilir. Müşterinin bir ithalat akreditifi işlemi komisyonu, gerekli döviz girdisi ya da mevduat ortalamasını bankanın istediği

⁴⁸ Koray Tulgar, a.g.e., s.82

⁴⁹ John R. Walker, a.g.e., s.138

⁵⁰ John R. Walker, a.g.e., s.136

seviyede tutmak şartıyla indirilebilir ya da hiç alınmayabilir. Bu kavram Pazar fiyatı uygulama kavramı ile aynı değildir. Türkiye’de en çok kullanılan yöntem maliyetleri bilmemekle beraber budur.⁵¹

2.3.9.1.2. Bankaların Hedefleri için Fiyatlama Amacı

Yukarıda gördüğümüz fiyatlama yöntemlerinden hangi yöntemi seçersek seçelim bankanın her zaman pasif tarafının maliyetini hem karını görmesi açısından hem de aktifini fiyatlaması açısından görmesi gereklidir. Fonların maliyeti ürünün minimum satılabilir fiyatı olarak kabul edilir. Bankanın maliyetlerine göre fiyatlandırma en çok banka sahiplerini ilgilendirmektedir. Buradaki önemli nokta geçmişte gerçekleşmiş maliyetleri değil gerekli fonu aynı pasif yapısıyla bugün sağlanması gerektiğinde taşımak zorunda kalacağı maliyetlerdir. İkinci önemli nokta ise sermayeyi nasıl hesaba katacağımızdır.

2.3.9.1.2.1.Mevduat Fiyatlaması

Vadeli/Vadesiz mevduat ticari bankaların en büyük fon kaynaklarıdır. Genellikle vadeli mevduata tek faktör faiz oranı olmasına rağmen vadesiz ve diğer mevduat türlerinde tek faktör faiz değildir. Verilen hizmetlerin kalitesi ve çabukluğu fiyatın yerini almaktadır. Ülkemizde pazardaki fiyat, bankaların mevduata verdikleri faizi belirleyen nerdeyse tek etkidir. Yurt dışında verilen servislerden ücret alınması bankaların gelirini oldukça artırmıştır. Müşteri taleplerini banka için daha verimli işlemlere yönlendirmekte ve alınan ücretlerle maliyetler kullanılmaktadır. Mevduat fiyatlamasında amaç bankanın ROA’sı olmalıdır. Ticari bankalar rekabetten dolayı mevduat ürünlerinden minimum miktarda komisyon servis ücreti vbg. ücretler almaktadırlar.⁵²

⁵¹ Koray Tulgar,a.g.e.,s.82

⁵² Koray Tulgar,a.g.e.,s.86

2.3.9.1.2.2.Kredi Fiyatlaması

Bankalarca kredi verilirken belli miktarlarda paranın kredi olarak çekilmeden atıl bırakılması istenmektedir. Yaklaşık kredinin %5-10'u kadarı vadesiz hesapta bekletilir. Kredinin vadesi fiyatlama konusunda önemlidir. Bu uygulamada kredinin seyyaliyeti prensibi dahilinde bir uygulamadır. Faiz eğrisi artan bir eğri olduğuna göre bankaların vade transformasyonundan para kazanabilmesi için uzun vadeli kredilere yönelmesi verimliliği artırırken bankada likidite problemi açığa çıkarmaktadır.

Müşterinin çeşitli kriterlere göre belirlenen risk durumuna bağlı olarak farklı fiyat uygulaması tüm bankalarca kabul görmüştür. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde kişisel piyasa araştırmaları yapılarak risk unsuru ve buna bağlı olarak fiyat belirlenir. Çeşitli sorunlar yaşanması nedeniyle büyük ticari bankalar yüksek teminat marjlarıyla çalışmakta ve çok iyi firmalar dışında tüm firmaları riskli sınıfında değerlendirmektedir. Kredi fiyatlaması yapılırken firmaya düşen faiz dışı masrafları belirlemek gereklidir. Personel ve işletme giderlerinden oluşan bu harcama miktarını belirlemek oldukça güçtür. Fon maliyeti fiyatı direkt etkiler. Sermaye maliyetini buna ekliyerek eklememek üst yönetiminin tercihi olmalıdır. İlgili kredinin ne kadarının sermayeden fonlandığını bulmak gereklidir. Kredi ne kadar riskli gruba giriyorsa o kadar sermaye payı eklenebilir. Örneğin 600 milyarlık kredi tahsis edilirken, kredi riskli ise %12 si sermayeden karşılanıyor kabul edilir. Ve $600 \times \%12 = 72$ Milyar TL'lik bir sermaye payı düşülür. Bu durumda ROE beklentisi 72 Milyar üzerinden hesaplanacaktır.⁵³

2.3.9.2.Likidite Yeterliliği

Likidite, bankanın minumum zararı ile ani mevduat çekmelerini, aynı zamanda da piyasanın kredi ihtiyacının normal bir şekilde karşılayabilmesidir. Banka bu tür fon ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve kanuni likidite zorunluluklarını da yerine getirebilmek için yeterli derecede likit değere sahip olmalıdırlar.

⁵³ Koray Tulgar,a.g.e.,s.85

Likidite yeterliliği, esasında birer itibar kuruluşları olan bankaların, kamuoyundaki güvenirliliklerini korumaları açısından da çok önemlidir. Gerektiğinden az likidite tutmanın maliyeti, aktifleri nakte çevirirken kaybedilen değer, kısa vadeli borçlanmanın getireceği maliyet ve müşteri müşteri taleplerinin geri çevrilmesi halinde kaybedilecek güvenirliliktir. Buna karşılık, fazla likidite tutmak da yüksek yatırımların elde edilebilecek karların kaybıdır.⁵⁴

Banka yöneticileri, bu iki maliyeti karşılaştırıp banka için optimum likidite seviyesini bulmalıdırlar. Likidite sıkıntısı çeken bir banka kısa sürede yükümlülüklerini artırarak ya da aktiflerini makul maliyetlerde nakde çevirerek ihtiyacı olan fonu sağlayamayabilir. Olağandışı hallerde likidite yetersizliği bankanın yükümlülüklerini yerine getiremez duruma düşmesine yol açabilir.⁵⁵

Kanuni karşılıklar en düşük seviyede belirlendiği için likidite ihtiyaçları arasında değildirler. Onun için bankalar, kanuni karşılıkları ayırdıktan sonra, tahmin ettiği likidite ihtiyaçlarına göre nakit miktarını belirlerler. Bunları kasasında, diğer bankalarda ya da muhbir bankalarda tutarlar.

2.3.7.3.Esneklik

Esneklik, bankanın değişen şartlara uyum gösterebilme yeteneği olarak tarif edilebilir. Beklenmedik ekonomik, mali, siyasi değişikliklere en uygun tepkiyi verebilmesi, bankaların birçok fırsatı gerektiği şekilde değerlendirebilmesi veya ortaya çıkan yeni riskleri ortadan kaldırmak için önlem alabilmesi demektir ki aktif-pasif yönetiminde bu çok önemli bir özelliktir. Bankalar, esnek olduğu ölçüde aktif pasif kompozisyonunda kolay değişiklik yapabillirler.

Menkul değerlerin veya kredilerin vade yapısı yönetilerek ya da ikincil piyasası olan aktifler bulundurarak banka için esneklik sağlanabilir. Eğer menkul değerler ya da krediler kısa vadeli ise bu, bankaya kısa aralıklarla yeni yatırımlar yapma şansı verir. Ancak bunların getirisi düşük yatırımlar olduğuda bilinmektedir. Esnekliği sağlamanın ikinci yolu, her dönem için vadesi bitecek olan

⁵⁴ Gonca Kılıç, a.g.m., s.54

⁵⁵ Core Principles for Effective Banking Supervision, a.g.m., s.20

kredi ve menkul değerlerin zamanlamasını önceden planlayarak bir portföy oluşturmak ve böylece getirisi yüksek olan uzun vadeli aktiflerden vazgeçmeden esneklik kazanmaktır. Bu yöntemle vadeler planlı bir şekilde dağıtıldığı için her dönemde yeni kredi veya yatırımlar için, gerekli fon akışı düzenli bir şekilde sağlanır.

Esnek kazanmanın bir diğer yolu da ikincil piyasası olan, her an elden çıkarılabilecek aktiflere yatırım yapmaktır. Bu aktifler hem gereken esnekliği sağlar, hem de uzun vadeli yatırım yapma imkanı verir. Ancak bu yöntemin kullanımı çok yaygın değildir. Faiz oranı riski, menkul değerlerin piyasa değerinde meydana gelen değişikliklerle birleştiğinde bu tür aktiflerin nakte çevrilmesi zarara yol açmaktadır.⁵⁶

2.3.7.4.Kanuni Zorunluluklar

Bankacılık sektörü, otoritenin düzenlemelerinden çok etkilenir. Bunun nedeni; bankaların fon kullananlar ve tasarruf sahipleri arasındaki aracı olmasıdır. Bankacılık sektörü çok hasas bir yapıya sahiptir ve bir bankanın kötü durumda olması zincirin diğer halkalarını da kötü şekilde etkileyecektir. Bu nedenle, resmi otoriteler banka bilanço kalemlerinden bazılarını kontrol altında tutmak isterler. Bunu bankaların faaliyetlerinde aktiflerin yapısını belirleyerek, belli yatırımları teşvik ederek, bazılarını da yasaklayarak veya aktif-pasif arasında bazı oranları tanımlayarak yaparlar. Kanuni zorunlulukları bilmek aktif-pasif yönetimi için önemlidir. Çünkü planlama yapılırken, bu değerlerin kanuni olarak bulundurulmaları gerekliliği gözönüne alınmalıdır.

2.3.7.5.Risk

Bir bankanın karşılaştığı en büyük risk, aktiflerin değer kaybetmesiyle özkaynaklarının azalması; sermaye yapısının zayıflamasıyla da piyasadaki güvenilirliğinin azalması, büyümesinin sınırlanmasıdır. Banka kaynakları arasında yabancı kaynakların büyük ağırlık tutması ise başlı başına bir risk kaynağıdır. Bu kaynakların geri çekilmesiyle banka büyük sıkıntılar içine girebilir. Bütün bunların

⁵⁶ Gonca Kılıç,a.g.m.,s.55

sonucunda, çeşitli risk unsurlarının bulunması, ölçülmesi kontrolü, kısacası yönetimi, bankanın faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütmesi için gereklidir. Genel kabul görmüş evrensel ilkelere göre bankacılıkta risk beş ana başlıkta ele alınmaktadır;⁵⁷

- Kredi riski, kısaca klasik anlamda, verilen kredinin kısmen veya tamamen geri dönmeme riskidir.
- Likidite riski, bankanın yükümlülüklerini karşılama açısından, kaynak yaratma zorunluklarıyla karşılaşması veya zarar üretecek borçlanmaya başvurusu zorunda kalması olasılığıdır.
- Faiz oranı riski, bir bankanın faiz oranlarında oluşan ters yönlü hareketlerin, o bankanın finansal durumunda yarattığı etkidir. Bankacılıkta bu riskin kabul edilmesi oldukça doğaldır ve bu durum karlılığın ve hisse değerindeki artışın önemli bir nedeni olabilir. Ancak, aşırı faiz riski, banka gelirleri ve sermaye tabanı için büyük bir tehdit oluşturabilir.
- İşletme riski, genel müdürlük, şubeler, çalışanlar ve müşteri ekseninde, bir bankanın karşılabileceği sorunlara işaret etmektedir.
- Disponibilite riski, kaynağı ne olursa olsun bankanın büyüyen riskleri karşısında yeterli sermaye takviyesi bulamayacağı durumları ifade etmektedir.

Ticari bankaların Aktif Pasif Yönetimi'nde karşılaşacakları diğer riskler Risk Yönetimi'nde daha detaylı anlatılacaktır.

⁵⁷ Halit Soydan, **Bankalarda Risk Kavramı ve Yeni Finansman Teknikleri**, DEÜ Avrupa Topluluğu, Uluslararası Ekonomik İlişkiler Araştırma ve Uygulama Merkezi, ATMER Yayın No 2, 1999, s.20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE RİSK YÖNETİMİ

3.1.AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE ANALİTİK YAKLAŞIM

Aslında diğer ticari işletmelerden farklı olmayan bankaların yönetiminde hem aktif hem de pasif kalemleri ile birlikte değerlendirilerek yönetim kararı alınmalıdır. Bir banka yönetiminin yapması gereken önce hedef belirlemek, daha sonra durum belirleme için analiz yapmak, daha sonra da hedeflere ulaşacak şekilde aksiyon planı oluşturmaktır. Durum belirlemede kullanılacak başlıca araçlar ‘rasyolar’dır. Tek başına miktar büyüklükleri değil, rasyolar bir bankanın finansal performansını göstermekte açıklayıcı olacaktır.⁵⁸

3.1.1. FAİZ MARJİ

‘Faiz Marjı’ ve ‘Net Faiz Marjı’ kavramları sık karşımıza çıkan önemli kavramlardır. ‘Faiz Marjı’ toplam faiz gelirleri ile toplam faiz giderleri arasındaki farktır. Net Faiz Marjı ise toplam faiz gelirleri ile toplam faiz giderleri arasındaki farkın getirili aktiflere bölünmesiyle elde edilir. Net Faiz Marjı, faiz marjına oranla daha açıklayıcıdır ve aslında banka karlılığının en önemli göstergelerinden birisidir.

$$(TFGE-TFGİ)/GA=NFM$$

TFGE: Toplam Faiz Geliri

TFGİ: Toplam Faiz Gideri

GA: Getirili Aktifler

NFM:Net Faiz Marjı

Bu oranın büyüklüğü artıkcı bankanın karlılığı artacaktır. Aktif Pasif Yönetim tekniğinde bu oran artırılmaya çabalanır. Burada dikkat edilmesi gereken şey getirili aktiflerin ortalama olarak hesaba katılmasıdır. Yıllık veya üçer aylık dönemlerde günlük bakiyelerde ortalama olarak hesaplanması doğru sonucu verir. Toplam Faiz gideri ve geliri hesapları THP’ında 5 ve 6’lı hesapların toplamı kümüle gittiği için rakamlar hazır bulunmaktadır.

⁵⁸ Rifat Esen, **Ticari Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi**, Bankacılar Dergisi, Sayı 7, 1992, s43

3.1.2. GENEL RASYOLAR VE DU PONT ANALİZİ

Banka yönetimi ihtiyaç duyulan rasyolar vardır. Bilançoda yer alan kalemler yıl içinde değişiklikler gösterdiğinden bu rasyolarda kalemlerin ortalama olarak hesaba katılması gereklidir.⁵⁹

$$ROE = \frac{NET\ KAR}{ÖZKAYNAKLAR} = \text{Özkaynakların Verimliliği}$$

$$ROA = \frac{NET\ KAR}{ORTALAMA\ AKTİF} = \text{Aktiflerin Verimliliği}$$

$$FK = \frac{TOPLAM\ AKTİFLER}{ÖZKAYNAKLAR} = \text{Finansal Kaldıraç}$$

Özkaynaklardan sağlanan verimliliği gösteren ROE rasyosudur. Türkiye’de ise daha çok ROA rasyosuna dikkat edilir. ROE iki önemli parçadan oluşur. Bunlar; ROA ve FK rasyolarıdır.

$$ROE=ROA*FK= \frac{NET\ KAR}{TOPLAM\ AKTİF} * \frac{TOPLAM\ AKTİF}{ÖZKAYNAKLAR}$$

Finansal kaldıraç rasyosu kimi zaman finansal riskin en belirgin ölçüsü olarak görülebilmektedir. Bu rasyo arttıkça banka karlılığı artmakla birlikte sermaye tutarı aktif büyüklüğüne göre yetersiz kalabilecektir. Bu bankalar için daha fazla risk almak ya da sermayeyi yüksek seviyede tutmak arasında yapılacak bir seçimi ortaya koymaktır.

⁵⁹Ahmet Hayri Durmuş,Mehmet Emin Arat,İşletmelerde Mali Tablolar Tahlili, İstanbul, M.Ü Nihad Sayar Eğitim Vakfı, 1997,s.218-235

Diğer yandan;

İçsel Sermaye Yaratma Oranı = Kar Marjı * Aktif Faydalanması

$$\text{Kar Marjı} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Toplam Gelir}}$$

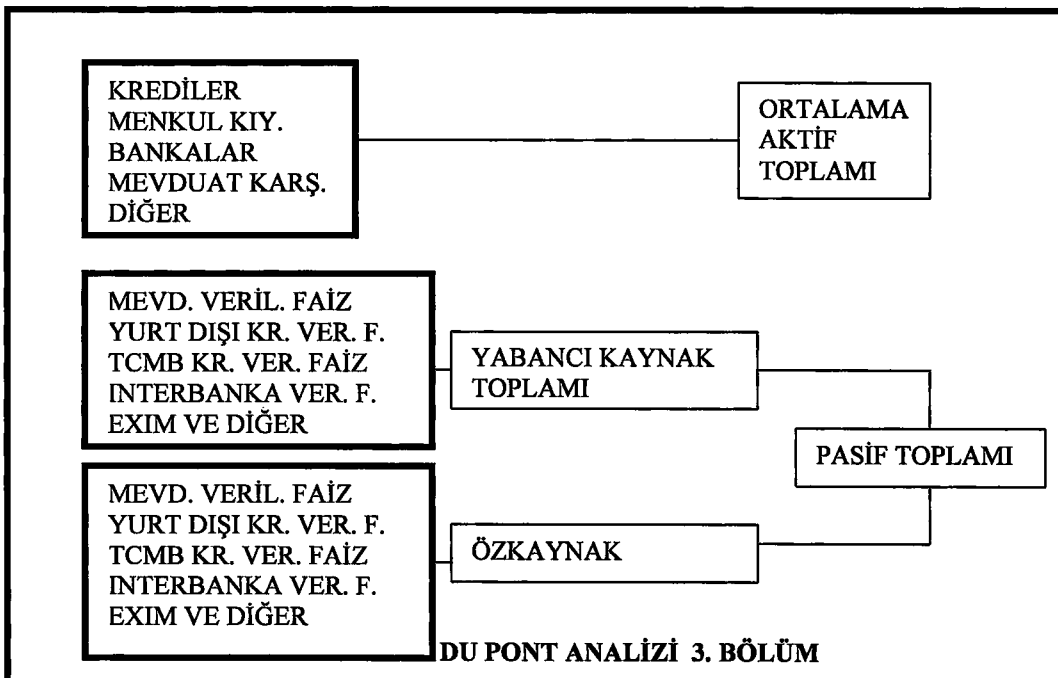
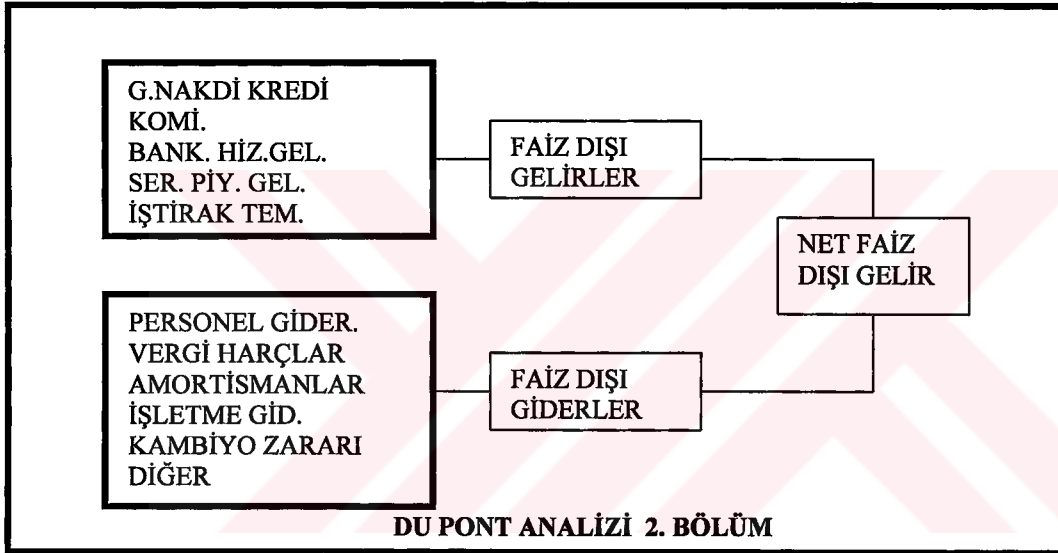
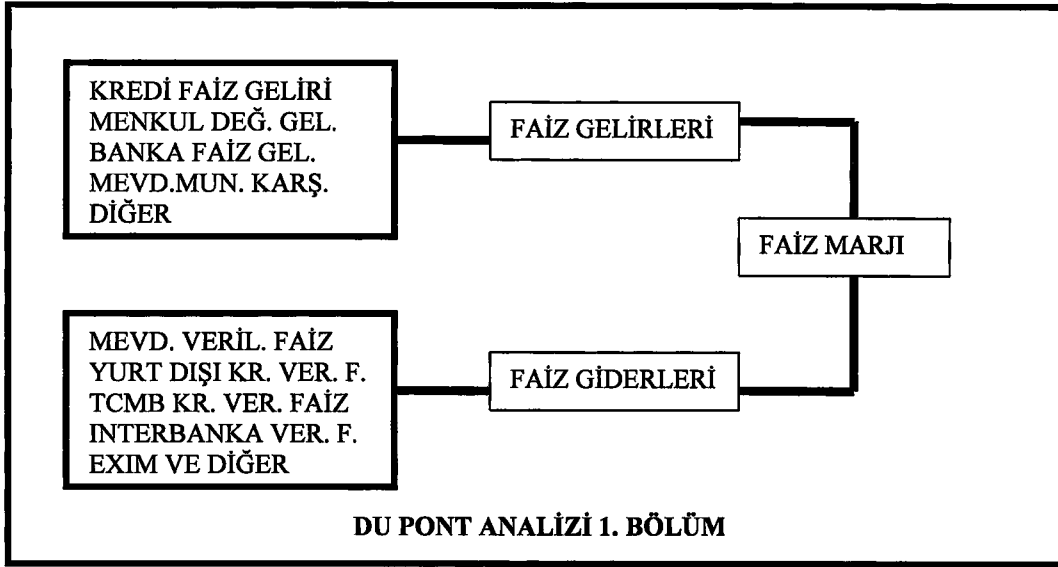
$$\text{Aktif Faydalanması} = \frac{\text{Toplam Gelir}}{\text{Toplam Ortalama Aktif}}$$

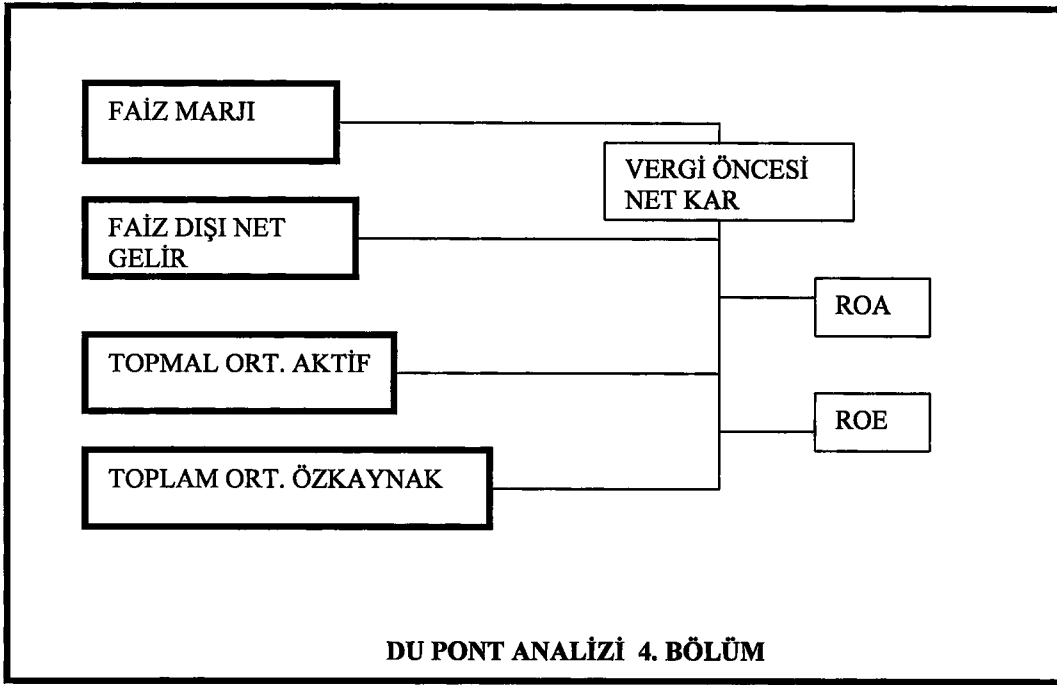
İçsel sermaye yaratma oranı, banka karının ne kadarının bünyede tutulduğunu göstermekte olup, bankanın kar dağıtım oranı ile bağlantılıdır. Bu oran bankanın aktif pasif yapısını değiştirmeden ne kadar büyüyebileceğini gösterir. Aynı sonuca Du Pont Analizinde ulaşılabilir.

Du Pont analizi bir verimlilik veya karlılık analizi olarak ele alınabilir ama ana amacı daha çok karın kaynağının belirlenmesidir. Du Pont analizinde karlılığın nerden geldiği rahatlıkla izlenebilmektedir. Bu analizin dinamik hale getirilmesi yani aylık bazda bir trend oluşturacak şekilde hazırlanması daha doğru bir yaklaşımı ortaya koyacaktır.⁶⁰

Aşağıdaki şekilde analizin kademeleri yer almaktadır.

⁶⁰ Koray Tulgar, **Ticari Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi**, İstanbul TBB Yayın No:177, 1993,s.27

ŞEKİL 3.1:Du Pont Analizi Bölümleri

Kaynak:Koray Tulgar,Ticari Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi, İstanbul,TBB Yayın No:177, 1993,s.30

Bu analizde karlılığın nereden geldiği izlenebilir.Du Pont analizinde bilançodaki tüm kalemler biraraya getirilerek, önce toplam faiz geliri ve gideri ile faiz dışı gelirler ve giderler bulunur. Bu rakamlardan yolla çıkarak faiz marjının ve net faiz dışı gelirlerin elde edilmesiyle vergi öncesi net karı oluşturan kaynaklar ve net kar elde edilir. Net karın bilanço kalemlerine bölünmesiyle de ROA ve ROE elde edilecektir.⁶¹

⁶¹ Niyazi Berk, **Finansal Yönetim**,2b, İstanbul, Türkmen Kitabevi, ,1995,s42-44

3.1.3.CAMEL YAKLAŞIMI

Bankaların karar verme sürecinde gözönüne aldıkları beş önemli konunun İngilizce baş harflerinin birleştirilmesi ile **CAMEL** kelimesi ortaya çıkmaktadır.⁶²Şöyleki;

Capital Adequancy = Sermaye Yeterliliği

Asset Quality = Aktif Kalitesi

Management Quality = Yönetim Kalitesi

Earnings Ratio = Getiri Durumu

Liquidity = Likidite

3.1.3.1.Sermaye Yeterliliği

Bankalar için en önemli kavramlardan olan sermaye öncelikle işe başlamak için gerekmekte olup aynı zamanda bankaların zararlarını karşılaması ve büyümesini de sağlamaktadır.

Sermaye bir bankanın piyasadaki gücünün ve mali bünyesinin sağlamlığının da bir göstergesidir.

Bankalar geçmiş dönemde yaşanan sıkıntılara rağmen çok risk almayı, düşük sermayeye ve yüksek aktiflere sahip olmayı tercih etmektedirler. Bankayla iş yapan tacirler ve müşteriler ise bankanın güvenli olmasını veya başka bir ifadeyle bankanın aktiflere oranla yüksek sermayeye sahip olmasını istemektedirler. Ancak bu oranın ölçüsü, her zaman bankacılık literatürünün tartışma konularından birisi olarak süregelmiştir.

Camel yaklaşımında, bankaların sermaye yeterliliğinin ölçümünde kullanılan aşağıdaki rasyoların yanısıra başka sermaye yeterliliği kavramları da geliştirilmiştir.

- Özkaynak/Toplam Yükümlülükler
- Yabancı Kaynak/Özkaynak
- Özkaynak/(Toplam Aktif +Bilanço Dışı Yükümlülükler)
- (Tahsili Gecikmiş Alacaklar+Sabitleşmiş Aktifler)/Özkaynaklar

⁶² Arman Tevfik-Gürman Tevfik, **Bankalarda Finansal Yönetime Giriş**, İstanbul, TBB, Yayın No 203, 1997, s.341

Bankalar bu sıkı kurallar altında çalışmak zorundadırlar. Birçok ülke kendi şartlarına göre sermaye yeterliliği kavramını geliştirmiştir. Bankaların mali yapılarının sağlamlığı sermayelerinin gücüne bağlıdır. Türkiye’de de bu yeterliliği ölçmek için Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından ‘Risk Ağırlıklı Sermaye Rasyosu’ kavramı geliştirilmiştir.⁶³

3.1.3.2.Aktif Kalitesi

Aktif kalitesinde en önemli konu kredi kalitesidir. Borçlunun kredi borcunu gecikmeli ödemesi ya da ödeyememesi durumları banka açısından risk doğurmaktadır. Bunun önlenmesi açısından geliştirilen kredi analiz teknikleri vardır. Bu analiz teknikleri bir firmanın en az 5 yıllık bilanço ve gelir tablolarının banka tarafından incelenmesini gerektirmektedir. Ancak firmaların mali tablolarının sağlıklı olması durumunda, kredi analiz teknikleri anlamsız hale gelmesine sebep olmaktadır. Bankada gerekli aktif kalitesinin sağlanması için kredilendirmede uygulanması gereken bazı yaklaşımlar vardır. Müşterinin limitlendirilmesi ve borçlunun 5K’sı denilen; Kapasitesi, Kapitali, Koşulları, Karşılıklarının analiz edilmesi ile coğrafi ve sektörel farklılaşmaya gidilmesi uygulamada en çok üzerinde durulması gereken yaklaşımlardır.⁶⁴

Bankaların aktif kalitesinin ölçülmesinde kullanılan rasyolar; aktiflerin getiri oranı, kredilerin aktifler içersindeki payı, kredi karşılık oranı ve kredi karşılık gücü ile problemi kredi oranı aktif kalitesinin belirlenmesinde kullanılan başlıca ölçülerdir. Bunların dışında kredilerin iç yapısı da, bankaların aktif kalitesi hakkındaki önemli göstergelerden birisidir. Bankaların aktif kalitesinin belirlenmesinde başlıca şu oranlar kullanılmaktadır.⁶⁵

Getiri Oranı = Toplam Getirili Aktifler/ Toplam Aktifler

Krediler Oranı = Toplam Krediler/Toplam Aktifler

Karşılık Oranı = Problemlı Kredi Karşılıkları/Toplam Krediler

Problemlı Kredi Oranı = Problemlı Krediler/ Toplam Krediler

Kredi Kaşılık Gücü = Problemlı Kredi Karşılıkları/ Problemlı Krediler

⁶³ Koray Tulgar,a.g.e, s.33-34

⁶⁴ Leyla Özdicie,Aktif Pasif Yönetimi, Hazine Dergisi, Temmuz 1996,Sayı3,s.103

⁶⁵ Koray Tulgar,a.g.e, s.34

Aktif getirisi de bir kalite ölçüsüdür. Getirili aktiflerin toplam getiri içindeki payının yüksekliğine, aktifler içersindeki kredilerin payının yüksekliğine, toplam kredilerden problemli kredi karşılığı olarak ayrılan payın yüksek olmasına, problemli kredilerin toplam kredilere oranının düşük olmasına ve problemli kredi karşılıklarının problemli kredileri karşılayabilme gücünün yüksek olmasına bağlı olarak artış gösterecektir.

3.1.3.3.Yönetim Kalitesi

Bankalar için iyi yetişmiş idari kadroların ve iyi bir yönetimin karlılık üzerindeki etkisi büyüktür. 3182 sayılı bankalar kanunu madde 24’de Genel Müdürlüğe atanacakların en az 10 yıllık, Genel Müdür Yardımcılığına atanacakların en az 7 yıllık bir tecrübeye sahip olmaları gerektiği zorunlu koşul olarak getirilmiştir.⁶⁶ Yönetim kalitesi genel olarak bankanın başarısı, özel olarakta aktif pasif yönetimi uygulamalarının başarısı için gereklidir.

3.1.3.4.Getiri Durumu

Genelde getiri durumu evvelce söz edilen ROE rasyosu ile açıklanmakla birlikte ‘getiri kazanma gücü rasyosu’ da önemlidir.

$$\text{Getiri Kazanma Gücü} = \text{Getirili Aktifler} / \text{Maliyetli Pasifler}$$

Getiri kazanma gücü rasyosu, bankanın kendi ortalamaları ve sektör ortalamaları ile karşılaştırıldığında performans hakkında bilgi verici olacaktır. Bununla birlikte banka verimliliğinin ölçülebilmesi için kullanılan başka rasyolar da vardır.

⁶⁶ Leyla Özdicile,a.g.m.,s.101

Kredi Getiri Rasyosu = Kredi Faizleri/ Kredi Ortalamaları

Mevduat Gider Rasyosu = Mevduata Verilen Faizler/ Mevduat Ortalamaları

Genel Verimlilik Rasyosu = Toplam Faiz Gelirleri/ Toplam Getirili Aktifler

Kredi getiri rasyosu kredilerin oluşturduğu faiz getirilerini, mevduat gider rasyosu banka mevduatının oluşturduğu faiz giderlerini, genel verimlilik rasyosu ise faiz gelirlerinin getirili aktiflere oranını analiz etmektedir. Tüm bu rasyolar incelenen marjlar, bankaların fiyatlama politikasındaki rehberi olacaktır. Bu marjlar ile sabit masraflar birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Faiz gelirlerinin yanı sıra faiz dışı gelirler, özellikle yüksek enflasyon ortamında kambiyo gelirleri bankanın çok önemli gelir kalemlerini oluşturmaktadır.

Bankanın net gelirin yüksek olması için faiz dışı giderleri azaltıcı tedbirlerin alınması doğaldır. Her türlü yapılan işletme, personel ve diğer giderlerin planlandığı gibi gittiği sürekli kontrol edilmelidir. Hatta giderler sürekli izlenerek limitlerin aşılmasına izin verilmemelidir. Gider ve gelirlerin takibi konusunda bir takım rasyolar vardır;⁶⁷

Gelir Etkinliği =Topla Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler

Gider Etkinliği =Toplam Faiz Dışı Giderler/ Toplam Gelirler

Sabit Kıymetlerin Aktifteki Oranı = Sabit Kıymetler/Toplam Aktifler

Kar Marjı = Net Gelir/ Toplam Gelir

⁶⁷ Koray Tulgar, a.g.e., s.37

Tüm bu analizlerin sonucunda alınan kararların olumlu sonuçlar verebilmesi için iş akışının standardizasyonu sağlanmalı, işletme giderleri planlar doğrultusunda limitlendirilmeli ve sürekli kontrol edilmeli, satın alma fonksiyonunun merkezileştirilmeli ve prosedüre bağlanmalı, personel eğitimi sağlanmalı ve otomasyon olanaklarından optimum seviyede faydalanılmalıdır. Ancak esas olan bunları dinamik olarak, yani takip eden dönemlerde tekrarlayarak hesaplamaktır.⁶⁸

3.1.3.5.Likidite

Bankacılığın en temel riski ve aktif pasif yönetiminin de en hasas konusudur. Likidite bankanın hem aktif, hem de pasif tarafında oluşan nakit ihtiyaçları karşılayabilme gücüdür. Bir banka ani mevduat çekilişlerini ya da fon ihtiyaçlarını karşılayabilecek güçte olmalıdır. Banka yönetimi böyle bir sistemi sağlamakla yükümlüdür.

Kasa ve bankalararası hesaplardan oluşan likit değerler getirisi sıfır olan değerlerdir. Bu bakımdan likiditesini yüksek tutan bir banka aynı zamanda getiri ve karlılık üzerinde olumsuz etki yaratıyor demektir. Bankalar likiditeyi bilançolarının her iki tarafından sağlamak zorundadır. Banka likidite politikasını yönetebilmek için hesaplarındaki menkul kıymetlerin vade yapıları dışında aşağıdaki rasyoları da takip etmek durumundadırlar.

1.derecede likidite rasyosu

$$\frac{\text{Kasa+TCMB+Diğer Bankalar(Hazır Değerler)}}{\text{Vadesiz Mevduat+Kısa Vadeli Borçlar+Ödeme Emirler}}$$

2.derece likidite rasyosu

$$\frac{\text{Hazır Değerler+Mali Plasmanlar}}{\text{Kısa Vadeli Borçlar}}$$

⁶⁸ Rıfat Esen, a.g.m.,s.106

Disponibilite en az nispeti kanunlarla belirtilen bir likidite rasyosudur.TCMB tarafından günün ekonomik şartlarına göre belirlenir. Disponibilite değerleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- i. KasaTL
- ii. Efektif Deposu
- iii. TCMB serbest vadesiz mevduat
- iv. Menkul değerler cüzdanında bulunan her an paraya çevrilebilir devlet iç borçlanma tahvilleri
- v. Hazine Bonoları
- vi. Nama veya hamiline yazılı vadesine veya paraya çevrilebilir nitelik kazanmasına en çok bir yıl kalan Devlet iç borçlanma tahvillerinden ciro edilmemiş olanlar,
- vii. TCMB’ca kabul edilmiş senetlere mukabil bankalarca serbest kullanılabilecek reeskont imkanları.

Likiditeyi analiz etmek için de ayrıca Likidite İndeksi geliştirilebilir. Likidite indeksinde bankanın vadelerine göre değerlerinin bir mantık dahilinde gruplandırılarak bu gruplar için ağırlıklı rakamların belirlenmesi gerekir. Her vade aralığında, belirlenen ağırlık ile aktif kalemlerinin çarpılması ile elde edilen ağırlıklı aktif toplamına yine aynı şekilde bulunan ağırlıklı pasif toplamının bölünmesi ile bankanın likidite endeksi bulunacaktır.

TABLO 3-1:Likidite Analizi Örneği

VADE	AKTİF	PASİF	AĞIRLIK	AĞIRLIKLİ AKTİF	AĞIRLIKLİ PASİF
Likit değ.	5350	6375	1	5350	6375
1 ay	15500	16225	2	311000	32450
3 ay	3525	4125	3	10575	13275
6 ay	6230	4535	4	24920	18140
6 aydan fazla	8520	7865	5	42600	39325
TOPLAM				11444	108665

Kaynak:Koray Tulgar,Ticari Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi, İstanbul,TBB Yayın No:177, 1993,s.41

$$\text{Likidite Endeksi} = \frac{\text{Toplam Ağırlıklı Pasifler}}{\text{Toplam Ağırlıklı Aktifler}} = \frac{108665}{114445} = 0.9494$$

Likidite endeksi 1'den küçük olması, bankanın aktiflerinden daha kısa vadeli pasifler ile, 1'den büyük olması ise aktifindekilerden daha uzun vadeli pasifler ile kendisini fonladığını göstermektedir. Ancak sonuç ne olursa olsun rakamın 1'e yakın olması gerekmektedir.⁶⁹ Çünkü, indeksin 1'den uzaklaşması banka için problemin büyüdüğünün göstergesidir.

Banka likiditesinin yönetiminde uygulanan yaklaşımlar doğrultusunda bankanın likidite pozisyonu alabilmesi için aşağıdaki önlemlerin uygulanmasına ihtiyaç vardır.

- Vade analizi için gerekli tabloların hazırlanabileceği bir sistemin kurulması ve analizin sürekli yapılması,
- Likidite rasyolarının ve indeksinin hesaplanarak gelecek için planlanması,
- Banka kaynaklarının farklılaştırılması,
- Aktif varlıkların kontrol edilerek az değer kaybı ile likitleştirilebileceklerin yoğunlaştırılması,
- Kredi ve müşteri portföyünün çeşitliliğinin sağlanması,
- Yöresel ve sektörel ekonomik aktivitelere uygun pozisyonların belirlenmesi,
- Vergilerin bir plan dahilinde ele alınması,

gereklidir.⁷⁰

⁶⁹ George H.Hempel,Donald G.Simson,Alan B.Coleman,Bank Management Text and Cases,4thed.,John Wiley&Sons Inc.,1994,s.67

⁷⁰ Leyla Özdicte,a.g.m.,s.108

3.2.AKTİF PASİF YÖNETİMİNDE RİSK YÖNETİMİ

Risk bir olayın yada olaylar setinin ortaya çıkma olasılığıdır. Risk kelimesi çoğunlukla negatif ya da istenmeyen bir olayı ifade etmektedir. Risk kelimesi bankalar açısından ele alındığında başarılı olmak yerine başarısız olamayı ifade eden bir kavramdır.⁷¹ Bankalar yapıları ve üstlendikleri görevlerin niteliği sonucu değişik risklerle yüzyüzedirler. Sektör içinde güvenilirliklerini yitirme korkusu bu riskleri biraz daha artırır. Bankacılık sektöründe karşılaşılan çeşitli riskler içinde özkaynak yeterliliği, aktiflerin kalitesi, karlılık, verimlilik, likidite yeterliliği, kur farkları, faiz oranlarındaki dalgalanmalar sayılabilir.

Ticari bankaların nihai amacı; güven, emniyet ve likiditesini sağlayarak karını azamileştirmektir. Bu amacını gerçekleştirebilmesi ise ortadan kalkması mümkün olmayan ancak etkin ve dinamik bir APY ile kontrol altına alınabilen risklerin mümkün olduğunca düşük düzeyde tutulabilmesine bağlı olmaktadır.⁷² Bilançonun büyüklüğü veri olarak kabul edilirse, bir bankanın karlılığı bilançosunun yapısı ve aktif pasif yönetiminin etkinliğine bağlıdır. Bankacılık doğası gereği geniş ölçüde risk almayı gerektirmektedir. Bankacılık gözetim ve denetim otoriteleri bu riskleri bilmeli ve bankaların taşıdıkları riskler için yeterli risk ölçme ve yönetme tekniklerine sahip olduklarından emin olmalıdır.⁷³ Bu bağlamda bilançoya riskler açısından bakarsak ;

⁷¹ Ali İhsan Karacan, **Bankacılık ve Kriz**, Creative Yayıncılık, 1997, s.19

⁷² Rıfat Esen, **a.g.m.**, s.43

⁷³ **Core Principles for Effective Banking Supervision**, Basle Committee on Banking Supervision 1997, s.27

TİCARİ BANKA BİLANÇOSU

i. AKTİFLER

TL

Hazır Değerler-Likidite İhtiyacı-Likidite riski

Krediler

1 Yıl ve daha kısa vadeli-faiz riski

1 Yıllan uzun vadeli-Erken ödeme riski Menkul Kıymetler -Faiz riski

KREDİ RİSKİ

Döviz

1 Yıl ve daha kısa vadeli-faiz riski

1 Yıllan uzun vadeli-Erken ödeme riski Menkul Kıymetler -Faiz riski

Sabit kıymetler aşınma ve yıpranma riski

Kredi Riski-Döviz Riski

KREDİ RİSKİ

DÖVİZ RİSKİ

ii. PASİFLER

TL

Vadesiz Mevduat-Faiz riski

Vadeli Mevduat

1 yıl ve daha kısa vadeli-faiz riski

1 yıldan uzun vadeli

Satın alınan fonlar-Faiz riski

LİKİDİTE RİSKİ

Döviz

Vadesiz Mevduat-Faiz riski

Vadeli Mevduat

1 yıl ve daha kısa vadeli-faiz riski

1 yıldan uzun vadeli

Satın alınan fonlar-Faiz riski

LİKİDİTE RİSKİ

DÖVİZ RİSKİ

Sermaye

Özsermaye yeterliliği-Sermaye yeterliliği riski

Borçlar

iii. BİLANÇO DIŞI DEĞERLER-BİLANÇO DIŞI RİSKLER

Bu bilançodan da görülebileceği gibi bankaların aktif ve pasifleri TL ve döviz bazında iki gruba ayrılmıştır. Aktif tarafında bulunan hazır değerler likidite ihtiyacını temin etmek amacıyla bankaların kasalarında ve merkez bankası nezdinde bulunan nakit ve nakit benzeri varlıklardan oluşmaktadır. Bu varlıklar likidite ihtiyacını karşılamaması durumunda bankalar bir likidite krizi yaşayabileceklerdir. Krediler grubu tüketici kredilerinden ticari kredilerden, ihracat kredilerinden ithalat kredilerinden oluşmaktadır. Bütün bu kredilerin az ya da çok geri ödenmeme riski vardır. Bunun yanı sıra kısa vadeli krediler ayrıca faiz oranı riskine, uzun vadeli krediler de erken ödememe riskine maruzdurlar. Faiz oranı riskine hassas olan menkul kıymetler de genel olarak tahvil ve bonolardan oluşmaktadır. Döviz grubu aktifler, bütün bu risklerin yanı sıra ayrıca döviz kuru riskine maruzdurlar. Sabit kıymetler ise bir finansal risk olmayan yıpranma ve aşınma riskine maruzdurlar.

Bilançonun pasif tarafında bulunan şahıslar firmalar ve devlet tarafından açılan mevduat hesapların tümü vadesinden önce çekilme riski (likidite riski) ne maruz kalırlar. Bu riskin yanı sıra, vadesiz mevduat ile vadesi vadesi 1 yıldan az olan mevduat ayrıca faiz oranı riskine maruzdurlar. Mevduat sertifikası, bankalararası para piyasasından alınan borçlar, merkez kaynaklarından kullanılan rezervler vs. gibi değerlerden oluşan satın alınan fonlar da yine faiz oranı riskine maruzdur. Döviz bazındaki pasifler bütün bu risklerin yanı sıra ayrıca döviz kuru riskine karşı hassastırlar. Son değer olan sermaye ise, sermaye yeterliliği riskine maruzdur. Futures, options swap vs. gibi türev enstrümanlardan oluşan bilanço dışı varlıklar da genel olarak bilanço dışı risk olarak tanımlanan bu türev enstrümanlardan kaynaklanan riske maruzdurlar. Bilançoyu ve gelir tablosunu hepberaber göz önüne aldığımızda karı oluşturan terimleri de düşünerek, ticari bankaların aktif pasif yönetimini özetleyebiliriz. Karı oluşturan terimlerin ilki; kredi riski, faiz oranı riski, döviz kuru riskine maruz olan net kar marjıdır. İkincisi likidite maliyeti ve likidite riskine maruz olan likidite ihtiyacıdır. Üçüncü terim sermayenin fırsat maliyeti ve sermaye yeterliliği riskine maruz olan sermaye yapısıdır. Dördüncü terim vergi ve son terim ise bilanço dışı risklere tabi olan bilanço dışı varlıklardan sağlanan kar ya da zarardır. İşte, bankaların aktif pasif yönetimi de bilançonun bu risklerden korunarak karın maksimize edilmesi şeklinde tanımlanabilir.

3.2.1.Likidite Riski Yönetimi

Likidite bir bankanın yükümlülüklerini karşılaması için gerekli olan fonlardır. Karar alıcıların bir bankanın likidite durumunu anlaması için, o kurumun likit aktifleri yanında fonların kaynak ve kullanımları hakkında da bilgi sahibi olması gereklidir. Örneğin, kısa dönemli aktifler ile (para ve para benzeri, repo, ve bankalar arası ödünç verme) ve kısa dönemli pasifleri (örneğin, ters repo, ticari senet) bir kurumun likidite profili hakkında bilgi sunmaktadır. Nakit akım tablosu fonların kaynak ve kullanımları ile kurumun likit aktif yaratma kapasitesini göstermektedir. Mevduat sahiplerinin vade tercihleri, mevduatların ve diğer pasiflerin vade yapısı, menkul kıymetleştirilen aktiflerin hacmi hakkındaki bilgiler de bir kurumun likiditesi hakkında bilgi vermektedir.⁷⁴

Likidite riski bankanın yükümlülüklerindeki azalmayı iyi düzenleyememesi ya da aktiflerindeki artışı karşılayacak şekilde yeterli kaynak bulundurmaması nedeniyle ortaya çıkar.

Likidite sıkıntısı çeken bir banka kısa sürede yükümlülüklerini artırarak ya da aktiflerini makul maliyetlerde nakde çevirerek ihtiyacı olan fonu sağlayamayabilir. Olağandışı hallerde likidite yetersizliği bankanın borçlarını yerine getiremez duruma düşmesine yol açabilir.⁷⁵ Bu risk banka için çok önemlidir, çünkü yetersiz likidite, piyasadaki prestiji sarsar, çok fazla likidite ise bankanın karlı yatırımlarına engel olur. Banka karlılık ile güvenilirlik arasında sürekli bir ikilem yaşar. Bir bankanın likidite krizi bankaya karşı güven kaybı olduğunda veya kötü yönetim nedeniyle veya finansal sisteme duyulan güvenin kaybı olduğunda oluşur.⁷⁶

⁷⁴ Enhancing Bank Transparency Basle Committee on Banking Supervision, September 1998,s 23

⁷⁵ Core Principles for Effective Banking Supervision,a.g.m.,s22-21

⁷⁶ Shelagh Heffernan,Modern Banking in Theory and Practice,John Wiley and SonsInc.,2nd December 1996, s.193

3.2.1.1. Likidite Riski Ölçümü ve Yönetimi

Kaynak akışının yön değiştirmesi, aktif pasif arasında vade uyumunun sağlanması, kredilerin geri dönme çabukluğunun azalması ve/veya yüksek verimli yatırım fırsatlarının değerlendirilmesi gibi nedenlerin gerektirdiği nakit ihtiyacı yeni kaynak yaratılması veya aktiflerin nakte dönüştürülmesini gerektirir. Likidite ile ilgili sorun, maliyeti düşük kaynak yaratılması ve değişim kayıplarının en az düzeyde tutulması ile ilgilidir. Etkin bir fon yönetimine sahip olan bankalar likidite yönetimi modeline sahiplerdir. Bu model nakit gereksinmelerinin zamanını, miktarını ve nedenini analiz eder, likiditeyi sağlar. Likiditenin sağlanmasında yeniden borçlanma politikasının sürekliliği, özellikle enflasyonun kontrol altına alınmasını amaçlayan para politikasının uygulandığı dönemlerde banka açısından risk yaratır. Genel olarak aktiflerin likite dönüştürülmesi daha kolaydır ve yüksek maliyetli değildir. Temel sorun, nakit akımlarının değişkenlik gösterdiği durumlarda aktiflerin yüksek bir değişim maliyeti ile likite dönüştürülme zorunluluğudur.

Bir bankanın likiditesini olumsuz yönde etkileyen en önemli gelişmelerden biri kredi müşterilerinin kredileri geri ödemekte karşılaşacakları zorluk nedeniyle kredi performansının düşmesi, diğeri ise fon arz edenlerin güven arayışına girmeleri ve mevduat talebinde gönülsüz davranmalarıdır. Bu dönemde bankacılık sistemini tehdit eden en önemli tehlike para otoritesinin likidite artışı sağlayan parasal tedbirleri uygulamakta geç kalmasından, yanlış uygulamasından kaynaklanır.

Likidite riskini kontrol altına alabilmek için bankanın likidite ihtiyacının doğru olarak belirlenmesi gerekir. Bilindiği gibi bilanço kalemlerinden bir kısmı bankanın kontrolü altında, bazıları dışındadır. Bu iki tür kalem önce birbirinden ayrılmalı sonra da kontrol edilemeyen kalemlerdeki değişikliklerin bankayı nasıl etkileyeceği tahmin edilip ona göre önlem alınmalıdır. Örneğin bankada, kredi vermekten veya mevduat tutarındaki azalmadan kaynaklanan bir likit ihtiyacı doğarsa bu ihtiyaç bilançoğu dengede tutacak şekilde kompanse edilmelidir.⁷⁷

Likidite ihtiyacının belirlenmesinde birçok metod kullanılır. Bu konuda, yöneticiler geçmiş tecrübelerine ve önsezilerine güvenebilecekleri gibi, karmaşık ve sayısal metodlarda kullanabilirler. Örneğin regresyon analizi bankanın geçmişte gösterdiği eğiliminden yararlanarak likidite ihtiyacını belirlemekte kullanılabilir.

⁷⁷ Mehir Kohn, Money, Banking and Financial Markets, The Dryden Press, 2nd, 1993, s.279

Bundan başka diğer yaklaşımlar, stok yaklaşımı, akım yaklaşımı, likidite farkı analizi olarak sıralanabilir.⁷⁸

3.2.1.1.1.Stok Yaklaşımı

Stok yaklaşımında, yöneticilerin tecrübelerine dayalı tahminleri en önemli yeri kaplar. Bazı bilanço rasyoları, likidite seviyesinin genel göstergesidirler ve bunların belirli seviyede kalması önemlidir. Bu rasyoların miktarına bakılarak likiditenin yeterli veya yetersiz olduğu sonucunu çıkarabilir. Bir sonraki dönemde bu rasyo seviyesi gözönüne alınarak ve yöneticilerin geçmiş deneyimlerine de dayanılarak likidite ihtiyacı tahminleri yapılabilir. Gösterge olarak kabul edilen rasyolar;

- Krediler /Toplam Aktifler
- Krediler / Toplam Mevduat
- Yabancı Kaynaklar/ Toplam Aktifler
- Kısa Vadeli Yatırımlar/ Toplam Aktifler
- 1.ve 2. Derece Nakit Değerler/ Toplam Aktifler

olarak özetlenebilir.⁷⁹ Bunlarda ilk ikisinin yüksek seviyelerde olması yetersiz likiditenin göstergesidir. Kasa, devlet tahvilleri vadesi dolacak olan menkul değerlerin aktifler içinde büyük oran teşkil etmesi ise likiditenin yüksek olduğunun göstergesidir. Likidite yeterliliğinin değerlendirilmesi banka politikalarının belirlediği kriterler doğrultusunda yapılır.

Buralarda kullanılan rasyolar muhtemel nakit akışı değişikliklerine karşı, banka kaynaklarının yeterliliğinin göstergesidir. Dolayısıyla bu yaklaşım, likiditenin esas göstergesi nakit giriş ve çıkışlarını gözönüne almadığı için, likidite ihtiyacının belirlenmesinde yetersiz kalmaktadır.

⁷⁸ Gonca Kılıç,a.g.m, s.56

⁷⁹ Arman Tevfik-Gürman Tevfik,a.g.e,s.242

3.2.1.1.2.Akış Yaklaşımı

Akış yaklaşımında öncelikle bankanın nakit giriş ve çıkışları sonrasında ortaya çıkan nakit gereksinimlerinin ne miktarda ve hangi vadede olduğu tespit edilir. Bundan dolayı bankanın hazır değerleri nakit(likit) depo hesabı olarak ele alınır.⁸⁰ Geçici nakit inişleri karşılamak amacıyla bulunması gereken likit rezervleri belirlenir. Bir sonraki dönemde tutulacak rezervleri belirlemek amacıyla, bir önceki döneme ait nakit giriş çıkışlarını belirleyen grafik çizilir. Grafiğin düşük olduğu yerlerde fazla nakit çıkışı var demektir ve bu dönemde likit rezervleri bulundurulmalıdır. Ayrıca net nakit çıkışlarının olduğu dönemlerde bunun ne kadarının isteğe bağlı olduğu tespit edilir ve isteğe bağlı olanlar toplam nakit çıkışlarından çıkarılarak bir grafik daha çizilir. Bu grafik mecburi nakit çıkışlarını ve ne zaman daha çok nakit çıkışı olduğunu gösterir. İki grafiğin karşılaştırılması sonucu, banka ne kadar likit değeri ne zaman elinde tutacağı belirlenir.

3.2.1.1.3.Likidite Farkı Analizi

Likidite farkı analizi, yararlı bir analiz olup, stok ve akış akımı düşüncelerinin yararının içerir. Likidite farkını ölçmek kolaydır. Ayrıca likiditeyi ölçmek için de yararlı bir araçtır.⁸¹ Bu analizde, belli dönemlerde vadesi dolan aktiflerin borçlardan daha fazla olduğunu gösterir. Aksi halde fark negatif olur ki, bu da bankanın yeni fonlara ihtiyacı olduğunu gösterir. Bu ihtiyacın nasıl karşılanacağı ise banka stratejilerine göre belirlenir. Likidite farkı analizine ait örnek aşağıdaki tablodaki gibi oluşturulabilir;

⁸⁰Ömer Faruk Çolak, *Bankalarda Likidite Yönetimi*, Ankara, Seminer Notları, 1997, s.2

⁸¹ Arman Tevfik-Gürman Tevfik, a.g.e, s.242

TABLO 3.2:Likidite Farkı Analizi Örneği

VADE	AKTİFLER	BORÇLAR	FARK	KÜMÜLATİF FARK
BİR GECE	10	20	-10	-20
1-30 GÜN	15	20	-5	-15
31-90 GÜN	20	25	-5	-20
90-180 GÜN	20	15	5	-15
181-365 GÜN	10	10	0	-15
1-5 YIL	15	5	10	-5
5YILDAN ÇOK	10	5	5	0

Kaynak: Arman Tevfik-Gürman Tevfik,Bankalarda Finansal Yönetime Giriş,İstanbul,TBB, Yayın No 203,1997,s.243

Bu analizin amacı kabul edilebilir likidite farklarını belirlemek ve ona göre likidite stratejisini oluşturmaktır. En iyi strateji bankanın şartlarına göre değişir.

3.2.2.Faiz Oranı Riski Yönetimi

Bankanın varlık dönüştürme işlevi birincil kıymetlerin satın alınması ve ikincil menkul kıymetlerin ihracı anlamına gelmektedir. Satın alınan birincil menkul kıymetlerin genel olarak satılan ikincil menkul kıymetlerden farklı vade ve likidite özellikleri vardır. Varlık dönüştürme işlevinin bir sonucu olarak varlık ve yükümlülüklerin uyumsuzluğu bankaların potansiyel olarak faiz oranı riski ile karşılaşmalarına neden olur. Bu uyumsuzluk nedeniyle faiz oranında beklenmedik değişimler olursa bankaların sabit faizli varlık ve yükümlülükleri daha düşük ya da daha yüksek faiz oranları ile iskonto edilir. Bu da varlık ve yükümlülüklerin şimdiki değerlerinin değişmesi demektir. Varlık ve yükümlülükler arasındaki müddet ne kadar büyük ise faiz oranındaki bir değişikliğin banka sermayesi üzerindeki etkisi de o ölçüde büyük olur.⁸²

Faiz oranı riski, bankanın faiz oranındaki oynamalara nedeniyle meydana gelen aktif ve pasifteki gelir ve gider değişimleriyle bağlantılıdır.⁸³ Bir başka deyişle faiz riski, bir bankanın faiz oranlarında oluşan ters yönlü hareketlerin, o bankanın finansal durumunda yarattığı etkidir. Bankacılıkta bu riskin kabul edilmesi oldukça doğaldır ve bu durum karlılığın ve hisse değerindeki artışın önemli bir nedeni olabilir. Ancak, aşırı faiz riski, banka gelirleri ve sermaye tabanı için büyük bir tehdit

⁸² Ali İhsan Karacan,a.g.e,s.23

⁸³ George H.Hempel,Donald G.Simson,Alan B.Coleman,a.g.e., s.67

oluşturabilir. Faiz oranlarındaki değişimler, banka gelirlerini, bankanın net faiz gelirlerindeki ve diğer faize duyarlı gelirlerinde ve faaliyet giderlerinde değişimlere yol açarak etkilemektedir. Faiz oranlarındaki değişimler, banka varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı araçlarının temel değerini de etkiler, çünkü gelecekteki nakit akımlarının bugünkü değeri (ve bazı durumlarda, nakit akımlarının kendisi) faiz oranları değiştikçe değişmektedir. Faiz oranını ihtiyatlı sınırlar dahilinde tutmaya çalışan etkili bir risk yönetimi bankaların güvenliği ve sağlamlığı açısından oldukça önemlidir.

Faiz oranlarındaki değişiklik her zaman için bir olasılık olmakla birlikte faiz oranlarının istikrarlı olduğu dönemlerde bu risk kaynağı ciddiye alınmamıştır. 1970'li yıllardan itibaren faiz oranındaki değişimler hızlandığından faiz oranı riskinin etkisi çok büyük olmaktadır. Gerçekten de 1980'li yılların başından itibaren deregulation eğilimleri ile birlikte gelişmiş birçok ülkenin yanında ülkemizde de faiz oranları üzerindeki tavanların kaldırılması ve finansal piyasalardaki değişkenliğin artmasının bir sonucu olarak faiz oranları büyük ölçüde değişken hale gelmiş ve istikrarlı faiz oranları artık geçmişte kalmıştır. Bunun sonucu olarak bankacılık sistemleri önemli bir faiz riski ile karşı karşıya kalmış ve faiz riskinin yönetimi banka yönetiminin önemli konulardan birisi haline gelmiştir. Nitekim artık banka ve finansal kurumların finansal yönetimine ilişkin ders kitaplarında faiz riski yönetimi önemli bir konu olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Eğer bankalar belirli güven sınırlarının ötesinde faiz oranı riski alırlarsa bankanın ödeyebilirliğinin yitirilmesinin ya da iflas riskinin olasılığını artıracaklardır. Dengeli olmayan portföyler aşırı risk alan bankalara olanaklar da sağlayabilir.

Bank for International Settlements(BIS), İsviçre Basle'de bulunan, dünya merkez bankaları arasındaki işbirliğini temel amaç edinmiş, mali konulardaki raporları dünya bankacılığına yön veren bir kuruluştur. Bankalar için özellikle faiz riski konusunda en son rapor BIS tarafından yayımlanmıştır.⁸⁴

Faiz risk yönetimi için bazı prensiplerin oluşturulmasından önce, faiz riskinin nedenlerine ve etkilerine değinilmesinde fayda vardır. Aşağıdaki bölümler, bankaların maruz kaldığı faiz riskinin birincil şekillerini oluşturmaktadır. Bunlar;

⁸⁴ Halit Soydan, **Bankalarda Risk Kavramı ve Yeni Finansman Teknikleri**, DEÜ Avrupa Topluluğu, Uluslararası Ekonomik İlişkiler Araştırma ve Uygulama Merkezi, ATMER Yayın No 2, 1999, s.19

yeniden fiyatlandırma riski (repricing risk), gelir eğrisi riski (yield curve risk), temel risk (basis risk) ve opsiyon riskidir (optionality riski) ve bunlar aşağıda detaylarıyla tartışılacaktır. Bu bölümler, bir bankanın risk etkisinin tayin edilmesinde en yaygın iki yaklaşımı da açıklamaktadır: Gelirler ve ekonomik değer yaklaşımları. İsimlerinden anlaşılacağı gibi, ekonomik değer yaklaşımı, bankanın net nakit akımı üzerinde odaklanırken, kazançlar yaklaşımı ise faiz oranındaki değişmelerin bankanın kısa vadeli gelirleri üzerindeki etkisinde odaklanmaktadır.

3.2.2.1.Faiz Oranı Riski Unsurları

Bir bankanın hem lehine hem de aleyhine olabilecek değişmeler dört şekilde meydana gelebilmektedir.

3.2.2.1.1.Yeniden Fiyatlandırma Riski

Finansal araçlar gibi bankalar da faiz riskiyle birçok şekilde karşılaşmaktadır. Faiz riskinin en çok tartışılan şekli, vadelerden (sabit orandan) ve bankanın varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı (OBS) pozisyonlarının yeniden fiyatlandırılmasından (dalgalı orandan) kaynaklanan risk şeklindedir. Yeniden fiyatlandırmanın yol açtığı faiz oranlarındaki değişme bankanın gelirlerinde ve temel ekonomik değeri üzerinde büyük önem taşımaktadır. Örneğin, uzun dönemli sabit orandan bir krediyi kısa dönemli bir mevduatla fonlayan bankanın, faiz oranları yükseldiği takdirde hem pozisyondan kaynaklanan gelecekteki gelirinde hem de kendi değerinde azalmalar olacaktır. Bu düşüşlerin nedeni, kredilerin vadesi boyunca, nakit çıkışlarının sabit oluşudur. Oysa, fonlamada ödenen faiz değişkendir ve kısa dönemli mevduatın vadesi dolduktan sonra da yükselir.⁸⁵

⁸⁵ Principles for the Management of Interest Rate Risk, Basle Committee on Banking Supervision, September 1997, s.6

3.2.2.1.2.Gelir Eğrisi Riski

Fiyatlandırmalardaki uyumsuzluklar, bankanın gelir eğrisinin eğiminin ve şeklinin değişmesine yol açar. Bu risk, gelir eğrisindeki beklenmeyen değişmelerin bankanın gelirlerinde ya da temel ekonomik değerinde ters yönde etkiler oluşturmalarıyla ortaya çıkar. Örneğin, 10 yıllık vadesi olan ve 5 yıllık devlet kağıtlarıyla hedge edilen devlet tahvillerinin temel ekonomik değeri, pozisyon, eğri üzerinde birbirine paralel hareketlerle hedge edilse de, gelir eğrisi dikleştikçe, hızla düşer. Gelir riski sadece faize hasas olan bilanço kalemleri için söz konusudur. Bu faktör Türk bankaları için çok önemlidir. Çünkü hemen hemen tüm bankalar, ekonomideki belirsizlik nedeniyle, kısa ve çok kısa vadeye yönelmekte bu da onların faize hassas olan bilanço kalemlerinin miktarlarını artırmaktadır. Aktif pasif kalemlerin faize duyarlılık dereceleri değişebilmektedir.⁸⁶

A.Faiz duyarlı aktifler; belirli bir aktif dönemi içersinde yeniden fiyatlandırılabilen(faiz oranı değiştirilebilen) aktiflerdir. Faize duyarlılık analizi 30,90,180,270 veya 360 gün olabilir. Burada önemli olan unsur faiz oranının vade tarihinden önce değiştirilebilmesidir.

- i. Vadesi planlama süresi içinde dolan menkul kıymetler,
- ii. Kalan vadesi planlama döneminden kısa olan sabit faizli krediler,
- iii. Yeniden değer fiyatlanabilecek değişken faizli krediler,

B.Faize duyarlı pasifler;

- i. Vadesi planlama dönemi içinde dolacak olan vadeli mevduat,
- ii. Planlama dönemi içinde yeniden fiyatlanacak mevduat ve çeşitli borçlanmalar,

C.Sabit Faizli aktif ve pasifler(getirisi veya maliyeti planlanan dönem boyunca değişmezler)

D.Eşlenmiş aktif ve pasifler(vadeleri aynı, aralarında önceden belirlenmiş bir faiz marjı bulunan fon kaynak ve kullanımlar)

⁸⁶ Principles for the Management of Interest Rate Risk,a.g.m.,s.6-7

3.2.2.1.3.Temel Risk

Diğer bir önemli faiz riski de, benzer fiyatlandırma şekilleriyle farklı araçlara uygulanan oranlar üzerinden kazanılan ya da geri ödemeler arasındaki negatif korelasyondan kaynaklanan risktir. Bir başka deyişle faizlerde meydana gelen artış ve azalışların; örneğin kredi ve mevduat faizlerine, spot ve futures faiz oranlarına, aynı oranlarda yansımaması riskidir. Faiz oranları değiştiğinde, bu farklılıklar benzer vadeleri olan varlıklar, yükümlülükler ve bilanço dışı pozisyonlar arasında yer alan nakit akışlarında ve kazançlarda beklenmedik değişimlere hız kazandırabilir. Faiz riskinden tümüyle korunmuş bir banka bile %100 bir korunmayı temel riski nedeniyle sağlayamaz.

3.2.2.1.4.Opsiyon Riski

Opsiyon, sahibine herhangi bir tarihten itibaren belli süre içinde, belirli bir faiz üzerinden borçlanma ya da borç verme hakkıdır. Döviz opsiyonlarında olduğu gibi, burada da opsiyonu edinen opsiyon satıcısına bir prim ödenmektedir. Faiz oranları da borsa dışında ve içinde işlem gören opsiyonlar olarak ayrılabilirler. Yani borsa ve tezgahüstü piyasalar (OTC) olarak iki farklı piyasada alınıp satılırlar. Sabit faiz düzeninin, yerini değişken faize bırakmasıyla faiz riski ortaya çıkmıştır. Faiz opsiyonları, bu riski ortadan kaldırmak için geliştirilmiş türev ürünlerdendir. Özellikle bankalararası rekabette önemli bir avantaj oluşturduğundan, bankaların sıklıkla başvurduğu bir opsiyon türüdür. Faiz opsiyonları ile ileriye yönelik faiz riski ortadan kaldırılarak, kar potansiyeli korunabilmektedir. Faiz opsiyonları riskten korunma yanında spekülasyon amacıyla da kullanılabilir.⁸⁷

3.2.2.2. Faiz Oranı Riski Ölçümü ve Yönetim

Bankaların faiz riskini ölçme sistemlerinin, faiz riskinin oluşmasında rol oynayan bütün faktörleri belirlediği ve faiz oranındaki değişimlerin bankanın

⁸⁷ Principles for the Management of Interest Rate Risk,a.g.m.,s.6-7

hedefiyle uyumlu olarak yönlendirilmesi gerekir. Sistemin temelini oluşturan varsayımlar açıkça tanımlanmalı ve risk yöneticileri ve banka yönetimi tarafından açıkça anlaşılmalıdır. Bankaların, hem gelirler ve hem de ekonomik değer üzerinde etkili olan faiz oranı değişmelerinden kaynaklanan etkilerin belirlenmesinde, bankanın faaliyetlerinin genişliği ve karmaşık yapısına bağlı olan faiz risk ölçüm sistemleri olmalıdır. Bu sistemler, bankanın maruz kaldığı faiz risk etkisinin bugünkü düzeyleriyle ilgili anlamlı ölçümler yapılmasını sağlar ve oluşabilecek aşırı etkilerin belirlenmesinde önemli bir rol oynarlar. Bu ölçüm sistemleri;⁸⁸

-bankanın varlıkları, yükümlülükleri ve bilanço dışı pozisyonlarıyla ilişkili bütün faiz risk materyallerini belirlemelidir,

-genel kabul görmüş kavram ve risk ölçüm tekniklerini kullanmalıdır,

-sağlam ve güvenilir varsayım ve parametrelere dayanmalıdır.

Bankanın faiz risk yönetim sistemi, faiz riskinin fiyatlandırılmasını, gelir eğrisini, temel ve opsiyon risk etkilerini içeren bütün kaynakları belirlemelidir. Birçok durumda, bankanın sahip olduğu en büyük değerlerdeki çeşitli faiz oranları toplam risk profiline üstünlük sağlayacaktır. Bankanın toplam pozisyonunu önemli ölçüde etkileyebilecek olan finansal araçların, faiz risk ölçüm sistemlerinde dikkatli kullanılması gerekmektedir.

Hem gelirlerin hem de ekonomik değerlerin maruz kaldığı faiz risk etkisinin ölçülmesinde bir dizi teknikler kullanılmaktadır. Bu riskin başlangıç sayılabilecek ölçümü faize duyarlı aktiflerin, faize duyarlı pasiflere oranıdır. Kısmi olarak, faiz oranının geniş hareket periodlarında, bu oran faiz oranlarının gelecekteki yönünü belirleyebilen , bankanın üstlenmek istediği riski etkiler.⁸⁹

3.2.2.2.1.Vade Boşluğu (GAP) Analizi

Gap analizi genelde, faiz oranı riski yönetimi bununla beraber likidite risk yönetiminde de kullanılan, en çok bilinen Aktif Pasif Yönetim tekniğidir.⁹⁰ Net faiz

⁸⁸ Principles for the Management of Interest Rate Risk, a.g.m., s.17

⁸⁹ George H.Hempel, Donald G.Simson, Alan B.Coleman, a.g.e, s.67

⁹⁰ Shelagh Heffernan, a.g.e., s.189

gelirindeki değişiklik, birinci olarak faiz oranlarındaki değişikliğe, ikinci olarak aktiflerin ve pasiflerin yeniden fiyatlama olanağına, üçüncü olarak ta aktif pasif kalemlerin farklı olarak izledikleri yeniden fiyatlama durumlarına(esnekliklerine) bağlıdır. Yeniden fiyatlama ya aktif ya da pasifin vade sonunda meydana gelir, ya da sözleşmede belirtilen zamanda meydana gelir. Faiz duyarlılığı veya yeniden fiyatlandırma tablosu diyebileceğimiz bir tablonun analiz yapabilmek için üretilmesi gereklidir. Bu tablonun hazırlanması için metodlardan biri; aktif ve pasifleri bir zaman serisi üzerinde, gelecekteki yeniden fiyatlanabilme olanaklarına göre listelenmesidir. Bilançonun iki tarafında da yeniden fiyatlanabilecek kalemler vardır. Bu analizde bu iki grubun karşılaştırılması yapılır. Örneğin bir kredi Libor bazında verildiyse, kredi 5 yıl vadeli olmasına rağmen her 30 günde bir yeniden fiyatlanacaktır. Bu durumda bu kredi 30 gün bazında Faize Duyarlı aktifler ile faize duyarlı pasifler arasındaki fark analizinin temelini oluşturur ve bu farka GAP denir.

Bu miktar bir fikir vermekle beraber aslında gerçek durumu algılamamızı sağlamaz. Anlatım için rasyo gereklidir. Gap rasyosu faize duyarlı aktiflerin faize duyarlı pasiflere bölünmesiyle elde edilir. Eğer faize duyarlı aktifler, faize duyarlı pasiflerden büyük ise (+) pozitif Gap ya da tam tersi geçerli ise (-) negatif Gap var demektir. Eğer iki miktarda birbirine eşit ise Gap Oranı 1'dir. Bu durumda banka birnevi faiz oranı değişikliklerine karşı "aşılı"dır. Faiz oranlarında olan bir değişiklik, ani inişler ve çıkışlar, bankayı etkilemez.

Bir örnek verecek olursak; iki bankanın toplam aktiflerinin 500 milyon dolar olduğunu varsayalım; bunlardan birisinin 3 milyon dolarlık faize duyarlı aktifi, 2 milyon dolarlık faize duyarlı pasifi olduğunu varsayalım GAP 1 milyon dolara, GAP rasyosu ise 1.5'e eşit olur. İkinci banka 300 milyon dolar faize duyarlı aktifi ve 200 milyon dolar faize duyarlı pasifi olduğunu varsayalım; GAP 100 milyon dolara, GAP rasyosu ise birinci bankayla aynı oran olan 1.5'e eşit olur. Burda açıkça ikinci bankanın daha fazla faiz oranı riskini kabul eder çünkü net faiz geliri, faiz oranı değiştikçe daha çok değişecektir.⁹¹

Gap analizinin kullanımında banka, faiz oranlarında bir yükselme bekleniyorsa faize duyarlı aktiflerini artırmalı, düşme bekleniyorsa faize duyarlı pasifleri artırmalıdır. Çünkü faiz oranı yükseldiği zaman eğer banka pozitif aralığa sahipse daha fazla faize duyarlı aktifin fiyatı yükselecek böylece net faiz geliri

⁹¹ Timothy W.Koch,**Bank Management**, 3rd Edition, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1995, s 263

artacaktır. Eğer banka negatif Gap pozisyonunda bulunuyorsa ve faiz oranları yükselirse yatırımlardan daha çok miktarda borçların fiyatları yeniden belirleneceğine göre banka bu faiz yükselmesinden olumsuz yönde etkilenecektir. Banka yöneticileri net faiz gelirini maksimize etmeye çalışırlar. Net faiz getirisindeki değişiklikler şu ana nedenlere bağlıdır;

- Gap'ın miktarı ve Gap rasyosu,
- Gelecekteki faiz oranı değişiklikleri,

Şimdiki net faiz gelirini matematiksel olarak şöyle gösterbiliriz.

$$\text{Net faiz marjı} = \frac{\text{Ortalama Gap}}{\text{Getirili aktifler}} \times \frac{\text{Faiz oranındaki değişiklik}}{\text{Net faiz marjı}}$$

Net faiz marjı yüzde değişimi

Görüldüğü gibi net faiz marjıyla, Gap/getirili aktifler rasyosuyla doğrudan ilgilidir. Aralığı yüksek olan ve net faiz marjı düşük olan bir banka gelecekteki bir faiz değişiminden yüksek miktarda etkilenecektir. Bir banka yöneticisi faiz oranındaki değişikliğe karşı nasıl bir yönetim uygulamalıdır? Bugünkü ekonomik teknik (ekonometri) ile gelecekteki faiz oranlarındaki değişikliği tahmin etmek mümkün değildir. Net faiz marjı ise yüksek miktarda rekabete bağlıdır. Bankanın son kontrol edebileceği değişken ise karşımıza Gap/getirili aktif rasyosu olarak çıkmaktadır. Fakat değişen pazar koşulları bu rasyonun kontrolünü de banka yöneticileri için bazen imkansız kılmaktadır. Saldırgan bir Gap rasyosu politikası ise bankayla kumar oynamak olarak nitelendirilebilir. Yüksek bir pozitif Gap pozisyonunda faizlere duyarlı aktiflerin vadelerinin uzatılması ve dolayısıyla Gap'ın düşürülmesi için kullanılabilir. Yine aynı durumda bilançonun pasif tarafında da aktiflerin uzun vadeli fonlarla değil, kısa vadeli fonlarla ya da repolarla fonlanması faize duyarlı pasiflerin yükseltilmesi yönünde bir araç olarak kullanılabilir. Negatif Gap pozisyonunda ise bu politikaların ters yönde kullanılması bir araç olarak kullanılabilir.⁹²

⁹² Koray Tulgar, a.g.e. , s.57

Faiz oranları değişiminin banka bilançolarına genel etkisi en kısa biçimde aşağıdaki tabloda olduğu gibi gösterilir.

TABLO 3.3: Gap Pozisyonları

GAP	Oran Değişimi	Faiz geliri	Faiz Gideri	Net Faiz Geliri
Pozitif	Artar	Artar >	Artar	Artar
Pozitif	Eksilir	Eksilir >	Eksilir	Eksilir
Negatif	Artar	Artar <	Artar	Eksilir
Negatif	Eksilir	Eksilir <	Eksilir	Artar
Zero	Artar	Artar =	Artar	Değişmez
Zero	Eksilir	Eksilir =	Eksilir	Değişmez

Kaynak: Timothy W. Koch, Bank Management, 3rd Edition, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1995, s. 251

Faiz oranlarının değişiminin ticari bankaların bilanço ve gelir tablosuna etkisi, banka yönetimini aktif ve pasif arasında, olabildiğince GAP uyumu aramaya itmiş ve Aktif Pasif Yönetimi Komiteleri böylece oluşmuştur.

Vade aralığı yönetimi faiz riskinin ölçümü ve yönetimi konusunda belirli bir başarı şansı taşımakla beraber çeşitli yönlerden eleştiriler almaktadır. Bunlardan ilki yönetimin başarısının geleceğe yönelik faiz oranlarının tahminindeki isabete büyük oranda bağımlı olmasıdır. İkincisi ise tahminler başarılı olsa dahi bankanın aktif pasif yapısının değiştirilmesindeki güçlülüdür. Aynı zamanda bu yöntemler genelde kısa vade için geçerlidir. Çünkü süre uzadıkça bilanço kalemlerinde önceden öngörülme-yen değişiklikler olması muhtemeldir. Dördüncü ve son eleştiri ise daha önemlidir; vade boşluğu yönetimi için sadece faiz riskinin, gelir riski kısmıyla ilgilenmekte, fiyat riski kısmını gözardı etmektedir. Oysa faiz dalgalanmaları sabit getirili bilanço kalemleri gibi faize hassas olmayan unsurların da fiyatlarında değişmeye yol açmaktadır.⁹³

Ancak bu eleştirilere rağmen Gap yönetimi diye tanımlayabileceğimiz Gap analizi en önemli ve global faiz riski yönetimi tekniğidir. Aşağıdaki liste net faiz oranı marjı teorisi ve yönetimi için kullanılabilecek araçları gösterir;⁹⁴

⁹³ Arman Tevfik-Gürman Tevfik, Bankalarda Finansal Yönetime Giriş, İstanbul, TBB, Yayın No 203, 1997, s. 243

⁹⁴ Koray Tulgar, a.g.e., s. 59

- i. Planlama periodunun ve tekniğinin seçimi
- ii. Ürün seçimi ve dizaynı
- iii. Pazarlama ve promosyon
- iv. Yatırım ve likidite yönetimi
- v. Bilanço dışı kavramların yönetimi

Birinci kavram için söylenebilecek çok şey yoktur. Planlama için kullanılan 1, 3 ve 5 yıllık periodlar net faiz marjı yönetimi ve GAP yönetimi için uygundur. İkinci araç olan ürün seçimi ve dizaynının aktif ve pasif tarafları üzerinde önemli etkileri vardır (kredi, mevduat, vbg.). Faiz oranlarında meydana gelebilecek değişiklikler yüzünden olabilecek marj kayıplarına önemli ölçüde ürün farklılaştırılması sayesinde engel olunabilir. Ürün elastikiyeti ve farklılaştırması tüm işletmeler için kuvvetli bir silahtır. Üçüncü araç ikincisinin tamamlayıcısıdır. Likidite ve yatırım yönetim politikası iki nedenden dolayı önemlidir. Birincisi yatırımın portföyü banka aktiflerini yaklaşık %20-30 kadarını oluşturur. İkincisi bu portföy en esnek kaynaklardan birini oluşturur. Likidite meydana gelebilecek değişikliklere karşı bankayı en iyi koruyabilecek araçtır.⁹⁵

3.2.2.2.2.Süre(Durasyon) Analizi

Durasyon bir yatırımın geri ödeme sonuna kadar geçirdiği ortalama zamandır. Bu analiz ilk önceleri portföy teorisi içinde incelenmiş daha sonra Aktif Pasif Yönetimi tekniği olarak bankalarca kullanılmaya başlanmıştır. Bu teknik bankanın vade yapısını incelemeye alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin 4 yıl vadeli ve üzerinde %10 kupon değeri olan ve nominal değeri 100TL olan bir tahvilin nakit ödemeleri; 10, 10, 10, 110TL olacaktır. Pazar fiyatının “r%” , kadar olduğunu varsayarsak bu tahvilin P fiyatı aşağıdaki gibi bulunur.

$$P = \frac{10}{1+r} + \frac{10}{(1+r)^2} + \frac{10}{(1+r)^3} + \frac{110}{(1+r)^4}$$

⁹⁵ Koray Tulgar, a.g.e, s.60

Bu tahvilin durasyonu ödenen her nakit miktarın ağırlıklandırılarak toplamının P fiyatına bölümüdür.⁹⁶ Şöyleki;

$$D = \frac{\frac{1 \times 10}{1+r} + \frac{2 \times 10}{(1+r)^2} + \frac{3 \times 10}{(1+r)^3} + \frac{4 \times 10}{(1+r)^4}}{P}$$

Fomülde kullanılan (D) durasyonu, r ise vadeye kadar geçerli olan faiz oranını ifade etmektedir. Hatırlanacağı gibi vade boşluğu yaklaşımı faiz riskinin sadece gelir riski kısmıyla ilgilenmekte, fiyat riski kısmını gözardı etmektedir. Oysa durasyon faiz riskinin tüm bölümlerini yansıtmaktadır. Bilançoda yer alan aktiflerin ve pasiflerin tamamı için hesaplanacak süre katsayısından yola çıkarak ortak bir sürenin saptanması mümkündür. Yani daha açık bir ifadeyle, aktifler ve pasifler ayrı birer portföy olarak düşünülürse, aktifler için tek bir ortak süre katsayısı ya da pasifler için tek bir ortak durasyon hesaplanması mümkündür. Süre boşluğu analizi faiz oranlarındaki dalgalanmalar karşısında bilançoda yer alan değerlerin piyasa fiyatlarındaki değişimleri göstermesi açısından önemli kabul edilmektedir. Yani aktif ve pasifin, gerçekten faiz oranı riskine maruz kaldığı dönemi göstermesi açısından önemlidir. Durasyon farkını bulmak, faize duyarlılık farkını bulmaktan daha zordur. Çünkü, faiz duyarlılık farkı analizinde aktif ve pasiflerin nakit akışlarının miktarının ve zamanının belirlenmesi gerekir. Durasyon farkı hesaplanırken ise her bir nakit akışı elde edildiği veya ödendiği zamana göre iskonto edilir. Dolayısıyla, faiz oranlarında değişiklikler olduğu zaman aktif ve pasiflerin efektif vadeleri de değişir.⁹⁷

Durasyon sabit getirili ya da faize hassas olmayan bilanço kalemlerinin faiz oranlarındaki değişimler nedeniyle maruz kaldıkları değer kayıplarını göstermesi açısından da anlamlı görülmektedir. Faiz oranlarındaki dalgalanmaların bilanço kalemlerinin değerinde meydana getirdiği değişiklikler doğrudan banka bilançosunun büyüklüğünü ve piyasa değerini etkileyecektir. Durasyon kavramından yola çıkarak faiz oranlarındaki dalgalanmalarının bankanın piyasa

⁹⁶ Koray Tulgar, a.g.e.s. 63

⁹⁷ Gonca Kılıç, a.g.m, s.59

değerinde neden olduğu değişmeyi görmek mümkündür. Ancak bunun için değişimin formüle edilmesi gerekmektedir. Aktif ve pasif portföylerin durasyon sayısı biliniyorsa bilanço kalemlerinin piyasa değerinin faiz oranı değişikliklerine karşı ne yönde hareket edeceği hesaplanabilir.

Durasyonun uzun olan varlığın fiyatı, faiz dalgalanmalarından daha fazla, az olan varlığın ise daha az etkileneceğidir. Açıklanan tespitler doğrultusunda şöyle bir eşitlik geliştirilmiştir.⁹⁸

$$\text{Durasyon Boşluğu} = \text{Aktiflerin Durasyonu} - \text{Pasiflerin Durasyonu}$$

Süre boşluğu ne kadar uzun olursa bilanço kalemlerinin değeri faiz oranı dalgalanmalarından o büyüklükte etkileneceğidir. Eğer süre boşluğu pozitif ise faiz oranlarının yükselmesi durumunda aktiflerin değeri pasiflerin değerinden daha fazla azalacağı için bankanın piyasa değeri düşecektir. Faiz oranlarının düşmesi halinde ise aktiflerin değeri pasiflerin değerinden daha fazla artacağı için piyasa değeride artacaktır. Durasyonun negatif olması halinde pasiflerin durasyonu, aktiflerin durasyonundan daha büyük olacağından faiz yükselmeleri bankanın piyasa değerini artırırken, faiz düşmeleri ise bankanın piyasa değerini azaltacaktır. Durasyon sıfıra eşit olması durumunda da doğal olarak banka bilançosu faiz riskinden korunmuş olacaktır. Riskten korunmayı hedefleyen bankalar aktif ve pasiflerin durasyonunu karşılıklı olarak eşitleme yoluna giderlerken, riski yönetmeyi seven bankalar gelecekte faiz oranlarının alacağı değerleri tahmin etmeye çalışarak durasyon farklarını bu doğrultuda şekillendirmeyi tercih edecektir. Her iki durumda da en uygun yol bilançoda yer alan ve ağırlıkları fazla olan bazı kalemlerin seçilerek durasyonlarının hesaplanması ve yönetilmeye çalışılması olarak kabul edilmektedir.⁹⁹

Aktif pasif yönetiminde kullanımına bir örnek verecek olursak;

⁹⁸ Koray Tulgar, a.g.e.s. 67

⁹⁹ Ömer Faruk Çolak, Tezer Öçal, Selahattin Togay, Kadir Eser, **Para ve Banka Teori ve Politika**, Ankara, Gazi Kitabevi Yayıncılık, 1994, s.245

Aktifte;

- Nakit(N)
- 2,5 yıl vade işletme kredisi(İK)
- 30 yıl vadeli konut kredisi (mortgage)(KK)

Pasifte;

- 1 yıl vadeli Mevduat Sertifikası,
- 5 yıl vadeli Mevduat Sertifikası vardır.

Aradaki net fark ise bankanın sermayesini oluşturacaktır. Bu kullanarak bir örnek banka bilançosu oluşturursak;

TABLO 3.4:X Banka Bilançosu

AKTİF	MİKTAR	DURASYON	PASİF	MİKTAR	DURASYON
NAKİT	100	0	MEV.SER.(1 YIL)	600	1
İŞLETME KR.	400	1,25	MEV SER.(5YIL)	300	5
KONUT KR.	500	7	SERMAYE	100	5.50
TOPLAM	1000	4	TOPLAM	1000	2,65

Mevduatların vadesinden önce ödenmeyeceğini, tüm faiz oranlarının aylık olarak bittiği, işletme kredilerinin %13, mevduatlarında %11 faiz oranlı olduğunu varsayarsak, (nakitlerin getirisi de yoktur) örnekteki X bankasının gelir giderleri;

TABLO 3.5: X Bankasının Gelir ve Gideri

	FAİZ ORANI	TOP. AKTİFDEKİ PAY	FAİZ/ TOP.AKTİF
GELİRLER			
NAKİT	- TL	0.1MİLYAR	- TL
KREDİLER	13MİLYAR	0.9MİLYAR	11.7MİLYAR
GİDERLER			
MEVDUAT	11MİLYAR	0.9MİLYAR	9.9MİLYAR
NET GELİR			1.8MİLYAR

Bankanın net geliri bu şekilde 1.8 milyar TL olarak oluşacaktır. Yukarıda anlatılan Durasyon formülüyle tüm hesapların Durasyonları hesaplanmış ve tabloda yanlarına yazılmıştır. Faiz oranların 0.2 oranında bir yükselme olduğunu varsayarsak bankanın net geliri nasıl etkilenecektir?

TABLO 3.6: X Bankasının Bilançosu

AKTİF	MİKTAR	PASİF	MİKTAR
NAKİT	100	MEV.SER.(1 YIL)	589
İŞLETME KR.	390	MEV.SER.(5YIL)	272
KONUT KR.	437	SERMAYE	66
TOPLAM	927	TOPLAM	927

Faiz oranlarındaki bu yükselme tüm kalemlerin Pazar değerini azaltacaktır. Uzun vadeli hesapların değerleri kısa vadeli hesaplardan daha fazla azalacaktır. Örnek olarak 400 değerindeki krediler 390 milyon TL'ya, 500 milyon değerindeki konut kredisi 437 milyon TL'ya düşecektir. Böylece toplam aktifler 927 milyona düşecektir. Aynı mantıkla mevduatların değeride tablodaki gibi düşecektir. Aktif ile pasif arasındaki farkda net değer olarak 66 milyon TL'ya inecektir.

TABLO 3.7: X Bankasının Gelir ve Gideri

	FAİZ ORANI	TOP. AKTİFDEKİ PAY	FAİZ/ TOP.AKTİF
GELİRLER			
NAKİT	2 MİLYAR	0.11 MİLYAR	0.2 MİLYAR
KREDİLER	15 MİLYAR	0.89 MİLYAR	13.4 MİLYAR
GİDERLER			
MEVDUAT	13 MİLYAR	0.93 MİLYAR	12.1 MİLYAR
NET GELİR			1.5 MİLYAR

Görüldüğü gibi faiz oranındaki yükselme banka karını olumsuz etkilenmiştir. Faiz oranındaki değişme bankanın finansal pozisyonunu değiştirmektedir. Bunu aşağıdaki denklemle açıklanabilir. Değişim demek varlığın ya da faizin bir önceki değeri ile yeni değer arasındaki farktır.

D:Durasyon

S: Varlığın Fiyatı

i: Vadeye kalan verim

$$(S\text{değişimi}/S)=(-D)\times(i\text{ Değişimi}/(1+i))=(-D)\times i\text{ değişimi yaklaşık}$$

Böylelikle neden faiz oranı değiştiği zaman varlıkların değiştiğini görebilmekteyiz. Bu değer varlığın durasyonu ile direkt olarak bağlantılıdır. Tüm yapılması gereken varlığın yukardaki ilk formülden durasyonunun hesaplanmasıdır.¹⁰⁰ Örneğin 30 yıl vadeli bir kredinin durasyonunun; aylık ödemeli olduğu göz önüne alınarak, 7.14 yıl olduğu bulunur. Vade sonu ödemeli bir mevduat sertifikasının durasyonu vadesi kadardır. Sermayenin ise durasyonu sabit kupon değerli bir tahvilin durasyonu gibi hesaplanır ve yaklaşık 1/i olarak bulunur.

Uzun durasyon demek fazideki değişkenliklerden varlığın daha fazla etkilenmesi demektir. O zaman şu sonuçları genelleştirebiliriz.

- Durasyon vade mantığına ters olarak fiyat duyarlılığı ile direkt bağlantılıdır.
- Varlığın durasyonunun uzun olması, faiz duyarlılığının az olması demektir.

Bankanın Aktif ve Pasif Yönetimi için hem hesap bazında hemde toplam olarak ağırlıklı bazda durasyona ihtiyaç vardır. Aktiflerin durasyonu ile Pasiflerin durasyonu karşılaştırılarak analiz yapılmalıdır. Banka eğer aktif ve pasiflerini birebir uyumlu hale getirirlerse durasyon farkını '0' yapabilirler. Özellikle seçilmiş hesapların (örneğin, krediler ile mevduat) karşılıklı uyumu sağlanarak başarıya ulaşılabilir.

- Eğer banka durasyon hesaplamak için bazı hesapları belirleyerek hareket etmez ise faiz riskini hesaplamakta başarıya ulaşamaz.
- Seçilmiş aktif ve pasif hesaplar arasındaki fark ile bankanın karşı karşıya kaldığı faiz riski doğru orantılıdır.
- Seçilmiş aktif ve pasif hesaplar arasındaki durasyon farkı '0' a indirerek faiz oranı riski sıfıra indirgenebilir.

Birçok ticari banka faiz riskinden tamamen kurtulmak istemez ama onu yönetmek isterler. Eğer banka faiz oranlarının gelecekteki değerini tahmin edebilecek yapıya ve personele sahip değilse durasyon sıfıra indirerek kendisini korumalıdır.

¹⁰⁰ Leyla Özdicile, a.g.m., s113

3.2.2.2.3.Varyans Analizi

Varyans analizi, faiz oranı riskinin yönetilmesi konusunda kullanılan önemli araçlardan bir diğeridir. Varyans analizi, bankalarda net faiz marjlarının faiz oranları ile aktif ve pasif kalemlerinin miktarındaki değişiklikler nedeniyle değiştiğinden yola çıkarak bu etkenlerin değişme hangi oranda etki ettiğini analiz etmektedir. Net faiz marjındaki değişikliği açıklamak için bu konuların nasıl değiştiğini açıklamak gereklidir.

- Faiz oranı,
- Miktar
- Karışım ve bunların varyansları

Varyans aslında değişim ya da fark anlamındadır. Bu üç önemli konu birbiriyle bağlantılı konulardır. Oran varyansı aktif getirileri veya pasif maliyetleri arasındaki dönem farkından oluşur. Faiz oranları inip çıktıkça faiz oranı varyansı oluşur. Bu konuda banka yönetiminin yapabilecekleri sınırlıdır. Ekonominin gidişatına göre ancak tahmin etmeye çalışılabilir. İkinci etken ise aktif ya da pasif kalemin miktarıdır. Zaman içindeki değişim miktar varyansını oluşturur. Karışım varyansı, bankanın aktif pasif yapısının değişmesidir. Burada bankanın hangi varyansı değiştirerek nasıl sonuca varabileceği hesaplanmaktadır.¹⁰¹

Varyans analizinin en önemli uygulama alanı, net faiz gelirindeki planlanan/gerçekleşen farkının hangi nedenlerden kaynaklandığını bulmakta kullanımı ile ortaya çıkmaktadır.

Örneğin bankanın planlanan ve gerçekleşen rakamlarının şu şekilde olduğu varsayımı altında;

¹⁰¹ Leyla Özdicile,a.g.m.,s.114

TABLO 3.8:X Bankasının Planlanan ve Fiili Karşılaştırılması

PLANLANAN			FİİLİ	
	MİKTAR	FAİZ	MİKTAR	FAİZ
AKTİF	15.600	%72	18.250	%74
PASİF	12.350	%66	12.780	%62
FAİZ MARJİ	9.380	-	11.810	-

X bankasının faiz marjı varyansı;

Faiz Marjı Varyansı=Gerçekleşen Faiz Marjı-Planlanan Faiz Marjı

Formülünden hareketle,

$$11.810-9380=2430$$

birim olarak gerçekleşmiştir.Yani X bankasının faiz marjı planlanandan 2430 birim fazla gerçekleşmiştir.Bu artışın kaynağını varyans analizi yardımı ile bulmak mümkün olabilecektir.

Faiz Oranı Varyansı=Faizdeki Sapma x Planlanan Faiz Tutarı

Miktar Varyansı=Miktardaki Sapma x Planlanan Faiz Oranı

Formülünden hareket edilerek 2430 birimlik artışın;

TABLO 3.9: Faiz Oranı Varyansı

	PLAN.FAİZ	FİİLİ FAİZ	SAPMA	PLAN. TUTAR	VARYANS
AKTİF	%72	%74	%2	15.600	312
PASİF	%66	%62	%4	12.350	494
TOPLAM					806

806 birimlik kısmın faiz oranı varyansından;

TABLO 3.10:Miktar Varyansı

	PLAN.MİKTAR	FİİLİ MİKTAR	SAPMA	PLAN. FAİZ	VARYANS
AKTİF	15.600	18.250	2.650	%72	1908
PASİF	12.350	12.780	-430	%66	-284
TOPLAM					1624

1624 birimlik kısmının miktar varyansından kaynaklandığı söylenebilir.

Varyans analizi mantığının ters işlemesi ile bankanın faiz marjının geleceğinin tahmini de yapılabilir. Ancak yapılacak tahminler sonucunda elde edilen faiz marjını değiştirmek için bankanın faiz oranlarına müdahale edememesi nedeni ile kullanılabilecek iki yöntem mevcuttur. Bankanın aktif ve pasif tutarları ile aktif ve pasif yapılarını değiştirmesi ile faiz marjını etkilemek mümkündür.

Varyans analizi uygulaması doğrultusunda alınacak stratejik kararlar, aktif pasif yönetiminin etkinliği ile doğrudan ilgilidir. Faiz riskinin yönetiminde GAP ve Durasyon analizlerinin yanı sıra, Varyans analizi de önemli bir araç olarak ön plana çıkmaktadır.

3.2.2.2.4.Simülasyon Analizi

Faiz oranı riskinde kullanılan en önemli yaklaşımlardan birisi simülasyondur. Diğer iki metottan oldukça farklı olan bu metodun en önemli amacı, bilanço stratejilerinin ve kombinasyonlarının, muhtemel faiz oranı değişiklikleri altında ne kadar faiz riski taşıdığını ölçmektir. Bu yaklaşımda, aktiflerden ve pasiflerden yararlanarak, nakit akışlarını gösteren matematiksel bir model kurulur. Daha sonra bu model yardımıyla, değişen faiz oranlarına göre muhtemel bilançolar ve kar-zarar hesabı tabloları çıkarılır.

Simülasyon modelinin en büyük avantajı ileriye dönük çalışmasıdır. İyi bir simülasyon modeli için matematiksel bağlantıların çok iyi kurulmuş olması, bunun içinde bilgi analizlerinin ve tahminlerin doğru olarak yapılması gerekir. Ayrıca, modeli çalıştıran kişi de konu hakkında bilgi sahibi olmalı ve piyasa ihtiyaçlarını iyi değerlendirebilmelidir.¹⁰²

¹⁰² Gonca Kılıç,a.g.m.,s.61

Simulasyon teknikleri, vade/fiyat tablolarına dayanan basit analizlerin bir uzantısıdır. Ancak, simulasyon yaklaşımlarında çeşitli kategorilerde yer alan bilanço ve bilanço dışı pozisyonların daha ayrıntılı bir analizi yapılmaktadır. Bunlara her pozisyon tipinden kaynaklanan faizler, anapara ödemeleri ve faiz dışı gelir ve giderler dahil edilebilir. Simulasyon tekniklerine, faiz oranı ile ilgili değişiklikleri belirleyen tekniklerden, Monte Carlo simulasyon tekniklerinden türetilmiş bulunan faiz senaryolarının gelir eğrisinin eğiminde ve şeklindeki değişikliklere kadar çok farklı konuları içeren teknikler dahil edilebilir.¹⁰³

Statik(durağan) simulasyon tekniklerinde, sadece bankanın cari bilanço ya da bilanço dışı pozisyonlarından kaynaklanan nakit akımları ele alınmaktadır. Kazançların etkisinin belirlenmesi için, nakit akımlarını ve kazançları tahmin eden çeşitli faiz oranı senaryoları belirli bir zaman aralığına yayılmalıdır. Her zaman olmasa da, bu simulasyonlar, nispeten gelir eğrisinin değişmesine ve eğikleşmesine neden olurlar ya da farklı faiz oranları arasında değişik biçimde hesaplamalara neden olurlar. Nakit girişleri, bankanın varlıklarının beklenen tüm ömrü ve bugünkü değerlerine indirgendikleri süre boyunca simule edildiğinde, bankanın ekonomik değerindeki değişimler konusunda tahmini bir hesap yapılabilir.

Dinamik simulasyon yaklaşımında, simulasyon, ilgili dönem boyunca bankanın faaliyetlerindeki beklenen değişimleri ve gelecekteki faiz oranı hakkındaki ayrıntılı varsayımları oluşturur. Örneğin, simulasyon yönetilen faiz oranındaki değişimlerle (örneğin tasarruflar) ve banka müşterilerinin davranışlarıyla ve/veya işin gelecekteki durumuyla (yeni borçlar ya da diğer işlemler) ilgili banka stratejilerini kapsayabilirdi. Bu gibi simulasyonlar, bu varsayımları dinamik gelirlerin ve ekonomik değerin tahmininde ve beklenen nakit akışlarıyla ilgili ve projelerin hazırlanması aşamasında gelecekteki faaliyetlerde ve yeni yatırımlarda kullanırlar.

Diğer yaklaşımlar gibi, simulasyon tabanlı faiz riski ölçüm tekniklerinin faydaları mevcut varsayımların geçerliliğine ve basit yöntemlerin doğruluğuna bağlıdır. Karmaşık simulasyonların sonuçları gelecekteki faiz oranları ve banka müşterilerinin davranışları konusundaki simulasyon varsayımlarının ışığı altında değerlendirilmelidir.¹⁰⁴

¹⁰³ Principles for the Management of Interest Rate Risk, a.g.m. ,s.32

¹⁰⁴ Principles for the Management of Interest Rate Risk, a.g.m. ,s.32-33

3.2.3.Kredi Riski Yönetimi

Kredi vermek çoğu bankanın en temel faaliyetidir. Kredi işlemleri, bankaların ödünç alanların kredibilitesi konusunda doğru kararlar vermelerini gerektirir. Bu kararlar her zaman doğru olmayabilir ya da ödünç alanların kredibilitesi çeşitli faktörlere bağlı olarak zaman içerisinde azalabilir. Dolayısıyla, bankaların maruz kaldıkları en temel risk kredi riski, yani ödünç alan tarafın yapılan anlaşma gereklerine uymaması durumudur. Yalnızca kredi işlemlerinde değil diğer bilanço dışı işlemlerde de (garanti ve kabuller, menkul kıymet yatırımları vb.) bankalar bu tür risklere maruz kalabilirler. Önemli bankacılık problemleri, bankaların aktif kalemlerindeki zararları doğru tespit ederek yeterli karşılığı ayıramamaları ve faiz gelirlerindeki ertelemeyi zamanında hesaplarına geçirememelerinden kaynaklanmaktadır.

Kredi riskinin bankalar için özel önem taşımasının temel nedeni, zararın boyutunun ilgili bankanın mali yapısını olumsuz etkileyecek, bozacak ve hatta bankanın varlığını ve geleceğini tehlikeye sokacak noktalara varabilmesi ihtimalidir. Bu çerçevede, bankaların, faaliyetleri esnasında, karar ve işlemlerinde, bu riski sağlıklı bir şekilde ölçecek ve kontrol edilebilir, yönetilebilir boyutlarda tutacak mekanizmaları geliştirmeleri, çalışmaları ve kontrolleri yapmaları beklenir ve istenir.¹⁰⁵

Kredi alan gerçek kişi ya da tüzel kişilerle bağlantısı olan bir grubun taşıdığı önemli büyüklükteki riskler bankalar için yoğun bir kredi riski yaratacağı için sektördeki problemlerin de temel kaynağını oluşturur.

Kredi riskindeki yoğunluk ayrıca bir sektöre, coğrafik bir bölgeye ya da aynı ekonomik faktörlerden kolayca etkilenebilecek diğer etmenlerle ilişkili kredilerin (finansal kaldıracın yüksek olduğu krediler) bulunmasına bağlı olarak da ortaya çıkabilir.

Kredibilitenin tarafsız olarak değerlendirilmeyeceği kaygısıyla banka sahiplerine ya da banka üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak kontrol yetkisi bulunan kişi ya da kuruluşlara verilen krediler dikkatli biçimde kontrol edilmediği takdirde önemli problemlere yol açabilir. Bankanın büyük hissedarları, yan

¹⁰⁵ Engin Aras, **Bankalarda Risk Yoğunlaşması ve Dolaylı Krediler**, Active Dergisi, Sayı 9, Ekim Kasım 1999, http://www.activefinans.com/active/arsiv/sayi9/bankalarda_risk.html

kuruluşları, bağlı ortaklıkları, yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticileri de bu kapsam içinde değerlendirilir. Ayrıca aynı aile ya da grup tarafından kontrol edilen şirketlere verilen krediler de bağlantılı krediler olarak kabul edilir. Bu ve benzer durumlarda banka ile ödünç alan arasındaki bağlantı kredi işleminde özel bir muameleyi gerektirebilir ve böylece kredi riskini artırabilir.¹⁰⁶

Bir dönemdeki kredi kayıpları, portföyün yapısına, yönetim kalitesine, bankaların özelliklerine, kredi açılan sektörlerle ve firmalara göre farklılıklar gösterir. Kredi kayıplarının, net getirili aktiflere oranı, kredilerin toplam aktifler içindeki payının düzeyine bağlıdır. Toplam aktifler içersindeki menkul kıymetler yatırımlarının payı kredilerin payından daha yüksek olan bankalar için beklenmedik kredi kayıpları ve özellikle kredi zararlarının aktiflere oranı, kredi yoğun bir aktife sahip bankalara göre daha düşük düzeyde gerçekleşmektedir.

Büyük bankaların yaygın şube yapısıyla daha kolay kaynak yaratma şansları vardır. Ayrıca aktiflerin büyük bölümü yabancı kaynaklar ile finanse edebilirler. Buna karşılık büyük bankaların birim aktiflerine düşen sermaye oranı daha düşüktür. Riskli kredilerin artırılmasında etken olan bu kaynak yapısı kredilerin geri ödenmemesinden dolayı beklenmedik zarar olasılığını artırabilmektedir. Oysa az şubeli ticaret bankalarının daha az borçlanmaları ve bilançolarının vade yapısının gerekli olarak daha kısa olması, karşılaşılabilecekleri muhtemel risklerin olumsuz etkilerinin azaltılmasında, aktiflerin yapı değişimi ile birlikte aynı zamanda pasif yapılarında kolaylıkla değiştirilebilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu tip bankaların faaliyet giderleri daha yüksek olmakla birlikte sermayenin aktiflere oranı daha yüksektir.

Kredi riskinin yönetimde bankaların aktif kaliteleri önemli kavramlardan biridir. Bunlardan en önemlisi kredilerin kalitesidir. Borcun ödenmemesi gibi gecikmesi de hesaplanması gereken bir risktir. Bunun önlenmesi için kredi analizi teknikleri geliştirilmiştir. Bunun için firmanın 5 yıllık bilanço ve gelir ve gider tablolarının sağlıklı bir şekilde borç verenin elinde olması gereklidir. Ancak Türkiye’de bu oldukça zordur. Kredi vermede finansal analizlerin yanı sıra aktif kalitesi kısmında değinilen kredilerin 5K’sı prensipleri uygulanmalıdır. Bunları borçlunun Karakteri, Kapasitesi, Koşulları (ekonominin genel), Karşılıkları (Teminatları-İpotek vbg.) oluşturur.

¹⁰⁶ Core Principles for Effective Banking Supervision, a.g.m.,s20

Bankanın aktif kalitesini ölçmek için birçok rasyo kullanılır. Özel ve genel karşılıkların problemli kredilere bölünmesiyle elde edilen rasyo “Kredi Karşılık Gücünü” gösterir.¹⁰⁷

Kredi riskinin kontrolü için bankaların kendiliklerinden, gönüllülük esasına göre ve kendi ihtiyaçlarını dikkate almak suretiyle geliştirecekleri mekanizmaların dışında, bankaların bir güven kurumu olma özelliklerinden ötürü, kamu otoriteleri de, uyulması zorunlu olan birtakım kural ve risk sınırlamaları öngörmektedir. Böylece, ilgili yasal düzenlemelerde, özellikle kredi riski temerküzünü önlemeye yönelik hükümler, ağırlıklı ve temel alanlardan biridir.

Bankalarda kredi riskinin yoğunlaşmasının önlenmesine dair özel düzenlemelere, mülga 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda, 38 ila 46. maddeleri kapsayan bölümde yer verilmiştir. Resmi Gazete'nin 23 Haziran 1999 tarih ve 23734 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe giren 4389 sayılı yeni Bankalar Kanunu'nda ise, bu alan 11. madde hükümleri ile düzenlenmeye çalışılmıştır. Yeni düzenlemede, kredilere yönelik bazı hususlarda değişikliğe gidilirken, birçok kural da olduğu gibi devam ettirilmiştir.

Mülga 3182 sayılı Kanun'un 38. maddesinin birinci fıkrasında, bankaların vereceği kredilerin toplamı ile özkaynakları arasında 20 kat gibi bir sınıra yer verilirken; tek bir gerçek veya tüzel kişiye verilecek kredilerin sınırı, kişiye ya da kredinin mahiyetine bağlı olarak, özkaynakların yüzde 20'si, 25'i ve 60'ı şeklinde, ikinci fıkrada düzenlenmiştir. Burada, kişisel kredi sınırında temel oran, yüzde 20'dir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise, dolaylı kredi ilişkisi aşağıdaki şekilde tanımlanmış ve düzenlenmiştir.

- a. "Her birine açılacak kredi miktarı hakkında ikinci fıkradaki sınırlar saklı olmak üzere, bir bankanın dolaylı kredi ilişkisi içinde bulunan gerçek veya tüzel kişilerin tümüne açacağı kredilerin toplamı banka özkaynaklarının yüzde 75'ini aşamaz.
- b. Bu Kanunun uygulamasında lehlerine kredi verilip verilmediğine bakılmaksızın;

¹⁰⁷ Koray Tulgar, a.g.e, s.33

- i. Bir gerçek kişi ile eş ve velayet altındaki çocuklarına, bunların sınırsız sorumlulukla katıldıkları veya yönetim kurulu başkanı, üyesi, genel müdürü ya da genel müdür yardımcısı oldukları ortaklıklara,
 - ii. Kamu tüzel kişileri hariç olmak üzere bir tüzel kişinin veya (i) bendinde sayılanların sermayelerinin doğrudan veya dolaylı olarak yüzde 25 ve daha fazlasına iştirak ettikleri ortaklıklara verilen krediler, bir gerçek veya tüzel kişiye dolaylı olarak verilmiş kredi sayılır.
- c. Dolaylı iştirak oranı, iştirak oranlarının çarpılması suretiyle hesaplanır.
- d. Dolaylı kredi ilişkisi içinde bulunan gerçek ya da tüzel kişilerin bu krediler için bankaca kabul edilen aval ve kefaletleri kredi sınırının hesabında dikkate alınmaz."

3.2.4.Bilanço-Dışı İşlemler Riski Yönetimi

Bilanço dışı işlemler giderek bankacılıkta önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bilanço dışı kalemlerin önemli geleneksel türleri akreditifler ile banka garantileri olup bunlar bankanın bir yatırım kalemi olmamakla birlikte kredi nitelikleri belli şartların ortaya çıkması halinde ödeyecekleri yükümlülüklerdir. Bu nedenle bu işlemler bankalar için olası risk unsurlarıdır. Diğer yandan güncel bilanço-dışı kalemlerin örneklerini forward, future, swap işlemleri oluşturmaktadır. Bu türev araçlar bir taraftan riskten korunma araçları iken diğer yandan risk doğurucu işlemlerdir. Nitekim 1995 yılının en önemli banka krizlerinden birisi olan Bargins Bank'ın ödeyebilirliğini yitirmesinin temel nedeni future sözleşmelerden bankanın karşı karşıya kaldığı riskler olmuştur. Bu nedenle günümüzde bilanço-dışı işlemlerin münferit banka risklerinde son derece önemli yeri bulunmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Ali İhsan Karacan,a.g.e.,s.30

3.2.4.1.Forward

Forward kontrat, kontrat sahibinin belirli bir varlığı(döviz, hisse senedi, faiz emtia) gelecekte belirlenen bir tarihte(vadede), kontratın yapıldığı anda belirlenen fiyatla satın alması hükmüne bağlayan yasal bir sözleşmedir. Eğer belirlenen tarihte (vadede) fiyatlar kontratta belirtilen fiyattan daha yüksek ise kontrat sahibi daha ucuza elde edeceğinden kar edecektir. Aksine eğer gelecekteki fiyatlar, kontrattaki fiyattan daha düşük ise kontrat sahibi zarar edecektir. Örnek olarak yabancı para forward kontratında, kontrat sahibi kontratın yapıldığı anda belirlenen kurla ileri bir tarihte (gelecekte) yabancı para alma hakkına sahip olacaktır.

Eğer ileri tarihteki kur kontratta belirlenen kurdan yüksek olursa kontratın değeri artmış olacaktır. Diğer bir deyişle kontrat sahibi kontrat vadesinde oluşan kurdan daha düşük kurla yabancı parayı satın alma hakkına sahip olacaktır.¹⁰⁹

3.2.4.2.Futures

Futures piyasaları belli bir spot ürünün, fiyatı bugünden sabitlemek suretiyle ileri bir tarihte teslim edilmesi ya da teslim alınması taahhütlerini içeren kontratların alınıp satıldığı borsalardır. Mali futures sözleşmelerine konu olan ürünler ise devlet tahvilleri, dövizler, mevduat sertifikaları, para piyasası mevduat hesapları, hisse senedi endeksleri gibi enstrümanlardır.¹¹⁰

Futures kontratları kullanarak iki türlü hedging yapmak mümkündür. Aktiflerin hedge edilmesinde amaç belirli bir aktifin efektif vadesinin değiştirilmesidir. Eğer aktifin vadesi uzatılmak isteniyorsa futures kontratları satın alınır, eğer kısaltılmak isteniyorsa futures kontratları satılır. Pasiflerin hedge edilmesinde de aynı şekilde amaç efektif vadeyi değiştirmektir. Pasifin vadesi uzatılmak isteniyorsa, futures kontratlar satılır, kısaltılmak isteniyorsa satın alınır. Hedging amaçlı futures sözleşmelerinde amaç aktif ve pasiflerin piyasa değerini muhafaza etmek yada net faiz geliri riskini azaltmaktır. Ancak faiz oranındaki dalgalanmalardan yararlanmak amacıyla da yapılabilir. Burada kullanılacak

¹⁰⁹ Dursun Akbulut, Risk Yönetimi ve Finansman Mühendisliği, Bankacılar, TBB yayını, Sayı 15, 1995, s.42

¹¹⁰ Arman Kırım, Borsa Endeksi Futures Piyasaları, Bankacılar, TBB Yayını, Ekim 1991, Sayı 6, s.38

stratejilerin belirlenmesinde etken olan faiz oranları konusundaki tahminlerdir. Bu tahminlerin doğruluk derecesi kar ve zararı belirler.

3.2.4.3.Swaplar

Swap kontratın isminden de anlaşılacağı gibi, kontrat tarafları belli nakit akışlarını kontratta belirlenen şartlarla trampa ederler. Nakit akışı genel olarak faiz oranı, parite veya diğer finansal endekslere bağlı olarak trampa edilir.¹¹¹

Faiz swapı; iki tarafın aynı cins paradan fakat farklı faiz oranlarında oluşan kredilerinin faiz ödemelerini karşılıklı olarak belirli bir plan içerisinde ödemeyi yükümlenmeleri şeklinde tanımlanabilir.

Faiz swapı iki şekilde yapılmaktadır;

- Sabit faizin değişken faiz ile değişimi
- Değişken faizden değişken faize swap

Faiz swaplarında, futures sözleşmelerinin ya da opsiyonların aksine işlemten geri dönüş imkanı bulunmamaktadır. İkinci bir dezavantaj ise anlaşmayı yapan taraflar için faiz oranı riskine karşı korunmayı sağlamasına karşın, faiz oranlarındaki herhangi bir pozitif değişiklikten yararlanma şansı vermemesidir.

Futures sözleşmeleri, swaplar ve forward gibi hedging enstrümanlarının her biri kendine özgü avantaj ve dezavantajları vardır. Bu enstrümanların kullanılıp kullanılmaması ya da hangisinin ne zaman kullanılacağına dair kararlar tamamiyle banka politikalarına ve risk alma konusundaki eğilimlerine göre belirlenmektedir.

¹¹¹ Dursun Akbulut, a.g.m., s.44

3.2.5.Diğer Riskler

3.2.5.1.Ülke Riski

Bankalar sadece ulusal değil, uluslararası düzeyde de faaliyet gösterdiklerinden, kredi işlerinde karşılaştıkları bir diğer risk türü de ülke riskidir. Bankacılık işlemlerinde özellik arz etmesi nedeniyle ülke riski, kredi riskinden ayrı olarak incelemeye tabi tutulmaktadır. Ülke riski kavramını finansal kuruluşların gündemine getiren en önemli etken, 1982 yılında Meksika'nın borçlarını erteleme (moratoryum) talebi ile ortaya çıkan borç krizi olmuştur.¹¹²

Uluslararası kredi işlemlerinde krediyi alan kişi ya da kuruluş dışında ilgili ülkenin taşıdığı riskler de (kredi alanın ülkesindeki ekonomik, sosyal ve politik yapı) önem taşımaktadır. Ülke riski, özellikle yabancı hükümetlere, kamu kurum ve kuruluşlarına verilen kredilerde önemlidir. Dışarıya verilen kredilerin ya da yapılan yatırımların kamu sektörüne mi yoksa özel sektöre mi yönelik olduğu da dikkate alınmalıdır.¹¹³

Aslında ülke riski bir çeşit kredi riskidir. Ülkemizde de benzeri riskler yaşanmaktadır. Bu risk çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Bazan kredi açılan ülkenin ekonomik koşullarının bozulması ve dış ödeme güçlükleri nedeniyle ortaya çıkabileceği gibi bazan da başta savaş olmak üzere politik nedenlerle de ortaya çıkabilir. Bu nedenle bir çok ülkenin düzenlemelerinde ülke riski de çeşitli rasyolarla yada şüpheli alacak karşılığı ayırma politikası ile ilgili ülkenin düzenleyici otoritesi tarafından kontrol edilmeye çalışılmaktadır.¹¹⁴

3.2.5.2.Operasyon Riski

Operasyon riski, bir bankanın maliyetlerinin gelirini aşan bir biçimde faaliyette bulunması ve bu nedenle özkaynaklarını yitirmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca operasyon riski, bankanın tahmin edilemeyen harcamalarından kaynaklanan giderlerin artmasıyla ilgilidir.¹¹⁵ Örneğin suistimal genel olarak kötü

¹¹² Sudi Apak, *Uluslararası Bankacılık-Finansal Sistemler*, 2baskı, İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi, 1995, s.61-67

¹¹³ *Core Principles for Effective Banking Supervision*, a.g.m., s 20-21

¹¹⁴ Ali İhsan Karacan, a.g.e. ,s26

¹¹⁵ Shelagh Heffernan, a.g.e., s.168

yönetim ve iç kontrol sisteminin yetersizliğinin veya etkin bir şekilde korunmayan ve gözetimi yapılmayan bir sistemin sonucu olarak ortaya çıkabilir.

Operasyon riski bankanın faaliyetlerinin etkin bir biçimde yerine getirilmesi açısından da ele alınabilir. Bir faaliyetin maliyetleri bunun yarattığı getirileri önemli ölçüde aşıyorsa bir risk var demektir. Bir banka teknolojik değişimleri izleyemiyebilir ve bu nedenle operasyonlarını iyileştirme ile mevcut ve potansiyel müşterilerinin talep ettiği hizmetleri sunma olanağını kaybedebilir. Faaliyet riski özellikle kurum içi kontrollerdeki aksamalar ve şirket yönetimindeki hatalardan kaynaklanır. İç kontrollerdeki aksamalar mevcut hata ve sahtekarlıkların gözden kaçmasına yol açacağı için bankanın zarar uğramasına ya da zaman ve koşullara uygun hareket edilememesine ve banka çıkarlarının tehlikeye sokulmasına (örneğin; dealer, kredi yetkilisi ya da diğer banka mensuplarınca yetkilerin aşılması ya da ahlaki olmayan şekilde hareket edilmesi, uygun olmayan risklerin alınması gibi) neden olabilir. Faaliyet riskine ilişkin diğer örnekler ise bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile yangın, sel gibi felaketlerin yol açabileceği kayıplardır.

3.2.5.3.Yasal Risk

Bankalar çeşitli şekillerde yasal risklere maruz kalabilirler. Yasal risk yetersiz ya da yanlış yasal bilgi ve doküman nedeniyle alacakların değer kaybederek geri dönmesi ya da yükümlülüklerin beklenilenin üzerinde gerçekleşmesi durumlarını ifade eder. Ayrıca, mevcut yasalar banka ile ilgili yasal sorunların çözümünde yetersiz kalabilir ya da bir bankanın özel bir durumuna ait bir mahkeme kararı bankacılık sektörünü kısmen ya da tamamen olumsuz etkileyebilecek nitelikte olabilir. Ayrıca, bankacılık ve diğer ticari işletmeler ile ilgili yasalar değişebilir. Bankalar özellikle yeni işlemlerin uygulanmasında ve bir işleme taraf olmaya ilişkin yasal hakkın bulunmaması durumlarında doğabilecek yasal risklere karşı oldukça duyarlı davranmalıdırlar.

Bu riskin temelinde yatan önemli sorunlarda birisi yasal düzenlemenin sık sık yapılarak belirsizlik ve değişkenlik ortamı yaratmasıdır.¹¹⁶

¹¹⁶ Ali İhsan Karacan, a.g.e. ,s28

3.3.GAP ANALİZİNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA

Daha önce bölümlerde de belirttiğimiz üzere bankalar, özkaynak ve topladıkları yabancı kaynaklar ile gelir elde etmek için borç veren (fon kullandıran) kurumlardır. Bankaların, fon kaynak ve kullanımlarının nasıl biçimlendiğini gösteren tabloya banka bilançosu denir.

Banka bilançosunun düzenlenmesinde temel ilke Fon Kaynak ve Kullanımlarının unsurlarına uygun olarak sınıflandırılması ve her kalemin kendi içinde vadelerine göre ayrı tutulmasıdır. Tablo 3.11’de bir ticari bankanın yukarıda belirttiğimiz ilkelere uygun olarak düzenlenmiş bilançosu verilmiştir. 1998 ve 1997 yıllarına ait bilançosu verilen ticari bankanın, öncelikle bilançosu genel olarak likiditesinin, gelirlerin, giderlerin ve kredilerin durumu incelenecek daha sonra bankanın detaylı gap analizi yapılacaktır.

TABLO 3.11: X 1998 –1997 Ticari Banka Bilançosu Karşılaştırması(MİLYON TL.)

AKTİF	1998	1997	FARK
Nakit Değerler	50.846.699	36.523.268	14.323.431
Kasa	28.524.191	13.503.273	15.020.918
Efektif Deposu	21.536.087	22.173.950	-637.863
Diğer	786.421	846.045	-59.624
Bankalar	212.110.570	177.752.165	34.358.405
T.C. Merkez Bankası	2.727.479	3.016.633	-289.154
Diğer Bankalar	209.383.091	174.735.532	34.647.559
Yurtiçi Bankalar	14.143.077	21.872.044	-7.728.967
Yurtdışı Bankalar	195.240.014	152.863.488	42.376.526
Diğer Mali Kuruluşlar	0	0	0
Bankalararası Para Piyasası	37.277.971	15.711.321	21.566.650
Menkul Değerler Cüzdanı(Net)	266.810.909	141.990.822	124.820.087
Devlet İç Borçlanma Senetleri	251.866.542	133.984.525	117.882.017
Diğer Borçlanma Senetleri	0	0	0
Hisse Senetleri	1.746.938	386.397	1.360.541
Diğer Borçlanma Senetleri	13.197.429	7.619.900	5.577.529
Krediler	1.140.633.670	641.889.338	641.889.338
Kısa Vadeli	924.667.394	521.890.257	402.777.137
Orta ve Uzun Vadeli	215.965.976	119.999.081	95.966.895
Takipteki Alacaklar (Net)	0		
Teminatsız Alacaklar	13.603.203		
Teminatlı Alacaklar	22.687.905		
Ayrılan Karşılık (-)	36.291.108		
Brüt Alacak Bakiyesi	448		
Ayrılan Karşılık (-)	448		
Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	129.362.514	82.792.442	46.570.072
Kredilerin	63.790.283	41.767.575	22.022.708
Menkul Değerlerin	63.925.187	39.374.288	24.550.899
Diğer	1.647.044	1.650.579	-3.535
Mevduat Munzam Karşılıkları	147.708.775	89.581.849	58.126.926
Kanuni Yedek Akçeler Karş. Devlet Tah. Hes.	19.021.455	7.916.483	11.104.972
Muhtelif Alacaklar	17.921.373	13.943.319	3.978.054
İştirakler (Net)	12.152.284	5.340.794	6.811.490
Mali İştirakler	7.611.357	2.724.658	4.886.699
Mali Olmayan İştirakler	4.540.927	2.616.136	1.924.791
Bağlı Ortaklıklar (Net)	177.939.435	60.440.863	117.498.572
Mali Ortaklıklar	52.686.762	23.072.433	29.614.329
Mali Olmayan Ortaklıklar	125.252.673	37.368.430	87.884.243
Bağlı Menkul Kıymetler (Net)	21.833.959	6.207.883	15.626.126
Hisse Senetleri	163.196	80.904	82.292
Diğer Menkul Kıymetler	21.670.763	6.126.979	15.543.784
Sabit Kıymetler (Net)	93.672.380	52.665.153	41.007.227
Defter Değeri	115.156.332	67.476.485	47.679.847
Birikmiş Amortismanlar (-)	21.483.952	14.811.332	6.672.620
Diğer Aktifler	31.899.200	16.375.571	15.523.629
TOPLAM AKTİFLER	2.359.190.894	1.349.131.271	1.010.059.623

PASİFLER	1998	1997	FARK
Mevduat	1.538.800.362	924.503.862	614.296.500
Tasarruf Mevduatı	215.424.980	119.778.442	95.646.538
Mevduat Sertifikası	2.046	4.820	-2.774
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	1.487.440	3.039.620	-1.552.180
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	92.151.178	54.147.980	38.003.198
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	87.090.858	48.318.390	38.772.468
Bankalar Mevduatı	62.709.134	14.599.277	48.109.857
Döviz Tevdiat Hesabı	1.079.934.726	684.615.333	395.319.393
Altın Depo Hesapları	0	0	0
Bankalararası Para Piyasası	15.235.880	2.591.244	12.644.636
Alınan Krediler	174.717.381	106.272.083	68.445.310
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	12	-12
Alınan Diğer Krediler	174.717.381	106.272.071	68.445.310
Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	16.955.381	11.866.371	5.089.010
Yurtdışı Banka, Kuruluş ve Fonlardan	157.762.000	94.405.700	63.356.300
Fonlar	0	0	0
Çıkarılan Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0
Bonolar	0	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0
Tahviller	0	0	0
Faiz ve Gider Reeskontları	46.896.961	29.188.277	17.708.684
Mevduatın	41.232.562	19.715.472	21.517.090
Alınan Kredilerin	1.337.803	2.774.141	-1.436.338
Diğer	4.326.596	6.698.664	-2.372.068
Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler	8.294.560	4.084.371	4.210.189
İthalat Transfer Emirleri	1.841.915	6.817.913	-4.975.998
Muhtelif Borçlar	25.331.232	16.133.299	9.197.933
Karşılıklar	82.635.758	30.444.217	52.191.541
Kıdem Tazminatı Karşılığı	3.900.000	1.700.000	2.200.000
Krediler Serbest Karşılığı	14.200.000	8.300.000	5.900.000
Vergi Karşılığı	52.275.894	16.934.353	35.341.541
Diğer Karşılıklar	12.259.864	3.509.864	8.750.000
Diğer Pasifler	47.094.706	36.678.615	10.416.091
Özkaynaklar	283.231.099	111.293.100	171.937.999
Ödenmiş Sermaye	126.909.000	50.664.000	76.245.000
Nominal Sermaye	126.909.000	50.664.000	76.245.000
Ödenmemiş Sermaye (-)	0	0	0
Yedek Akçeler	48.759.965	25.716.439	23.043.526
Muhtemel Zararlar Karşılığı (Ban.Kan. 32/1)	6.788.891	2.732.677	4.056.214
Yeniden Değerleme Fonları	88.026.366	32.179.984	55.846.382
Değerleme Farkları	12.746.877	0	12.746.877
Zarar	0	0	0
Dönem Zararı	0	0	0
Geçmiş Yıl Zararları	0	0	0
Kâr	135.111.040	81.124.290	53.986.750
Dönem Kârı	135.111.040	81.124.290	53.986.750
Geçmiş Yıl Kârları	0	0	0
TOPLAMÂ PASİFLER	2.359.190.894	1.349.131.271	1.010.059.623

➤ LİKİDİTE DURUMU

Likidite genel olarak kısa vadeli borç ödeme gücünü ve kaynaklarını likit olarak elde tutulan kısmını gösterir.

Banka'nın 'Likidit Değerler/ Toplam Aktifler' rasyosu %30,30'dur. Bu rasyo bankanın hem aktif kalitesini hem de likiditesi ile ilgili bir orandır. Geçen yıla oranla bir düşüş yaşanmıştır buda aktiflerin sabit varlık ve iştirak gibi donuk varlıklara harcandığını gösterir.

Likit varlıklar toplam mevduatın %46,45'ini karşılamakta olup, toplam likit varlıkların %7,11'lik kısmını nakit değerler oluşturmaktadır. Bu oranlarla banka sektör ortalamalarının içinde yer almıştır.

➤ KREDİLERİN DURUMU

Banka açısından, aktifler içinde başlıca büyüklüklerden biri olan krediler, aktif kalitesinin ölçülmesinde önemli bir kriterdir.

Krediler 1997 yılına göre %77,70 oranında 498 trilyon 744 milyar TL artarak 1 katrilyon 140 trilyon 633 milyar TL'ya ulaşmıştır.

Krediler/Toplam Aktifler rasyosu %48.3'tür ki buda bankanın gerçek görevini yaptığını gösterir. Geçen yıla göre iseyaklaşık %1'lik bir artış yaşanmıştır. Kredi çalışmalarında emniyet, seyyaliyet, geri ödeme ve verimlilik ilkeleri ön planda yer almış; kullananlar açısından kredi maliyetlerinin yüksekliği 1998 yılında da sorun olmaya devam etmiştir.

TABLO 3.11:X Banka Kredilerinin 1998-1997 Karşılaştırması(MİLYON TL.)

	1998	1997	Artış
Kısa Vadeli Krediler	924.667.394	521.890.257	402.777.137
Orta ve Uzun Vad. Krediler	215.965.976	119.999.081	95.966.895
Toplam	1.140.633.370	641.889.338	498.744.032

Kısa vadeli kredilerin toplam kredilere oranı 1998 yılında %81,07 olarak gerçekleşmiş, bir önceki yıla göre;

- %77,18 oranında 402 trilyon 777 milyar TL artan kısa vadeli krediler 924 trilyon 667 milyar TL'ye,

- %79,97 oranında 95 trilyon 967 milyar TL artan orta ve uzun vadeli krediler ise 215 trilyon 966 milyar TL'ye ulaşmıştır.

➤ GELİRLERİN DURUMU

Gelirler geçen yıla göre %80,10 oranında 330 trilyon 899 milyar TL artarak 743 trilyon 997 milyar TL'ye ulaşmıştır. Toplam gelirlerin %70,62'sini oluşturan faiz gelirleri daha çok kredi hacminde sağlanan büyümeye bağlı olarak %90,08 oranında artmıştır. Geçen yıla göre bu oranda artış yaşanmıştır.

Gelirlerin 1997 yılıyla karşılaştırması, artış miktarı ve oranları aşağıda gösterilmiştir.

TABLO 3.13: X Bankasının Faiz ve Faiz Dışı Gelirleri (MİLYON TL.)

	1998	1997	Artış(TL)	%
Faiz Gelirleri	525.381.732	276.403.656	248.978.076	90,08
Faiz Dışı Gelirler	218.615.697	136.694.471	81.921.226	59,93
TOPLAM	743.997.429	413.098.127	330.899.302	80,1

Faiz gelirlerinin;

- 314 trilyon 503 milyar TL'si (%59,86) kredilerden,
- 151 trilyon 83 milyar TL'si (%28,76) menkul değerler cüzdanından,
- 59 trilyon 796 milyar TL'si (%11,38) bankalardan ve faiz getirili diğer işlemlerden sağlanmıştır.

Toplam faiz dışı gelirler %59,93 oranında 81 trilyon 921 milyar TL artarak 218 trilyon 616 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Faiz dışı gelirler içinde yer alan komisyon gelirleri %141,07 oranında 30 trilyon 264 milyar TL artarak 51 trilyon 717 milyar TL'ye ulaşmıştır. İştiraklerden alınan kâr

payları 17 trilyon 380 milyar TL, kambiyo kârları ise 77 trilyon 805 milyar TL olmuştur.

➤ GİDERLERİN DURUMU

1997 yılına göre %83,41 oranında 276 trilyon 913 milyar TL artarak 608 trilyon 886 milyar TL'ye ulaşan giderlerin geçen yıla karşılaştırması, artış miktar ve oranları ile net kâr karşılaştırması aşağıda sunulmuştur.

TABLO 3.14: X Bankasının Faiz ve Faiz Dışı Giderleri(MİLYON TL.)

	1998	1997	TL	%
Faiz Giderleri	234.896.554	119.049.819	115.846.735	97,31
Faiz Dışı Giderler	373.989.835	212.924.018	161.065.817	75,64
TOPLAM	608.886.389	331.973.837	276.912.552	83,41

Giderlerin %38,58'ini oluşturan faiz giderlerinin toplam giderler içindeki payı 1997 yılına göre 2,72 puan artmıştır.

Faiz giderlerinin %94,20'sini oluşturan mevduat hesaplarına ödenen faizler bir önceki yıla göre %99,89 oranında artarak 221 trilyon 265 milyar TL'ye; %5,27'sini oluşturan kullanılan kredilere ödenen faizler ise 1997 yılına göre %67,32 oranında artarak 12 trilyon 378 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Faiz giderlerinin toplam giderler içindeki payına baktığımızda bu oranın %38.58, faiz dışı giderlerin toplam giderler içindeki payının ise %61.4 olduğunu görürüz. Burdan çıkan sonuç ise kredilerden alınan faizlerin gelirin önemli bir bölümünü oluşturduğu ancak mevduata verilen faizlerin giderlerin büyük bölümünü oluşturmadığıdır.

Toplam giderlerin %13,96'sını oluşturan personel giderlerinin payı bir önceki yıla göre 1,31 puan artmıştır. Vergi ve harç giderleri, işletme giderleri ve diğer giderler iş hacmindeki gelişme ve fiyat yükselmeleri doğrultusunda artmaktadır.

3.3.1.X TİCARİ BANKA'SININ GAP ANALİZİ

Bankanın Gap analizini yapabilmemiz için bankanın faize duyarlı aktif ve pasiflerini bilmemiz gereklidir. Faiz duyarlı aktifler; belirli bir aktif dönemi içerisinde yeniden fiyatlandırılabilen(faiz oranı değiştirilebilen) aktiflerdir. Faize duyarlılık analizi 30, 90, 180, 270 veya 360 gün olabilir. Burada önemli olan unsur faiz oranının vade tarihinden önce değiştirilebilmesidir.

- i. Vadesi planlama süresi içinde dolan menkul kıymetler,
- ii. Kalan vadesi planlama döneminden kısa olan sabit faizli krediler,
- iii. Yeniden değer fiyatlanabilecek değişken faizli krediler,

B.Faize duyarlı pasifler;

- i. Vadesi planlama dönemi içinde dolacak olan vadeli mevduat,
- ii. Planlama dönemi içinde yeniden fiyatlanacak mevduat ve çeşitli borçlanmalar,

C.Sabit Faizli aktif ve pasifler(getirisi veya maliyeti planlanan dönem boyunca değişmezler)

D.Eşlenmiş aktif ve pasifler(vadeleri aynı, aralarında önceden belirlenmiş bir faiz marjı bulunan fon kaynak ve kullanımlar)

Her ölçekteki banka gap analizi yapabilir ancak büyük ölçekli bankalar yapacakları analizden sağlayacakları fayda daha fazla olacaktır. Gap analizi için bankanın gelişmiş bir muhasebe sistemi oluşturması gereklidir. Ve bu doğrultuda muhasebe hesapları mümkün olduğunca detaylı olarak sınıflandırılmalıdır.

TABLO 3.15 X Bankasının Gap Analizi(MİLYON TL.)

	AKTİFLER	FAİZ ORANLARI	PASİFLER	FAİZ ORANLARI
FAİZ DUYARLILAR	425.000.000	%72	300.000.000	%55
SABİT FAİZLİLER	292.508.976	%75	116.494.256	%60
FAİZ DIŞI KALEMLER	150.000.000		167.783.621	
			(ÖZKAYNAK) 283.231.099	
TOPLAM	867.508.976		867.508.976	

NET FAİZ GELİRİ=FAİZ GELİRLERİ – FAİZ GİDERLERİ

$$=(0.72)425.000.000+(0.75)292.508.976 - (0.55)300.000.000-(0.60)116.494.256$$

$$= 306.000.000+219.381.732 - 165.000.000-69.896.554$$

$$= 525.381.732 - 234.896.554$$

$$= 290.485.178\text{TL.}$$

GAP = FAİZE DUYARLI AKTİFLER –FAİZE DUYARLI PASİFLER

$$= 425.000.0000 - 300.000.000$$

$$= 75.000.000\text{TL.}$$

NET FAİZ MARJİ =Net Faiz Geliri/Toplam Getirili Aktifler

$$=290.485.178/717.508.976$$

$$=\%40.4$$

Faize duyarlı kalemleri faiz oranlarıyla çarptığımızda o döneme ait faiz gelirlerini, faize duyarlı pasifleri verilen faiz oranlarıyla çarptığımızda ise faiz giderlerini elde ederiz. Bu iki tutarı birbirinden çıkardığımızda ise Net Faiz gelirine ulaşırız. Gap tutarı ise faize duyarlı aktiflerin, faize duyarlı pasiflerden çıkarılması sonucu bulunur ve görüldüğü üzere banka pozitif (+) gap açığına sahiptir. Pozitif gap pozisyonunda bulunan veya gap oranı 1'den büyük olan banka faiz oranları artığında faize duyarlı aktiflerin getirisi de artacak net faiz

geliride yükselecektir. Eğer banka negatif gap pozisyonuna sahip olsaydı yükselen faiz oranlarıyla daha çok faize duyarlı pasiflerini yeniden fiyatlayacak bu ise kaynak maliyetlerinde artışa yol açacaktı.

Şimdi faiz oranlarının değişmesiyle karşılaşılabilecek durumu inceleyelim;

FAİZ ORANLARINDAKİ %5'LİK BİR ARTIŞ OLDUĞUNU VARSAYARSAK;

TABLO 3.16: Faiz Oranlarına %5'lik Artışın Etkisi(MİLYON TL.)

	AKTİFLER	FAİZ ORANLARI	PASİFLER	FAİZ ORANLARI
FAİZ DUYARLILAR	425.000.000	%77	300.000.000	%60
SABİT FAİZLİLER	292.508.976	%75	116.494.256	%60
FAİZ DIŞI KALEMLER	150.000.000		167.783.621	
			(ÖZKAYNAK)	
			283.231.099	
TOPLAM	867.508.976		867.508.976	

NET FAİZ GELİRİ= FAİZ GELİRLERİ – FAİZ GİDERLERİ

$$= (0.77)425.000.000+(0.75)292.508.976 - (0.60)300.000.000-(0.60)116.494256$$

$$= 327.250.000+219.381.732 - 180.000.000-69.896.554$$

$$= 546.631.732 - 249.896.554$$

$$= 296.735.178\text{TL.}$$

GAP = FAİZE DUYARLI AKTİFLER –FAİZE DUYARLI PASİFLER

$$= 425.000.0000 - 300.000.000$$

$$= 75.000.000\text{TL.}$$

NET FAİZ MARJİ = Net Faiz Geliri/Toplam Getirili Aktifler

$$= 296.735.178 / 717.508.976$$

$$= \%41.3$$

Yukarıda da görüldüğü gibi faiz oranlarında yaşanacak olan %5 oranındaki artış sonunda aktif ve pasiflerde hiçbir değişiklik olmamasına rağmen Gap'ın pozitif olmasından dolayı net faiz gelirlerinde ve buna paralel net faiz marjında bir artış yaşanmıştır. Bu nedenledir ki faiz oranlarının yükseldiği bir piyasada pozitif Gap'ı büyütmek, faiz oranlarının düşüldüğü bir ekonomik ortamda Gap'ı küçültmek en akılcı seçim olacaktır. Gap pozisyonunda banka yöneticileri bunu faize duyarlı aktiflerin vadelerini kısaltarak, faize duyarlı pasiflerin vadelerini uzatarak yapabilirler.

FAİZ ORANLARINDAKİ %5'LİK BİR AZALMA OLDUĞUNU VARSAYARSAK;

TABLO 3.17: Faiz Oranlarına %5'lik Azalışın Etkisi(MİLYON TL.)

	AKTİFLER	FAİZ ORANLARI	PASİFLER	FAİZ ORANLARI
FAİZ DUYARLILAR	425.000.000	%67	300.000.000	%50
SABİT FAİZLİLER	292.508.976	%75	116.494.256	%60
FAİZ DIŞI KALEMLER	150.000.000		167.783.621	
			(ÖZKAYNAK)	
			283.231.099	
TOPLAM	867.508.976		867.508.976	

NET FAİZ GELİRİ= FAİZ GELİRLERİ – FAİZ GİDERLERİ

$$= (0.67)425.000.000 + (0.75)292.508.976 - (0.50)300.000.000 - (0.60)116.494.256$$

$$= 284.750.000 + 219.381.732 - 150.000.000 - 69.896.554$$

$$= 504.131.732 - 219.896.554$$

$$= 284.235.178 \text{ TL.}$$

$$\text{GAP} = \text{FAİZE DUYARLI AKTİFLER} - \text{FAİZE DUYARLI PASİFLER}$$

$$= 425.000.0000 - 300.000.000$$

$$= 75.000.000\text{TL.}$$

$$\text{NET FAİZ MARJI} = \text{Net Faiz Geliri} / \text{Toplam Getirili Aktifler}$$

$$= 284.235.178 / 717.508.976$$

$$= \%39.6$$

Faiz oranlarında yaşanan düşüşte, yönetim Gap miktarını kontrol etmeye yönelik bir önlem almadığı takdirde yukardaki tabloda da görüldüğü üzere net faiz gelirlerinde bir düşüş yaşanacaktır. Banka (faiz oranlarının %5 düşmesiyle) net faiz gelirlerindeki düşüşün nedeni ise, bankadaki faiz gelirlerinde yaşanan azalmanın, faiz giderlerindeki azalmadan daha büyük olmasından kaynaklanır. Bu durumu yani faiz oranlarındaki artış ve azalışın faiz geliri üzerindeki etkisini aşağıdaki tablo ile özetleyebiliriz;

TABLO 3.18: Gap Pozisyonları

GAP	F.Oran Değişimi	Faiz geliri	Faiz Gideri	Net Faiz Geliri
Pozitif	Artar	Artar >	Artar	Artar
Pozitif	Eksilir	Eksilir >	Eksilir	Eksilir
Negatif	Artar	Artar <	Artar	Eksilir
Negatif	Eksilir	Eksilir <	Eksilir	Artar
Zero	Artar	Artar =	Artar	Değişmez
Zero	Eksilir	Eksilir =	Eksilir	Değişmez

Kaynak: Timothy W.Koch, Bank Management, 3rd Edition, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1995, s 251

Şimdi faize duyarlı aktiflerdeki artışa karşın, faize duyarlı pasiflerdeki azalışın etkisini inceleyelim;

TABLO 3.19:FDA Artış, FDP Azalışın Etkisi(MİL.TL)

	AKTİFLER	FAİZ ORANLARI	PASİFLER	FAİZ ORANLARI
FAİZ DUYARLILAR	475.000.000	%72	250.000.000	%55
SABİT FAİZLİLER	242.508.976	%75	166.494.256	%60
FAİZ DIŞI KALEMLER	150.000.000		167.783.621	
			(ÖZKAYNAK) 283.231.099	
TOPLAM	867.508.976		867.508.976	

NET FAİZ GELİRİ= FAİZ GELİRLERİ – FAİZ GİDERLERİ

$$=(0.72)475.000.000+(0.75)242.508.976-(0.55)250.000.000-(0.60) 166.494.256$$

$$= 342.000.000+181.881.732- 137.500.000-99.896.553$$

$$= \mathbf{286.485.179TL.}$$

GAP = FAİZE DUYARLI AKTİFLER –FAİZE DUYARLI PASİFLER

$$= 475.000.000-250.000.000$$

$$=\mathbf{225.000.000TL.}$$

NET FAİZ MARJİ =Net Faiz Geliri/Toplam Getirili Aktifler

$$= \mathbf{286.485.179/717.508.976}$$

$$= \%39.9$$

Faiz oranlarında bir değişim olmamasına karşın; Gap'taki artış sonucu Net Faiz gelirinde azalma yaşanmasının nedeni bankadaki sabit faizli aktif ve pasiflerin değişken faizlilere oranla daha yüksek olmasındandır.

Hacimde yaşanacak olan büyümenin etkisini incelersek;

TABLO 3.20:Hacimdeki Artışın Etkisi

	AKTİFLER	FAİZ ORANLARI	PASİFLER	FAİZ ORANLARI
FAİZ DUYARLILAR	850.000.000	%72	600.000.000	%55
SABİT FAİZLİLER	585.017.952	%75	232.988.512	%60
FAİZ DIŞI KALEMLER	300.000.000		335.567.24	
			(ÖZKAYNAK)	
			566.462.198	
TOPLAM	1.735.017.952		1.735.017.952	

NET FAİZ GELİRİ=FAİZ GELİRLERİ – FAİZ GİDERLERİ

$$=(0.72)850.000.000+(0.75)585.017.952-(0.55)600.000.000-(0.60)232.988.512$$

$$= 612.000.000+438.763.464 - 330.000.000-139.793.107$$

$$=580.970.357\text{TL.}$$

GAP = FAİZE DUYARLI AKTİFLER –FAİZE DUYARLI PASİFLER

$$= 850.000.0000 - 600.000.000$$

$$= 150.000.000\text{TL.}$$

NET FAİZ MARJİ =Net Faiz Geliri/Toplam Getirili Aktifler

$$=580.970.357/1.435.017.952$$

$$=\%40.4$$

Bankanın kompozisyonunda ve net faiz marjında herhangi bir değişim olmamıştır. Faiz gelirlerinde artış ise bankanın büyümesinden kaynaklanmaktadır ve hacimdeki büyümeyle orantılıdır. Bunun nedeni aynı faiz marjıyla bankanın öncekinden daha fazla getirili aktiflere sahip olmasından kaynaklanır. Ayrıca Gap'tada aynı oranda bir artış vardır. Ancak bankada yaşanan bu büyüme sonucunda yalnızca tutar olarak gelirden bir artış olmakta, bu verimliliği artırmamaktadır.

3.3.2.GAP ANALİZİ UYGULAMASINA İLİŞKİN VARILAN SONUÇLAR

Bu uygulamada varılan en önemli noktalardan birisi geleceğe yönelik faiz oranlarının tahminindeki isabet yüzdesinin büyük önem taşıdığıdır. Eğer banka risk almayı seven bir banka olsaydı, atak bir Gap politikası izleyerek, Gap'ın büyüklüğünü ve yönünü değiştirip kar marjlarını artırmayı hedefleyecekti. Ancak bankada faiz tahminlerinin doğruluk yüzdesin bağlı olarak olumlu ya da olumsuz dalgalanmalar yaşanacaktı. Ayrıca bankanın atak bir gap pozisyonu izlemeye karar vermesi için hızlı pozisyon değiştirebilecek esnekliğe sahip olması gereklidir. Bu durumda ise vadelerin veya fiyatlama koşullarının değiştirilmesi gerekir. Ancak bu da kısa zamanda mümkün değildir, en azından müşterilerle problemler yaşanmasına neden olacaktır. Bu yüzden bilanço içi kalemlerine dayanarak bankanın vade boşluğunu pozitiften, negatife veya negatiften pozitifte dönüştürmesine oldukça sık rastlanmaz. Tüm bu eleştirileri sıralayacak olursak;

- Yönetimin başarısının geleceğe yönelik faiz oranlarının tahminindeki isabete büyük oranda bağımlı olması,
- Tahminler başarılı olsa dahi bankanın aktif pasif yapısının değiştirilmesindeki güçlük,

- Bu yöntemlerin genelde kısa vade için geçerli olması, çünkü süre uzadıkça bilanço kalemlerinde önceden öngörülmeven değişiklikler olması ihtimali,
- Son olarak; vade boşluğu yönetimi için sadece faiz riskinin, gelir riski kısmıyla ilgilenmekte, fiyat riski kısmını gözardı etmesidir.

Bankanın izlemesi önerilen olan yol ise, aralığın bankanın gereklerine uygun olarak saptanacak belli limitler dahilinde yönetilmeye çalışılması olacaktır.

Diğer yandan bankanın faiz oranlarının tüm devrelerinde ideal GAP pozisyonu elde etmesi mümkün değildir. Çok geniş bir Gap ile faiz oranları yükselirken gelirleri maksimize etmek mümkündür, ancak faizler düşmeye başlayınca mevcut yüksek faiz oranlı aktif yapısıyla Gap'ı daraltmak gelirlerin azalmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla Aktif Pasif Yönetimi stratejisi ile GAP ilişkisini faiz oranlarının tek bir devrede maksimize etmeye yönelik değil, tüm faiz devrelerinde optimize etmeye yönelik olmalıdır. Özellikle büyük bir ticari bankanın faiz oranı riskini yönetebilmek için Aktif Pasif Yönetimini bilmek, planlama yapmak, ve gerekli muhasebe bilgisine sahip olmak gereklidir.

SONUÇ

Son yıllarda yaşanan gelişmeler nedeniyle finans sektörü rekabetçi ve adeta tek pazar haline dönüşmüştür. Finans sektörü içinde her zaman için önemini koruyan bankacılık sektörü 1900'li yıllarda yaşanan bu gelişmeleri bünyesine adapte edebilmiştir. Önceleri, mevcut kaynakları çok iyi faiz marjları ile ekonomiye aktaran bankalar, bu değişimlerin etkisiyle yalnızca bilançolarının aktif kısmına değil, hem aktif hem pasif kısmına önem vermeye ve bunları yönetmeye başlamışlardır.

Bankacılık sektöründe artan rekabet ve sürekli değişkenlik gösteren faiz oranları nedeniyle, bankaların karlarını koruyabilmeleri ve geliştirebilmeleri için aktifleri ve pasiflerini yönetebilecekleri yönetim tekniği geliştirilmiştir. "Aktif Pasif Yönetim Tekniği" olarak adlandırılan bu teknik günümüz bankacılığının en çok önem verilen yönetim tekniği olmuştur.

Aktif Pasif Yönetimi, bankaların karşılaşılabileceği riskleri dikkate alarak kar hedeflerine ulaşabilmesi için aktiflerinin ve pasiflerinin oluşturulması ve yönetilmesidir. Bu yönetimin amacı, bankaya en düşük maliyetli kaynakları sağlamak, sağlanan kaynakları da likit değerlere, yatırımlara ve kredilere dönüştürmektir. Aktif Pasif Yönetimi'nin başarılı olabilmesi, ancak belirli unsurlar yerine getirilirse gerçekleşecektir. Banka bütün oyuncularıyla birlikte bir amacı gerçekleştirmeye çalışan etkin bir takımdır. Etkin bir Aktif Pasif Yönetimi'nin banka içersinde başarılı hale gelebilmesi için sağlanması gereken birtakım faktörler vardır. Bunlardan en önemlileri "Aktif Pasif Yönetim Komitesi" kurulması ve komitenin, amaçlarının net bir şekilde tespiti, spesifik oranların belirlenmesi ve sonuçların devamlı değerlendirilmesidir. Komite bu faktörleri yerine getirip, amaçlarını bankayı likidite zorluğuna düşürmeyecek

ve aktiflerinin kalitesini yüksek tutarak, bankayı hedeflediği kara ulaşmasını sağlayacak şekilde yapılmalıdır. Oysa sürekli değişkenlik gösteren faiz oranları, aktiflerin pasiflerin bir kısmının faize duyarlı olması nedeniyle aktiflerin getirisini azaltmakta veya kaynak maliyetini artırmaktadır. Banka bilançosu kalemlerinin faize duyarlı olması nedeniyle aktifler ve pasifler yönetilirken, faiz marjının korunması ve artırılması zorunlu hale gelir. Banka yönetim kredi, likidite, özsermaye ve faiz oranı risklerini gözönünde bulundurarak mümkün olan en yüksek ve istikrarlı faiz marjını elde etmeye çalışmalıdır.

Aktiflerin faiz duyarlılığı ile pasiflerin faiz duyarlılığının farklı olmasına dayanan GAP Yönetimi, net faiz marjının korunması ve artırılması için bankalarca kullanılan önemli bir yönetim tekniği olmuştur. Banka bilançosunun başarı ile yönetilmesi, bankanın net faiz marjını artırabilecektir. Oysa, değişkenlerin fazla olması, gelecek ile ilgili belirsizlikler ve dalgalanmalar, bu yönetim tekniğini güçleştirmektedir. Bu nedenle, analiz öncesinde faiz marjında meydana gelen dalgalanmaları ortaya çıkaran sebeplerin belirlenmesi ve faiz marjını etkileyen değişkenlerin öngörülmesi gerekmektedir. Sebeplerin ve değişkenlerin ortaya konması ile bankanın gelecekteki aktif pasif yapısı şekillendirilebilecektir. Proforma bilançolarda, faiz oranlarındaki değişimlere bağlı olarak net faiz marjında meydana gelecek değişimler izlenerek bankanın aktiflerinde ve pasiflerinde ne gibi düzenlemeler yapılacağı belirlenecektir.

Gap analizinde, yönetimin başarısının geleceğe yönelik faiz oranlarının tahminindeki isabete büyük oranda bağlıdır. Analizin bu gibi eksiklikleri nedeniyle teorisyenler aktifin ve pasifin pazar değerini dikkate alan “durasyon analizi” yöntemini geliştirmişlerdir. Nakit akışlarını bugünkü değerlerine indirgiyerek, işleme konu olan aktif pasifin ortalama vadelerini hesaplayarak karşılaştırma yapan durasyon analizi, aktifin efektif vadesinin pasifinkinden farklı olması halinde faiz oranı riskinin mevcut olduğu ve faiz oranı dalgalanmalarının aktifi ve pasifi farklı şekillerde etkileyeceğini ortaya koyan tekniktir. Ancak, maliyet hesaplama zorluğu gibi bir takım sebeplerle fazla talep

görmemektedir. Bu iki tekniğin içerdiği olumsuzlukları önlemek amacıyla, geliştirilen simülasyon yöntemi ise, çeşitli alternatifler nedeniyle meydana gelebilecek değişimlerin banka karına etkisini ortaya koymaktadır. Banka burada kullandıkları muhtemel sonuçlar çerçevesinde gerekli önlemleri alabilmektedirler. Simülasyon yöntemi, alternatifler üzerine kurulduğundan alternatif artıkcı muhtemel bilanço yapısı (proforma bilanço) değişmekte, bu sebeple de uygulanması ve takibi oldukça güç olmaktadır. Zira bankanın potansiyeli doğrultusunda çıkacak alternatifler çok olacağından hesaplama yapılması sırasında alternatif artıkcı banka bilançosunun alacağı şekilde artacaktır. Ancak günümüzde bilgisayar kullanımı çok fazla yaygınlaştığından bu verileri bilgisayarlara yüklemek suretiyle sonuçlara daha çabuk ulaşılabilir. Buna rağmen söz konusu yöntem tahminler üzerine kurulduğundan doğruluğu tahminlerin doğruluğuna bağlı kalmaktadır.

Türk bankacılık sektöründe bilançonun her iki tarafına da sistematik ve bütünsel yaklaşım içindedir. İhracata dayalı büyüme modeli ve liberalizasyon politikaları, bankacılık sektörüne dışı açılma ve değişen, ve keskinleşen rekabet koşulları olarak yansımış, bankacılık statik yapısından sıyrılarak dinamik bir yapıya kavuşma yolunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Kısa bir sürede hızlı bir değişim geçiren sektörün bugün geldiği yer önemlidir, ancak dış piyasalarla karşılaştırıldığında yeterli değildir. Bilanço kalemlerinin çeşitlenmesinde, yeni mali ürünlerin ve riskinden korunma tekniklerinin kullanılması için gerekli formasyonun geliştirilmesi, aktif pasif yönetiminin tam anlamıyla uygulanması için gereklidir.

Kaynak yönünden mevduatların öneminin büyük olduğu Türk Bankacılık sisteminde mevduatlar sabit faiz oranı içermektedir. Bu nedenle bankacılık sisteminde faiz duyarlılığı yönünden pasiflerin büyük bölümü sabit faizlidir. Likit değerlerle birlikte aktiflerin büyük bölümünü oluşturan krediler sabit faiz oranı içermesine rağmen, bankalar piyasa faiz oranlarında meydana gelen artışları -Spot krediler hariç- kredi faizlerine yansıtabilmektedirler. Bu nedenle

bankacılık sektöründe faiz artışlarını kredili müşterilerine yansıtabilen bankaların aktiflerindeki kredilerin değişken faizli olduğu söylenebilir. Türk Bankacılık sisteminde -faizlerin yükseldiği dönemlerde- aktif yapısı değişken faizli, pasif yapısı sabit faizli olan bankalar pozitif gap açığı bulunan bankalar olarak adlandırılabilir. Yalnız, aynı durum bankaların dövizli aktifler ve dövizli pasifleri için geçerli değildir. Bu nedenle, döviz kurlarında meydana gelebilecek beklenilmeyen değişimler karları olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Türk finans sisteminin en gelişmiş kesmini oluşturan, geniş hizmet yelpazesi ve kaynak birikimi ile ülke kalkınmasına oldukça önemli katkıda bulunan Türk bankacılık sektörü, 1980'lerden itibaren hızlı bir gelişime kaydederek uluslararası banka ve finans sistemi ile bütünleşme sürecine girmiş ve bu süreçte hızla ilerlemektedir. Genel olarak mevduat bankacılığı ağırlıklı, oligopolistik piyasa koşullarında faaliyet gösteren büyümeye yönelik politikalar yerine, kar katkısı ve aktif kalitesinin yükseltilmesi amacıyla yeniden yapılanma politikaları uygulayan, dinamik yeniliklere açık, teknolojik altyapısını büyük ölçüde tamamlamış olan Türk bankacılık sistemi, Avrupayla entegrasyona en hazır sektörlerden biridir. Türk ekonomisi içinde önemli bir işlevi olan ticari hayatın finansmanını sağlayan bankalarımız, artık klasik bankacılık yaklaşımlarının başarıya yetmeyeceğini, Aktif Pasif Yönetimi'ni başarıyla uygulayan bankaların kazançlı çıkacakları bilincine varmışlardır.

KAYNAKLAR

AKBULUT, Dursun; **Risk Yönetimi ve Finansman Mühendisliği**, Bankacılar, TBB Yayını, Sayı 15, 1995,

APAK, Sudi; **Uluslararası Bankacılık-Finansal Sistemler**, 2baskı, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1995

ARAS, Engin; **Bankalarda Risk Yoğunlaşması ve Dolaylı Krediler**, Active, Sayı 9, Ekim Kasım 1999

ARAS, Güler; **Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi**, SPK, Yayın No 30, Ankara, 1996

Basle Committee on Banking Supervision; **Principles for the Management of Interest Rate Risk**, September 1997

Basle Committee on Banking Supervision; **Enhancing Bank Transparency**, September 1998

Basle Committee on Banking Supervision; **Core Principles for Effective Banking Supervision**, 1997

BERK, Niyazi; **Finansal Yönetim**, 2b., Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1995

BITNER, John W. & A. Goddard Robert; **Successful Bank Asset Liability Management**, John Wiley & Sons Inc., 1992

BOTT, Christopher ; **Measuring The Profitability of ALM Decision**, Management Centre Europe ALM Seminerinde Sunulan Bildiri, Belgium, 1991

ÇOLAK, Ömer Faruk; **Bankalarda Likidite Yönetimi**, Ankara, Seminer Notları, 1997

ÇOLAK, Ömer Faruk, Tezer Öçal, Selahattin Togay, Kadir Eser; **Para ve Banka Teori ve Politika**, Gazi Kitapevi Yayıncılık, Ankara, 1994

DURER Salih; **Türkiye’de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği**, Yapı Kredi Bankası İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Bankacılık Araştırmalar Dizisi No8, İstanbul 1998

DURMUŞ, Ahmet Hayri, ARAT Mehmet Emin, **İşletmelerde Mali Tablolar Tahlihi**, M.Ü Nihad Sayar Eğitim Vakfı, İstanbul, 1997

Ekonomi Ansiklopedisi, CD-Rom, 1 Numara ve Hearst Yayıncılık – Paymaş Yayınları, 1997

ESEN, Rıfat; **Ticari Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi**, Bankacılar Dergisi, Sayı 7, 1992

A Financial Information System, Part7, **Asset-Liability Management**, Bank Administration Institute, 1986

GÜNCELER, Bülent; **Aktif Pasif Yönetimi**, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, Ankara, 1997

HEFFERNAN, Shelagh; **Modern Banking in Theory and Practice**, John Wiley and Sons, 2nd, December 1996

H. HEMPEL, George, G. Simson Donald, B. Coleman Alan; **Bank Management Text and Cases**, 4th ed., John Wiley & Sons Inc., 1994

- KANDIRALI, Meltem Yaşar; **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti Hesaplama Yöntemleri**, Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları No 9,1998
- KARACAN, Ali İhsan; **Bankacılık ve Kriz**,Creative Yayıncılık,1997
- KILINÇ, Gonca; **Aktif Pasif Yönetimi**,Bankacılar Dergisi,Sayı 6,1991
- KIRIM, Arman; **Borsa Endeksi Futures Piyasaları**, Bankacılar, TBB Yayını,Ekim 1991,Sayı 6
- KOCH, Timothy; **Bank Management**,University of South Carolina,The Dryden Press,1995
- KOHN, Mehir; **Money,Banking and Financial Markets**, The Dryden Press,2nd,1993
- ÖZDİCLE, Leyla;**Aktif Pasif Yönetimi**, Hazine Dergisi,Sayı 3, Temmuz 1996
- REED, Edward W.& K.Gill Edward; **Commercial Banking**,4th ed,Pretice-Hall International Inc.,1989
- SOYDAN, Halit; **Bankalarda Risk Kavramı ve Yeni Finansman Teknikleri**, DEÜ Avrupa Topluluğu,Uluslar arası Ekonomik İlişkiler Araştırma ve Uygulama Merkezi,ATMER Yayın No 2,1999
- ŞENVER, Bülent; **Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi**,TBB Seminer Notları,İstanbul 1985
- TEVFİK, Arman – Tevfik Gürman; **Bankalarda Finansal Yönetime Giriş**, TBB, Yayın No 203, İstanbul 1997
- TULGAR, Koray; **Ticari Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi**,TBB Yayın No:177,İstanbul,1993

Türkiye Bankalar Birliği, **40. Yılda TBB ve Türk Bankacılık Sistemi**

‘1958-1997’, Yayın No 207, Ekim 1998

UÇAR Mustafa; **Banka Muhasebesi** ; Dicle Üniversitesi Yayınları, Diyarbakır, 1992

UZUNOĞLU, Sadi; **Bankacılık** ,Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları No2, Ankara, 1996

WALKER, John **Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler-Banka Hizmetlerinin Fiyatlamasında Maliyetleme Yöntemleri**, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş, İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1984 (Çev:Feryal Orhon)

